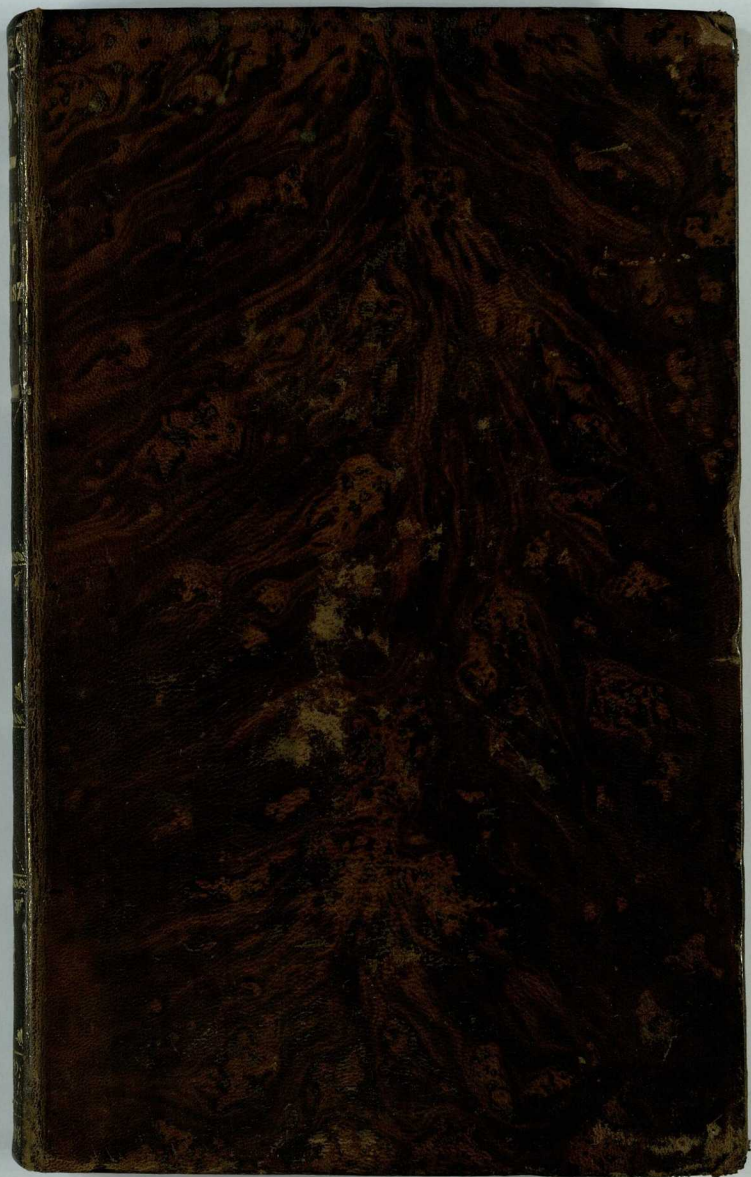

Nagyvát.
Magyar
Gazdasági

— 80 044

A. 239.

SR
A. 239.

M A G Y A R
G A Z D A T I S Z T.

N. NAGYVÁTHY JÁNOS.

TER. SZALA VÁRMEGYE TÁBLABÍRÓJA

Á L T A L.

P E S T E N ,

Trattner János Tamás betűivel 's költségével.

1821.

232 A

MAGYAR
GÁZDASÁGI

Pondere, Numero, et Mensura.

Felso oszt.

RR 191

1984 JUL 10

Rev. 1960 X.

Rev. 1960

ELŐ BESZÉD.

Ha a' Birtokosok a' Gazdálkodást minálunk vagy a' Közhivatalviselés, vagy talám Megvetésből elmulatják: tsak ritka hogy kárát ne vallják. Az értelmes és serény Gazdatisztek mindazáltal sokat helyre pótolhatnak.

De hol van az értelmes és serény Gazdatiszt? Mellyik, és hányadik Ifijúnak van a' mostani szűk időben abban módja, hogy a' Gazdaságnak hosszú, 's költséges tanulását elvégezhesse?

Bizony a' kinek elegendő költsége van: az azt inkább más Tudománynak tanulására fordítja. De mi ennek mostis, és mi lesz ezentúl méginkább a' következése?

Az egyenesen az, hogy Vak vezeti a' Világtalant: és tsak a' fog Ispányságot keresni, a' ki egy kis Irást, vagy közönséges Számolást tudván, azt hitetiel magával, hogy ő Gazdatisztnek legjobb lesz: mert parantsolni könnyű.

Ezeknek én azt javaslom, hogy jobban tselekeszenek: ha Kereskedésre, vagy kézimesterségre adják magokat. A'ban a' Hazának is használnak, és magoknakis bizonyos és tisztességes Kenyeret szereznek.

Azokat pedig a' kiknek módjok van a' tanulásban, serkentem ezennel, hogy készüljenekel a' Gazdasághoz illendően.

IV

De miben áll ez az Elkészülés? azt kéri az Ifjak.

1. A' kiknek az Isten ép, és virgontz testet adott: azok azt a' Levegőnek minden változásihoz keményítsék meg jóelőre: mert a' szobából nem lehet gazdálkodni. A' testnek ez a' megkeményítése elsőbb és szükségesebb a' tántz, és mu'sikabeli gyakorlásoknál.

2. Tanulják meg a' Hazabeli Magyar, Német, Tót és Deák-nyelvetis, mind beszélni, mind írni.

3. Igyekezzenek az olvasható, és helyes Írás módját magoknak tulajdonává tenni.

4. Gyakorolják magokat a' figyelmes és könnyű számolásban; és tanulják meg legalább a' Lapok felmérését.

5. Mindenek felett szerezzenek magoknak Emberi szívet, és hajló erköltsöt. Amanak elmulatása tette a' Gazdatisztetket rettenetökké: A' makats Erkölts pedig egész életekben szerentsétlenekké.

Ennyi Előkészülettal kiki rá adhatja magát a' Gazdaság tanulására, de nem a' 'Gazdatisztiségre; mint sokan tselekesznek. A' Gazdatisztnek már tudni kell, a' termesztést, tenyésztetést, a' Marhák közönségesebb nyavalyáik orvoslását, a' gazdasági Építést, a' Kamarai Számadást, Számvételt, és a' Házatörvényjeinek azt a' részét, a' melly Jus Oeconomicumnak neveztetik, és a' Fels. Urbáriumi Rendeléseket, 's a t.

A' kiket a' sors azilyen Elkészülésből ki-rekesztett: azok a' Birtokos Uraságokhoz fojamodjanak hogy őket készülésekben gyámolítani méltóztassanak. Az ilyen Ifiak' nevelésére tett költséget a' Méltóságok tsak keves

idő múlvais gazdag U'sorával viss za fogják venni.

Valóban, ha a' Keszthelyi Georgikont a' magános Birtokosok e'ből a' Nézőpontból itélik meg: a'kor a' Georgikon a' készülő Ifjakra nézve egy jóltévő Intézet, a' Földes Uraságokra nézve pedig egy óltsó, és megbetsülhetetlen Vetemény - kert.

A' mi Hazánkban a' nagyobb rész tsupán Practicus Gazdatisztekkel él, és azokat az úgy nevezett Iródeákokból formálják azzal, hogy őket nemcsak külömbféle Hivatalokon viszik keresztül; hanem egyik Jóságból a' másikba, praxis kedvéért általteszik. Természetes következés, hogy az ilyen Praktikánsok a' Földes Urak' kárával okosodnak meg, vagy végtére kenyér nélkül maradván, Bújtogatók lesznek.

Ezen kettős következésnek meggondolása oda vitt engem, hogy itt némely Észrevételeimet bátorkodjam közölni a' Gazdatisztek készítésére nézve.

1. A' készülő Ifjakat mindjárt a' Praxis elején megválaszszak, és a' kik a' Calculusra születtek, a' mellett practizáltassák folyvást! hogy belőlök könnyű és figyelmes Magtartó, Pénztartó, és Számtartó, és (Rationum Revisor) és Számvevők (R. Exactor) lehessenek idővel.

2. Így különös figyelmét kell azokrais fordítani, a' kik a' Termesztésre, és a' kik a' kormányra készítettnek. Hogy valaki figyelmes Számadó, serény Termesztő, és okos Kormányozó légyen egyszersmind: ritka madár.

3. Gazdákká és Ispányokká készültebb Embereket kell tenni, mint a' Számadás mellé: mert az Ispányoknak, Termesztőknek, Tenyész-

tőlnek, Építőlnak, Számadólnak, sőt Kormányozólnak is kell egyszersmind, sok helyen lenni.

4. Ilendő, és tisztességes fizetést kell nekik rendelni: ne hogy a' szegénység, vagy Alkalmatosság hőségtelenségre vezesse őket. Valóban a' Birtokos vallja annak legtöbb kárát, ha a' Gazdatisztnek, valamikor Házába fáradtan bélép: Felesége, és gyermekei telekiabálják a' fülét, a' Házisükséggel. A' Gazdálkodáshoz, legalább e' részben, tsendeség kívántatik. A' hol ez hibázik: ott a' Beke-resés megtsökkenik; és a' Hűségtelenség az ajtó előtt áll. Az a' Fizetés neme legjőltévőbb, és könnyebb; melly szerint a' Gazdatisztnek, készpénz, kenyér, Tűzifa, és Marhatartás engedtetik. A' kik a' mértékletes Deputátumot sajnálják vagy a készpénzt a' drágasághoz képest nem nagyobbítják, sőt ezen felül még a' Marhatartástis tilalmazzák a' Hasánakis kárt tesznek; s a' dévajkodásrais okot szolgáltatnak.

5. Ha a' Gazdatiszteket, a' Praxis kedvéért egyik Jóságból a' másikba által kell tenni, azt a' kezdőkkel, és a' Számvezetőkkel szükséges tselekedni, és nem a' kormányozókkal: mert

a) A' kormányozónak okat kell előbb megtanulni, mintsem haszonnal kormányozhasson; a' változással pedig a' tanulás félben szakad.

b) Tsak a' Táblák, Rétek, Erdők, Határok, az Erő, és a' tárgyak megesmerése és megitélése megkívánnak 5-6. Esztendő. Hát a' Kereskedők, Jobbágyok sorsa az Eladás-helyeinek tudása, a' kelő, vagy nem kelő Termesztések neme, és mennyisége: főképpen pedig a' Szeleknek-járása, az Időváltozásoknak előrevaló megesmerése, még más hat Esztendőtis felvesznek. Így hát még ilyenkor sem

javasolható az általtevés: külömben a'kor tesz-
szük Gazdatisztjeinket máshová, mikor már az
egész Gazdálkodás módjába beletanúltak. E-
ből a' lessz, hogy a' Hajdúk, a' Gazdák, és a'
kormányozónak tsak a' neve van meg.

Valóban a' szavatarító kereskedőknek nem-
esmerése, és le nemkötelezése, 's az Időjá-
rásnak nemesmerhetése a' legnagyobb káro-
kat okozzák. Mi haszna a' Termésnek; ha pénzzé
nem tudom tsinálni? és mi haszna a' nagy-
erővel való Jparkodásának? ha az eső a' vetet-
len, vagy tsak most tett Elvetést, 's lekaszált
rendet, sőt a' kész Boglyákat, és kalangyá-
kat elrontja. Az ujj Tiszteket szemeimmel látom
hogy e' két dologra való nem figyelmezással
Termeszteseknek felét kárba eresztik.

Sok Háznakál a' Kormányozóknak más-
hová Általtétele az Esmerettsé, és Collusio
ellen Orvosságnak tartatik: de ez nem orvos-
ság; hanem újj alkalmatosság; és az illyeket
tanátsosabb eleresztetni.

Roszzabb a' Változtatásnál az egymástérő
Elkergetés: a' melly sokszor, és több Háza-
nál hamis árulkodásokon, és személlyes bosz-
szuállásokon tapasztaltatik épülni. Sok Felvi-
gyázók tsak úgy tudják magokat Nagyoknak
bizonyítani, ha másokat, ha szinte költött Vá-
dokkalis, magok mellett egészen megalatsonyít-
nak. E' miatt sok jó Tisztkenyér, és betsület
nélkül sir a' Világban: de a' Birtokosis meg-
lakol Hamarhivéséért: mert kit állit ezek he-
lyébe? Azt ugye, a' ki magát jelenti, vagy a'
kit az igen meghitt Árulkodók recomendál-
nak az Úraságnak? De ezek kit recomendál-
nak, vagy kijelenti magát? Azt ugye a' ki rá-
szorúlt? de ki szorúlt rá? Az, a' ki senkinek
se kell: mert a' Jót még hívjákis többfelé. És

imé ez a' Tisztek kergetéséből a' haszon, hogy ollyat fogadunk, a' ki senkinek se kell. Az apró Ispányos Birtokosoknak pedig nagy részént ez a' Gazdálkodások módja.

Legrosszabb pedig az a' Változtatás, a' melly a' Jótisztekkel bemondatja a' Szolgálatot; a' rosszakon pedig hűségtelenségekért kénytelen a' Birtokos kiadni. A' hűségtelen Tisztek a' Földes- Urakatis megkárosítják, és magokatis betsületes kenyerektől örökre megfosztják.

Ha azt kérdezik az illyek tőlem: De hát mi a' Hűségtelenségnek az oka? azt mondhatom tapasztalásomból, hogy

a) Arra igaz ok soha sints: mert az hogy a' józan, iparkodó, és hűséges Tisztnekis nints sok Házaknál illendő fizetése, 's jutalma a' miből Háznépestől élhetne, és ruházkozhatna) az még ritkább dolog, mint a' józan és hűséges Tiszt. De ha meg esikis, hogy a' Földes Úr több Esztendőkigis érzéketlen marad a' szíves fárodózásra: nem az a' következés, hogy tehát az ő eránta való Hűséget félre kell tenni; hanem az, hogy bútsúzzonel, és keressen másutt nagyobb darab kenyeret. Az igaz ok tehát az lesz, hogy az Ifjak a' gyönyörűség' érzését sokszor nem tsak a' Bujálkodásig (Luxus) hanem a' Vesztegetésigis kiterjesztik. Erre pedig a' Conventio elég nem lévén esznek a' megtiltott Fának gyümölcseiből.

b) Utolsó javallásom a' Gazdatisztekre nézve ez: hogy a' kik magok akarják kormányozni, vagy kormányozhatjákis Jóságaikat: azok tanúlt Gazdatiszteket hijjában, sőt károsan fogadnak. Ezeknek legjobbak a' paraszt Gazdák, és szót fogadnak.

Ezek után már azt következik megmondanom, mit tselekedtem a' Gazdatisztben, és azt miért tselekedtem?

A' Gazdatisztben az egész Gazdaság' Practica Résztét igyekeztem előladni közönségesen. Elérteme Czelomat: nem tudom. Azt tudom, hogy az ujjomból (a' mint a' Magyar mondja) nem szoptam semmit, hanem a' mi jót e' részben Praxisban lenni láttam, összeszedtem. Ha jól le nem irtam; a' nem csuda: mert én minden Tudományos Társalkodástól különszakasztva, és nagy részben kétkézi Munkám után élvén, némelykor egész Holnapig sints egy két csendes órámm. De ha volna is (próbálja bár akarki) mindenkor nehéz a' Gazdasági Fogásokat közterjedésű sarkalatokra húzni; mivel minden Tornyosnak a' maga különös sipja van: Nekem azomban mégis illyet kellett cselekedni, hogy Munkám legalább több Házakhoz alkalmaztatottab' lehessen, és ez úgy gondolom elégis. Író pedig e' részben előttem, sem a' Külsők, sem Hazámfijai közt tudtomra nintsen. A' mi Keszthelyen néha napján vólt: aztis én dolgoztam: a' mi pedig most van amazonn épült, és Localis.

Okot az írásra részent a' Birtokos Uraságok, részent pedig magok a' Gazdatisztek szolgáltattak.

A' Földes-Uraságok annyiban, hogy még az Érdemesebb Házaknál is kevés, vagy semmi Rendtartás nintsen a' Gazdatisztek elébe szabva, a' mi szerint lehetne őket Tetteik és Elmulatásaik eránt a' Felelet terhe alá vetni. Innen több Censurális székeken helytelen Megmarasztások (Convictio) és még több meghalgtatás nélkül való formátalan személlyes és vagyonos Letartóztatások, Vasazások, és a' Deresben való megveretések történnek.

Ha a' hibák és kártevések tudatlanságból származnak: a' Földes-Úr maga a' hibás, miért hozza Jószágának kormányját értetlen em-

berre, vagy miért nem ád az illyennek Útasi-
tást, a' melyhez az Értetlenis hozzá szabni ma-
gát kénytelen lenne. Ha pedig a' Hűségtelen-
ség okozott kárt: Hazánk Törvényjét e' rész-
benis betsben kell tartani; és a' Bűnöst kihal-
gatván forma szerint ráítéltetni.

Magok a' Gazdatisztekis más részről ösz-
tönül szolgáltak: mert a' nagyobb rész, min-
den ehez a' terhes szolgálathoz való Elkészü-
lés nélkül adja magát a' Gazdatisztségre se tö-
led, se hozzád nem tudnak menni. Ezek itt
legalább megláthatják, melly nyughatatlan és
fáradtságos Hivatal a' Gazdatisztség; meg ért-
hetik melly sok kívántatik ahoz, hogy valaki
okos, és hasznos Kormányozónak találtassék,
és megtanúlhatják körülbelől mit, és mellye-
ket lehet, és kell a' Gazdálkodásba, mit pró-
bált Fogásokat béhozni. A' Birtokos Urak pe-
dig könnyebben helyre pótolhatják azt, a' mi
eddig náluk elmaradt, és megválaszthatják azt,
a' mi módosítást, vagy egész elmellőzést, vagy
pedig egészen ujjrendelést kíván.

A' Répezetek atyafisága (Associatio Idea-
rum) sok olly dolgoknak megrendelésétis fog-
ja szülni, a' mellyek sem az én sem a' Birto-
kos elméjébe nem ötlöttek, azomban pedig
szükségesek. Ha ezen eszrévételek azokkal a'
Fogásokkal, a' mellyeket ezen Gazdatisztben
előadok, alkalmaztatva (applicative) egymás
után iratnak: a' Tiszteknek egy Útmutatás ké-
szül belőlök minden Jóság, vagy Uradalom-
ra nézve. Ha ez elkészül: minden Földes Ur
kevesebb kárral változtathatja Gazdatisztjeit; ha
a' szükség úgy hozándja magával.

Utóljára még ez egyet szükség megmonda-
nom; hogy az itt leirt Fogásoknak egy része
tulajdon tapasztalásom; más része pedig, ki-

vált a' Fels. Urbáriális Rendelések, Gyűjtemény; és ezek nekem sok Levelezésbe, és fáradságba kerültek. Ha a' Pauli Úr Munkája előbb látott volna Világot: a'kor t. i. mikor még én gyűjtögettem: rajtam nagyot könnyített volna. De megvallom Munkám összeállítására utánnis az említett könyvnek nem kevés hasznát vettem; a' midőn azokkal az én Extractusimat összevetettem, és sok Írásbeli hibákat megjobbitottam. Irtam Csurgón 1817.

a' Szerző

M A G Y A R

G A Z D A T I S Z T.

A' gazdasági Kormány Székekről
közönségesen.

Minden Földes-Uraság, vagy személylesen gazdálkodik, vagy meghatalmazott Biztossai által.

A' Személyes gazdálkodást, Igazgatásnak (Directio) annak mások általvaló folytatását pedig Kormányshékeknek (Administratio) vagy Biztosságnak (Commissio) szokták minálunk nevezni.

A' nagyobb Jóságokban mind a' két gazdálkodás neméhez legalább e' következő Tisztviselők szükségesek a' Fő-Igazgató mellé; már az akar maga az Uraság, akar Administrator, vagy Praefectus legyen.

1. A' Fő-Pénztartó.
2. A' Fő Számvevő.
3. A' Fiscus.
4. A' Fő Indzellér
5. Az Erdőbíró, és
6. A' Jegyző :

Itt kettő a' megjegyzésre való.

1. Az Igazgatásnak az a' módja, melly szerint már ma valamelly Uradalom egy vagy több Felvigyázásokra felvan osztva, csekély ítélet szerint, leggazdaságosabb.

Ezen Felvigyázók úgy használtatnak több nagy Házaknál, hogy

a) A' külső Gazdaságokat feltserélve legfellegbis minden fertályban meg vizsgálják, és észrevételeiket az Igazgatásnak előterjesztik.

b) A' Számadásokat elkészíttetik, és mint részes Számvevők azokat legalább újra össze-számolják (recalculant)

2. Jobb ha az Igazgatásnak v. Kormány-széknek minden tagjai practicus Gazdákból állanak, mint az; ha megfordítva a' pennások, több esztendőig való szolgálatjokért, Gazdatisztségre emeltetnek.

Minden Igazgatásnak v. Kormány-széknek foglalatossága kétféle, ú. m.

1. Iromány (Cancellistica)

2. Gazdálkodás (Oeconomica)

Amannak tárgya főképen:

a) A' szükséges Levelezés, és a' mellyek ide tartoznak.

b) Az egész Uradalom köz felvételének a-brossza.

c) A' Domestica Conscriptió, és Fundualis -könyvek készíttetése.

d) A' Vizek libellája, és a' Csatornák, vagy Árkok menetelének rajza.

e) Minden majorok térje, és a' tejendő gazdasági épületeknek helye le ábrázolása.

f) Minden szükséges épületeknek abrossza, és a' Felvetés (Urbrieff) und Uiberschlag.

g) Az erdőknek Vágásokra és Vetési-szakszokra való felosztása, és a' találtató, vagy vetendő fa nemek színes lerajzolása.

h) Az Allodiáturának Nyomások szerint való abrossza minden Major számára különösen.

i) A' megszállás, vagy mivelés alá szánt pusztáknak előre való ábrázatja.

XIV

k) A' Számadó-könyvek formája, beadásának ideje, és hiteles volta megállítása.

l) A' Számadó könyvek' holnapos-kivonásinak szoros bekérése és megrostálása. A' kamarai Számadásban ezen kivonások annyit érnek, mint a' kalmári Számadásban a' Conto courantok.

m) A' részes bilánczok formája, 's ideje meghatározása. Közönségesen ezek, Termés, Cséplés, Tenyészet Maradék 's a' t. Tabelláknak neveztetnek, és ha jól készítettnek, nemcsak a' költséget és jövedelmet, hanem még egyik esztendőti a' másikkal bilánczozzák; önként értetődik, hogy a' kormányzék kötelessége ezeket össze vetni, megítélni, és a' több részesekből közönségest tsinálni.

n) Hasonló tárgya a' kormányzék foglalatosságának, a' Számadó könyveknek megrostáltatása, a' talált Nehézségeknek a' Számadónak kiadása a' megfejtés végett: ezeknek a' Ráitélőszékek (Sedes Censuralis) által való megitélése, és a' szerint a' Számadóknak Bent v. Megmarasztása, és Feloldozása (Convictio, et Absolutio)

o) Legalább a' Gabona, és bor folyó árának minden hét, tizennégy vagy harminz napban való meghatározása a' mellyől az Eladónak engedelem nélkül alább szállani nem szabad.

p) Ugyan a' kormányzék határozza meg az eladó Termésnek mennyiségét is a' Magtartó holnapos kivonása, vagy Conto Courantja vezetése szerint, idő szakaszonként, vagy egyszerre.

q) Ugyan minden eladásokról, és Árendákról szóló Szerződések is a' kormányzék hogy helyben, módosít, vagy visszavet.

r) A' Szegődségnek (Conventio) a' bő vagy szűk esztendőhöz való mérésse, és meghatározása is a' kormányshéket nézi.

s) Ugyan a' kormányshék készít minden Majorhoz, a' Gazdatisztség megmutogatássa, és többszeri kihalgatássa után különös Utasítást (Specialis, v. localis Instructio)

t) Végre minden munka, költség, Termések és Jövedelmek közt egy közbiláantzot von: a' melly a' Birtokosnak egy summában szemeeleibe terjeszti az egész esztendei költséget, és jövedelmet, ennek hová lett fordítását, és a' Maradékot, vagy Fundus Instructust. Ez a' munka némellyeknél Gazdaság tükörének, másoknál pedig a' kalmári Számadás szerint fő biláantzoknak neveztetik.

Meg kell vallani, hogy ez sok irás, és sok munka: de szükséges; és ha a' birtokos ezt nem tselekszi: úgy jár mint a' gondatlan Kalmár; a' ki soha se bírálván meg magát csak akkor eszmél fel mikor már elpusztult.

Azonban szükség itt e' kettőt meg jegyezni, hogy:

1. A' hejis maga megbírlásra a' mester séges és számtalan Rubrikákból álló Számadó könyvek, és részes de szövevényes biláantzok semmit se használnak; és el lehet mondani hogy azok mentől együgyűbbek, 's következésszerint világosabbak: annál gazdaságosabbak.

2. Ha a' kormányshékek tsak az Iromány-nak feküsznek: bizonyosan papiros gazdaságot folytatnak: ennél pedig jobb a' Rovás, és 'Satskópénz, a' mint a' régi Gazdák mondják.

Lássuk tehát azoknak második foglalatoságát, t. i. a' Gazdálkodást, a' nevezetesebb

XVI

tárgyak szerint azon Kérdésekre elszaggatva, a' mellyek a' Gazdatisztben meghatározva fordulnak elől.

A' Földekre nézve.

1. Hol sok, vagy kevés a' szántóföld az erőhöz képest?

2. Ha sok: jobbe azokhoz béreseket állítani, vagy pedig gazdaságosabb ha a' felesleg felébe, napszámba, vagy éppen bérbe, és ez is rövidebb, vagy hosszabb időre kiadatik?

3. Ha pedig kevés mind a' szükséghez, mind az erőhöz, azt kell meg itélni, ha van e' és lehet e' a' fajészásnak kára nélkül irtani? A' bizonyos hogy a' ritka és elvénuült nagy erdők egy részét gazdaságosabb Csemetékkal és mag' v. makk vetéssel jó erdővé változtatni, más résszit pedig kírtatni. Ha irtani nem tanátsos, vagy épen nintsis mit: nintsenek e' rétekké fordítható Bozótok, és felszántható kopár rétek a' határban. Vagymindezeknél könnyebb, és jobbe a' 3. Nyomást kettőre változtatni, sőt a' kerülővetést behozni?

A' Rétekre nézve.

1. Mi szerben vannak a' rétek a' szántóföldekhez? közönségesen véve vagy szintannyi rét szükséges, mint a' földek holdszáma; vagy még többis, ha a' földek soványak levén, a' trágya kedvéért nagyobb marha-számot kell tartani.

2. Valljon a' széna a' szükséges marhák természetéhez valóe?

3. Ha minden rét sássas: árkokkal kel e' segíteni, vagy pedig az Ugarokban gazdaságosabb rövid fűvet termesztetni: mint tartatlan árkolásokra minden idén költeni.

4. Gaz-

4. Gazdaság e' a' felesleg réteket, vagy, robottal, vagy pénzesekkel kaszáltatni? vagy pedig hasznosabb a' robotot a' termesztésre fenntartani, és a' réteket vagy felébe, vagy bérbe, pénzért vagy kaszásokért kiosztani?

5. Hol kívánja az okos gazdaság, hogy az elsoványodott földek 10-12 esztendőre rétekké, és a' rétek szántóföldekké változtassanak? mint a' Tisza mellett sokan tselekesznek, és földjeiket trágyázás helyett, Felváltással (*Stoppelwirtschaft*) kövéritik.

b) Hol és mikor jó a' szénát Gőbölőkkel eletetni v. ölszámra eladni holtanátsos? 's a' t.

A' Szőlőkre nézve.

1. Hol érdemes Majorság Szőlőket tartani, és mennyit, a' házi szükségre, vagy a' kereskedésre tekintvén?

2. Okosság e' jó erdőket, vagy a' dombo-sabb szántóföldeket szőlő alá kiosztani?

3. A' kilentzed gazdaságosabbe vagy a' Hegyvám az újjonnan építendő szőlőkre nézve.

4. Hasznosabbe a' Kilentzedet, v. Hegyvámot termésben bekivánni? a' vagy nem gazdaságosabbe az eshetőrészt több időre bérbe kiadni? vagy épen a' Szőlőket örökre felszabadítani, és a' bejövő Summa pénzen javítható más Jóságot szerezni? mint a' Hazában több hejeken megesett.

5. Mit mutat a' borárulási Calculus a' Körülálláshoz képest? több e' a' jövedelem, vagy tsak a' vesződség, ha az Uraság maga méreti borait mint ha a' kortsmák bérbe adatnak?

XVIII

Az Erdőkre nézve.

1. Hol van az Uraságnak sok v. keves fája épületekhez, szerszámokhoz v. tűzre?

2. Hol kell vettetni, v. ültetni, és mitoda nemet?

3. Jobb e' ez, v. amaz erdőt épületekhez, és tűzre használni vágások szerint: vagy pedig hasznosabb azt makk, és gubatstermésre használni?

4. Hasznosabbe, ha az Uraság összevett, v. tenyésző Sertéseivel eteti fel a' makkot a' vagy pedig jobb ha a' makkot az Uraság eladja.

5. A'kor nyere' az Uraság többet; ha a' gubatsot maga szedeti fel, v. a'kor ha annak szedését kotyavetyére ereszti. A' Véghejiek magok szedik, és eladván bizonyos messzeségre elviszik, a' mint a' kereskedő kívánja.

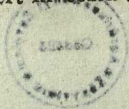
6. A' Gubats köből nem csak a' száraz és nyers gubatsra, hanem a' nagyságra nézve is különböztvén, gazdaságosabbe a' Posonyi köböllel élni, mint a' Véghejiek tselekesznek?

A' Tenyésztetésre nézve.

1. Elége a' Marhaszám és annak Neme a' földek trágyázásához, vagy feleslegis van? és mellyik.

2. Hol mellyik marha neme jobb a' jövedelemre, v. munkára? tekintettel lévén a' szénának minéműségére, és a' Legelőre nézve.

3. A' hol kivált a' trágyára szükség van, vagy épen nints, Gulyát kelle' tartani, v. Csirát, vagy több a' haszon ha a' szomszédok, vagy egyes Arendások a' legelőt pénz, vagy napi számért kiveszik?

Az Erőre nézve.

1. A' Tisztek, vagy Tselédek száma kistsiny e' vagy nagy?

2. Mi gazdaságosabb a' Cselédekre nézve; a' benttartás e' v. deputátum adás: vagy ennél akarmellyiknél jobb a' felebeli munkás? v. a' Napszámos?

3. A' költséget feléri e' a' jövedelem? mert közép szer szerint egy hóld ősziföld háromszori megszántására, beboronálására, és a' termés hazahozására négy marhás nap kívántatik, és vetésre, maghordásra, és a' learatásra rendszerint hat gyalog munkás mén fel. Ha pedig trágyázniis kell minden idén egy hatod részt: ezenfelül szükséges minden 60 szekér trágya kivitelére, hat marhás nap. Hatvanszekér trágyát pedig hat darab marha után lehet várni. Innen az Alföldi trágya nélkül való termesztés leg oltsóbb volna: ha a' Cseléd tartás könnyebb, a' mező közelebb, és a' gabona árra a' felföldével egyenlő volna.

4. Ha a' Bérestartás elkerülhetetlen, egy Bérestől legfelebbis tsak 30 hóld föld megszántását lehet várni.

5. Nem gazdaságosabbe a' nagy téreket megszálítani, és ez által állandó erőt szerezni: mint azokat Legelőül használni, vagy bérbe minden 3. esztendőben ki adni?

Az Építésre nézve.

1. Állandó v. drágább épületeket kelle tenni, v. pedig oltsóbbat: de romlándót?

2. Gazdasága másutt venni fát, és készteglát; és ez által a' maga erdőjét a' Birtokosnak, mig tsak lehet megkimélni?

3. Mennyit gazdaságos egyidén valamelly épületből elvégezni, egészen, vagy tsak egy harmad részben?

XX

4. Hogy jobb az Áttsal, és kőmivessel al-
kudni: Általában; Ölszámra, vagy pedig nap-
számban?

Az eladásokra nézve.

1. Mellyek azok a' termések, v. egyebek,
a' mellyeknek eladását az Uraság a' Gazda-
tisztre bizhatja, és mellyeket tart fenn magá-
nak.

2. Hány köbölre vagy akóra tehet a' Gaz-
datiszt maga fejétől Szerződést, és mitsoda
Mennyiséget tartozik a' hejbenhagyás véget
bejelenteni?

3. Hány részben tanátsos a' termést elad-
ni? egyszerree? vagy pedig fertályonként, és
aztis apródonként. Vagy talán legjobb egy
Vevőtis üressen el nem eresztetni.

4. Kihatározza meg az eladó Áruknak ár-
rát, a' kormányszik e', a' Gazdatiszt, vagy
együtt a' Tisztek, és mennyi időre?

5. Mennyi időre lehet és kell a' Vevők-
nek hitelt adni (Credit)

6. Kit rendel az Uraság az eladások, ve-
vések, és Szerződések hiteles voltának be-
bizonyítására?

Az Árendákra nézve.

1. Mennyi időre gazdaságos valamit Á-
rendába adni vagy venni.

2. Jobbe az egyes tsendes Igérés? vagy
gazdaságosabb a' jóelőre kidobolt kótya ve-
tyezés?

3. Mellyek lehetnek az illendő feltételek
minden árendálásban?

4. Mitsoda beneficiumokat gazdaságos
árendába adni, és mellyeket nem kell.

I. R. A' Rendeléstevésr. közönség. 21

5. Nyertesebbe az Uraság ha Jóságát hosszabb időre arendába adja, vagy tanátso-sabb, ha maga gazdálkodván néha nyer, néha vesz?

A' Kereskedésre nézve

1. Lehet-e a' termesztés és tenyésztetés mellett a' Gazdatisztól kívánni; hogy össze-vett ökrökkel, borjúkkal, sertésekkel, dohán-nyal, deszkával, 's. a' t. kereskedést is folytas-son?

2. É végre tanátsose' hogy minden Ura-dalomnak különös kereskedő Cassája legyen?

3. Mitsoda feltételek ide szükségeseek?

Ezen, 's több elhalgatott kérdések alkal-maztatva való meghatározását kívánom én a' Gazdatisztben a' kezdőknek elő adni, fijata-labb erőre bizván az Uradalmi Fiscus kidol-gozását.

EL S Ö R É S Z.

A' Rendeléstevésről.

§. 1.

A' Gazdaság - Folytatás eloszlik közönsé-gesen:

1. A Rendeléstevésre.

2. A' Felvigyázásra (Inspectio)

3. A' Rendtartásra.

4. A' Megkiméllésre, és

5. A' Gondvéselésre.

I. A' Rendeléstevésnek tárgyjai:

1. A' Termesztés.

2. A' Tenyésztetés,

3. Az Epités.

4. Eladás és Vevés.

5. Kereskedés.

6. Arendábaadás vagy Vevés.
7. Szerződések' (Contractus) kötése.
8. A' szegődött, vagy Conventióban lévő Mesteremberek, és Cselédek fogadása, igazgatása, dolga, megfenyítése, és eleresztése.

9. A' Jobbágyokkal való bánás.

II., A' Felvigyazásnak tárgyai ezek:

1. Mindazoknak gyakorább megnézése, a' mellyeknek Végrehajtások eránt rendelkezéseket tett a' Gazdatiszt.

2. A' Számadások', ezeknek holnapos kivonási', és Tabellák' készíttetése a' rendelt időre.

III. A' Rendtartás forog.

1. A' Kész pénz

2. A' Magházakkal, Pintzékkal, és Tenyészetekkel való bánás, és

3. A' kissebb és külső Gazdáknak a' Gazdatisztól való függések körül.

IV. A' Megkiméllés tárgya

1. A' Készpénz.

2. A' Termések', és Készítmények' pontos használása.

V. A' Termések gondviselése v. elomlástól való őrzése.

§. 2.

Mind ennyi Tárgyak körül megbotlás nélkül és haszonnal forogni nem lehet: ha csak a' Gazdatiszt bizonyos Rendet, sort, Módot, és meghatározott Időt nem tart a' dolgok felosztásában, és elintézésében. Erre nézve

1. Minden Héten Szombaton Tisztüülés tartatik, a' mellyben a' Gazdatisztnek Segédjei megjelenni kötelesek.

2. Ezekről, és ezekáltal meg lehet tudni, azokat a Helyeket, a mellyek a Termés, és Tenyisztatás alá vannak rendelve.

3. Ezeknek Mennyiségét a Fundualis-könyv, az Erőt az Urbarialis összeírás, Personalis Status Tabellája, és a Tenyészet számját a Számadók könyve kimutatják.

4. Mi az Eladni való: a Magház, a Pajta-Mester; és a Magtartó előfogják számlálni.

5. Mik vannak Árendában, a Szerződés Protocolumból ki lehet tudni.

6. Mit kell kiigazítani (reparare) vagy ujjonnan építeni: mikor az Uradalmat mezőről mezőre, és határról határra megjárja, szemével meg látja: és

7. Mitsoda Rendeléseket tegyen továbbra, a többi Tisztek, és a Tisztülés-könyve útba fogják igazítani. az új Gazdatisztet.

§. 3.

A Tisztülésnek (Sessio officiosa) ezek, s illyenek a tárgyai:

1. Mindenek előtt a Földes-Uraságnak, vagy a Kormányshéknak parantsolati olvasatnak fel, és azoknak a kiket egyenesen illetnek: a Végrehajtásra tudtára adatnak.

2. A múlt Tisztülésben tett kormányi Rendelések, a Protocolomból ujjra felolvasatván, a Gazdatiszt azoktól, a kikre ez, vagy amaz Rendelés végrehajtása volt bizva, rendre Hiradást kér: de magais mikor kerül az Uradalomban, megnézi, hogy úgy ment-e a dolog végre, a mint a Hiruladás volt.

3. A szükséghez, és időhöz képest új Rendelések tételnek, és a Protocolumban sorral mindenek, beíratatván, a Végrehajtás

az ahoz való Erő, Idő, és költségis meghatározatnak, és kinek kinek az őt illetők tudtára adatnak.

4. Az eloszlás előtt még azon Levelekis felolvastatnak, a' mellyek a' Terméseknek itt, vagy ott való piatzi árráról szóllanak. Mellyek szerint a' részes, vagy külső Eladások, a' Túdósításhoz alkalmaztatott árra le, vagy feltétetnek.

5. Ezek után jönnek az Uraságtól függő mindenféle Embereknek panaszaik, és kéreményeik. Ha a' panaszok az Uraság Földes-Uri Jussait illetik: a' Fiscálisnak adatnak; a' polgári egymás közt való Perek, és Keresetek, a' legnagyobb szelídséggel és igazsággal elintéztetnek. Ha pedig a' kéremények az Uraság' kegyességét nézik, vagy magok a' Tisztek ellen kérnek is Elégtételt: azok megvilágosítva egyenesen a' Földes-Urasághoz küldetnek; és a' Panaszló a' messze járásra semmi módon ne kényszeríttessék, sem a' kérő. Végre a' Tisztülés Protocolomába beirattatnak mindek.

b. A' Panaszlók és kérők után a' Zálogok adatnak elő, és adatnak ki, a' rendes Zálogok Protocoloma szerint; a' melly is az Esztendő végén kivonatván, a' Váltáságpénznek erősítésére a' Pénztartónak, a' Vadászok Megeszmérése, és a' Gazdatiszt Ráírása alatt általadatik. A' Favevőknek mindenkor a' Tisztülésben, az Erdőbíró vagy Vadászok jelenlétében adassanak Czédulák, a' mellyekkel a' Fizetők a' Pénztárnál jelentésékbé magokat. A' Vadászok pedig a' Fa kiadása után azokat bésszedjék; és belőlők mint a' Zálogokról mondatott, 'Generalis Commissio (Meghagyás) és Megeszmérés kiszittetvén, a' Bévevés ez által

erősítetik. A' hol nagy és sok az Eladás: a' Fáról különös Protocolmat kell vezetni. Másutt pedig a' kitsinységek, elég ha a' közönséges Meghagyások Protocolomába számszerint beiktattatnak.

7. Ugyan itt adatnak azok a' Meghagyások, mellyek szerint valami az Uraság számára kiadattatik.

8. Maga a' Gazdatisztis minden Eladásokról, Vevésekről, és Árendákról szolló Szerződéseket, mellyeket Tisztülésen kívül tett, közönségesen felolvastat, és Tetteit mindeknek hirüladván, a' Szerződéseket azoknak Protocolomába béiratja: mivel a' Vevőket és Idegeneket a' Tisztülésre halasztani nem kell, 's nemis lehet.

9. Ezen Tisztulásben a' Gazdatiszt a' kintstártólis, és a' kintlévő Tartozásokról, és Adosságokról nyomos tudósítást kérjenbe a' Pénztartótól. Így a' Rendeléseknek helye és ideje, 's módja meglévén határozva: most már magokat a' Rendeléseket kell sorral felvenni.

EL S Ö S Z A K A S Z.

A' Trmesztésről.

§. 4.

A' Termesztésnek tárgyai:

I. A' Gabonanemek' termesztése.

II. A' Szénatermesztés, és így a' Rétekekkel való bánás.

III. A' Bortermesztés, vagy is a' Szőlők' mívelése.

IV A' Fatermesztés, és így az Erdőkkel való bánás.

§. 5.

I. A' Gabona termesztésben teendő Rendelésekben gondolóra kell venni:

- a) Az Időt.
- b. A' Magnemeket.
- c. A' Mennyiséget.
- d. Az Erőt, és
- e. Az Eladó piatzokat.

a) Az Időre nézve ezek több Házaknál a' Földes-Uraság Parantsolati:

1. Az igen agyagos, következésékepen a hideg földeket négyszer kell szántani Őszi alá; és Tavasz-búza, Rozs, Kelompér, Lóher, és Dohány alá kétszer, az az, először ősszel kell feltörni, és a' nyári szántást úgy intézni a' másikhöz, hogy a' földnek egyik megfordításától fogva, a' másikig 6-8 hét engedtessek a' Megrokkadásra (Fermentatio)

2. Ugyan az ilyen földeket Őszivel, ha tsak az Esztendő nem rendkívül forró, és száraz, Kisasszony Hetében el kell vetni. Tavaszival pedig a'kor, mikor már az agyagis meghimlik, vagy omlik.

3. Gondolóra kell venni az Időt, és azal élni magában a' Szántásban. Kivált az Ugarlás, és Forgatás idején az Urbárium rendelkezését (melly szerint a' közelvalók Napköltétől, Napnyugtáig tartoznak szántani) meg kell tartani: de 11. Óraker a' Marhát ki kell a' járomból eresztetni, és 3. óráig enni, és nyugodni engedni. A' pihent Marha, ha a' Melegis kissebb, jobban, és szaporábban dolgozik.

4. Sőt ezen tzelből azt is lehet a' Jobbágyok megeggyezésével tenni, hogy Parlagolás-ker, és Forgatáskor minden egy napra, a' homokos és puha földekből 1200 □: a' nehéz és agyagosból pedig 900 □ öl kire kire kiméressek, és a' Jobbágyra bizassék, ha egy nap, vagy két délelőtt akarja azt betsületesen meg-

szántani. Így a' mellyiknek gyenge a' Marhája, azt maga megkimélheti, és az Urbáriumse sértetik meg.

5. Az esős Esztendőben, nem a' nagy Erőnek egyszeri kiállítása teszi a' jó Vetést, hanem az okos felosztás; hogy minden hold földhöz három, négy Eke, egy Vető, és két Boronáló, sőt három legyen készen, hogy egy egy hold azonnal elis takartassék. Ebben legtöbbet hibáznak a' Tisztek, midőn egész Táblájokat hétszámra veri az eső megszántva, és vetetlen.

b) A' Magra nézve ezek a' rendelkezések:

1. Őszibúza, Rozs, és Árpa rendszerint természetessék minden Majorokban. Őszi Lentse pedig soholsem. Az újj Gabona Nemék Vetése eránt Kérdést kell tenni. A' vetnivaló Búzáat mindenütt ritka drót rostával kell megvágni.

2. Tavaszibúza, Árpa (Tenkely) Rozs és Kukoritzza minden jó, és kövér földű Majorokban (annyival inkább ha az Őszivetés nem jól bíztat) vetessék.

3. A' Zab a' soványabb Táblákban természetessék. A' búzával együttérők nemjók.

4. Kolompér földet minden Majorban parantsol az Uraság különösen tartani. Úgy nem különben.

5. Ha a' Csirának közel bő Legelője nintsen: Lutzernás - kertetis szükség állítani. A' hol azonban a' trágya nem kellő: ott Csirát nemis kell tartani.

6. Valahol a' Spanyol Merinosok tenyésznek: az Ugarban Lóhertis kell szénának termeszteni. Bükkönyt pedig a' Gőbölyöknek, Jármosoknak, és a' szeme, a' Lovaknak. Ha a' Lóher nem szereti a' földet: vagynak más jó fűmagjaink: azokat kell vetni.

7. Tavaszi Lentsét, Bórsót az agyagos Táblákba kell vetni. Hajdinát pedig a' Homokos táblákba, sőt a' felesleg tavasz földekbe is.

8. Ha a' Köleshez meleg, ikrás, fekete föld van termesztése megkívántatik.

9. A' Dohány termesztés eránt különös Parantsolatot kell kérni, minthogy ehez, különös föld, és értelmes Munkások kellenek.

c) A' Mennyiség meghatározása, és ez eránt való Rendelése az Uraságnak a' Táblák kiterjedésétől, és az Erőtől függ. Hogy kell az Erőt felvetni: Lásd a' Practicus Termesztőt.

A' Mennyiségre nézve ezek a' Rendelések:

a) A' Keserűvizi Majorban, minthogy az Irtás semmi színalatt meg nem engedtetetik; és a' földje is igen jó, erő is van hozzá: minden Táblák két Vetőre, vagy Nyomásra parantsoltatnak fordittatni.

b) A' Tüskebokri Pusztán a' földis jó, a' Marhánakis elegendő Legelője van, 's a' Bir-kákis a' Jótán kár nélkül fűveltethetnek: de téli szükség épen nints: a' Kerülővetés parantsoltatik bevetetni, hogy tavasz szalmát, és Loherszénát lehessen bőven termesztetni. Egyébűtt pedig a' három Nyomásba való Vetés továbbis meghagyatik: mert a' Tenyészte-tést az Uraság semmi módon nem kívánja a' Kerülővetés által kissebíteni, se a' maga Majoriban se a' Falukban.

d) Az Erőre nézve ezek rendeltetnek:

aa. Az Érsekerdeji Majorhoz elegendő, és jó marhatartó Jobbágyok lévén, 4. Béres, és 10. ökör eltöröltetik. Ellenben

b b., A' Sombalyomi Pusztán a' két bi-jalosis megtartatik: de mind a' fájeszásért,

mind a' Jótai legelőért, 's a' t. Árenda helyett a' Szomszédoktól, Szántók és Aratók köttesenek: mert a' Béresektartása, és lakása itt igen terhes az Uraságnak. Megkell azomban tartani állandóan, hogy az ilyen Haszonvételeért kötött Napiszám az Urbárialis Tabellában, a' Robottartozás rubrikáiba ne irassék be; sem a' kötött Napiszamosok a' Robotosokkal a' Munkán özszenek kevertessenek; hanem az egész kötött napszámi tartozás a) külön könyv szerint vezettessék: b) külön munkára (a' mint fogadták) állittassék, és c) olyan munkások álljanak elől, a' millyek ígértettek Kaszálláshoz, vagy Aratáshoz.

cc. Az Aratáshozis vagy száraz Képesek, vagy általjában a' Ritkakereszti Helység szólittassék meg. Ugyis most tornyot építenek, és az Uraság, (ha tétzik mind Étél, mind kepe részeket kész pénzel kifizeti, vagy pedig annyit érő téglát ad nékik: sőt a' Császárszegi Legelőis még három idén meghagyatik náluk a' mostani Árendában: tsakhogy: a' terhes főzést és sütést el lehessen kerülni.

Mennyi legyen az Arató a' Holdszámhoz képest: e'ből az együgyű Számszerből a' Gazdatiszt megítélheti. Egy Hold búzát, vagy Rozsot 4. erős Arató leszokott vágni egy nap: hát ennyi 's ennyi holdat hány arató vágnale egy nap? vagy hány nap tsak ennyi, vagy annyi Arató? A' Robotosok, a' kik közt tehetetlen Aszszonyok, 's nevendék Leánykák, és gyerkőztékis vagynak, hatan, sőt heten vágnak le egy holdat; és egy erős kévekötőző ezeket szintűgy meggyőzi; mint a' négy erős Arató után dolgot talál.

Minden egy dolgos erős Arató után esik napjában két 22. kévéből álló kalangya. Így

van a' képésekkel a' dolog: de a' Robotosok után, bár egy kalangya essék egy napra, és azis tsak 18. kévés.

A' szemes szalmából a' Mezőn nem enged az Uraság köteleket hányatni: mert ez sok drága időtis elveszen, és sok szemetis elperget: hanem a' Majorban kell 'súp szalmából az Aratás előtt jóval; a' mikor kivált a' Gyűjtőket, vagy kaszásokatis kiveri napközben az eső, köteleket a' Rozshoz: a' Búzához pedig gyíkinny, Csáté, vagy vessző gúsból hányatni.

dd. A' Gabona behordásra minden Birások, Gulyások, Vendégfogadósok, kanászok, és Molnárok az Uradalomból álljanak elől szekereikkel két napra, a' mint kötelezték magokat, mikor a' Remanentiális (fentmaradt) földekből mindeniknek, és a' Rétekből is 4. hold, és 4. kaszás adatott nekik. Az ilyen Erő szerzés többet ér, az Árendák feltségázásánál.

ee. Nem a' nagy Táblavetés töltimég a' Magházat; hanem a' jólmivelés; és annak idejében való oltsó betakarás Errenézve azt a' részét a' Táblának, a' mellyel a' Gazdatiszt semmimódon nembír, felében, vagy napi munkáértis gazdaságosabb bizonyos feltételek alatt kiadni, mint melléjek Béres-ökröket állítani.

ff. Kézimunkásokat pénzértis kell fogadni, kivált az apró Munkára; és a' Marhás Jobbágyokat, a' legszorgosabb időre meg kell kímilleni.

gg. A' dologkerülő Czigányokatis a' mezei Munkára rá kell szorítani; és tsak hegedülésekért, és lótsereberélésekért őket meg nem kell szenyvedni.

hh. A' Mesteremberek általjában maradjanak a' magok Mesterségek mellett, és a' Szántásvetésre, nem kell nékik útát nyitni, a' földek' Árendába adásával. Rétet, és kolompér földet mindazáltal lehet nékik adni, a' hol Hétivásárok, és Piatzok nintsenek.

ii. A' Dolgozóerőt neveli még a' Népesítés, és Megszállítás.

A' Népesítésre ezek parantsoltatnak:

1. A' pusztán maradt Házhelyeket (Sessio) a' Gazdatiszt a' maga hatalmávalis megszállítani tartozik.

2. Ujj Helyeket pedig kiadni meg nem engedtetetik, hanem az eránt a' Földes-Uraság' Rendelését ki kell kérni.

3. A' Jobbágyokat különválni, és az által a' Helyeket fél vagy fertályra leosztani meg nem engedi. Ha mindazonáltal

4. Valamelly Hely úgy megnépesedett, hogy azok többé Helyek' terméséből el nem élhetnek: a' Gazdatiszt adja a' maga Vélekedését az Uraságnak, hol lehetne ezekkel népesíteni, vagy épen őket megszállítani a' Major, és Helységi Tenyésztetés, és Fajészás kissebítése nélkül.

5., A' Megszállítás sarkalatjai ezek: a., Hogy a' Megszállók vagy marhas Szántóvető, vagy Mesteremberek legyenek. b., A' Szántóvetők lehetnek Jobbágyok, Felebeliek, vagy Árendások. A' Feltételeket, és a' helyet az Uraság határozzameg.

§. 6.

Eddig a' Magvetést illető Gazdatiszti Rendelések adattak elől: most már a' Termés eránt kell illendő Rendeléseket tenni. A' főb-bek ezek:

1. A' Búzáat általjában ugyan mind, de a' miből Vetnivalót akar a' Gazda készíttetni: oltsóbb pénzes Munkásokkal egészen, és jól megkell gyomláztatni, és belőle a' Rózsotis kiválogatni.

2. Ugyan a' Vetésrevalót két, három nappal tovább kell a' szárán érlelni; mint a' Pénzrevalót, a' melly mentől pirosabb, és fényesebb anál betesebb.

3. Az Aratáshoz a' Sarlók továbbis megtartassanak, és Ujjságonkapásból a' Takarókaszák bé ne hozassanak: mert hozzájuk, a' tapasztalás szerint, mind erős Munkások kívántatnak: mégis a' mi kövér és gazdag Termésünket nem bírják rendre dönteni. Az Aratók egy úttal a' Földibodzáts kivágják jó alant: de a' marok közzé ne vessék. A' levágásnak igen nagy a' következése: mert általa a' föld a' bodzától két három Esztendő alatt kitisztúl.

4. A' Mezőkön 50 - 100 kalangyákat nem kell sorba rakatni: mert ha a' Menykő beleüt: végigég; sőt ha sok az eső szárogatásokhoz való térséget se lehet sok helyen találni.

5. A' Csűrökbenis nem kell olly magas Kazlakat, vagy Asztagokat rakatni, hogy a' Fela dogató a' szekérről fel ne érje: mert ez sok erőt kíván, és a' hirtelen eső előtt se lehet hamar bétakarni.

6. A' szerentsétlen esős Esztendőkben jobb kevesenként a' száraz kévéket béhordani, és kisebb Asztagokba rakni, mint nedvest, szárazat özszerakatván, elrothasztani. Haminden szárogatás mellettis maradnak fel a' megválogatás által 'sengés kévék: ezeket igen keskeny, és hosszabb Asztagokba külön kell rakatni

katni szalmával egyvelgest. Így valami tsak megmarad belőlök.

7. Minden kazalba, vagy Asztagba bészúrva legyen az írott Rovás a' Kalangyák számáról, és neméről; és így a' kilentzed, vagy Tized a' Majorságterméstől megkülömböztetveis rakassék össze.

8. Először is ugyan vastagon kell az Asztagokat fedetni rozsszalmával, a' melly tartósabb (kivéven a' Magnak való Búzaasztagokat) a' mellyekhez vastag búzaszalma fedél kívánatik: de a' lerokkanás után két hétre, mindeniket ujjonnan szükség beborítani. Sőt késő Ősszel egészen kell őket fedni, és ezt Tavaszra ismét kell tselekedni.

9. Minekelőtte az Asztagok özszerakatatnának: minden Táblákról, válogatás nélkül 3-4. keresztre való kévéket a' Pajtába kell vitetni, eltsépettetni; és így próbát tenni: hogy a' Gazdatiszt megítélhesse körülbelől, mennyi a' reménylhető Termés?

10. A' hol Cséplőket lehet kapni, és Cséplőszérők vagynak, és a' 'Supszalmára szükség van: a' Cséplést továbbis meg kell tartani. A' hol ellenben, se Cséplők se Cséplőszérők nintsenek, a' Termés azomban sok, a' 'Fenyésztés sok szalmát, és hamar kíván; Nyomtatószerők azonban vagynak, és az Asztagokat, vagy a' kereskedőkre nézve, vagy a' Hörtsököktől soká tartani nemlehet: a' Nyomtatás nem tiltatik, vagy együttis mind a' kettőt kell használni. Cséplő machinákat pedig a' Gazdatiszt, a' Földesuraság engedelmé nélkül nem állithat.

11. Cséplőket, a' hol lehet, kell általánosan megtelepíteni, kivált a' magános Majorok, Birka, Gulya-aklok, pusztai Csárdák, és Malmok mellé kell nekik árendás házokat
Magyar Gazdatiszt.

építeni. Ez a' bátorságra, és a' készenálló Munkásra nézveis követést érdemlő praxis sok helyen.

12. A' Cséplésben, és Nyomtatásban a' Jobbágyoknak mindenkor, és mindenütt elsőséget kell adni az Idegenek előtt.

13. Legelőszöris a' Vetnivalónak Kiverése eránt tegyen a' Gazdatiszt rendelést; és utánna mindjárt a' Marhák, és Birkák számára szükséges tavaszi, és őszi szalmát készíttesse.

14. A' Cséplő és Nyomtató részt, vagy maga vegyemeg a' Gazdatiszt, vagy Commissio mellet engedje tsak meg, a' mások által való megvételt.

15. A' Cséplésben azt a' sort kell tartani, hogy a' mire legelőbb van szükség: ugyan az is veressékkí. Ha mindazáltal kár nélkül megeshetik: a' legjobb szemeket utoljára felé kell hagyni a' kiverésre.

16. Valamikor, valamelly kazal, vagy Asztag a' kiverésre kimutattatik: a' Magtartó jelenléttében, három négy kalangyával különös próba tétetessék; hogy meglehessen bizonyosabban tudni, hogy ez, vagy emaz Asztagból mennyi szemnek kell kijönni.

17. Mindjárt a' bemérés előtt meg kell először minden gabonát, a' polyvától, vadóztól és kivált a portól a' rosták által tisztíttatni, és addig azt a' Magtartónak veszedelme nélkül nemis lehet a' Bévevésre meghagyni (pro Percepto assignare).

§. 7.

II. A' Szénatermesztés kétféle 1., A' természeti Réteken 2., A' vetett Réteken velő Szénafű-termesztés:

a) A' természeti Rétekre nézve ezek a' Rendelések:

1. Minden Majorban légyen Rétgyalú, és Hasogató - borona. Amazzal minden tavasszal el kell a' Vakondak - túrásokat, és Hangya - sombikokat teríttetni. Ezzel pedig ősszel szükséges a' Mohos, és terméketlen Réteken a' gyep-töveket meghasogatni.

2. A' meghasogatás után trágyázni kell mindazokat, a' mellyek soványok; azomban sem a' víz megnem szokta futni, sem természetesen nem seppedékesek.

3. A' Seppedékeseken árkokkal szükséges a' feles vizet levenni; a' kopárokat pedig vízzel elboríttatni, a' hol lehet.

4. Semmiféle Réteken, kivált pedig a' Seppedékeseken megnemengedtetik tavasszal a' Marhalegeltetés, mert a' hagyott nyomok miatt nem lehet őket megkaszáltatni tisztán.

5. A' Sástermő Réteken, míg a' sás gyenge, addig kell; és így legkorábban kaszáltatni. A' jó fűvet termők az Aratás idejéig feltakartatnak, és a' Jóták, vagy fákallyain termőfű megnövése után, Arratás utánig lehet várakozni, és így egy erővel és költséggel, mind a' szénát, mind a' sarjút lekaszálni.

6. A' hol, és a' melly esztendőben szénabőven takaródott: a' sarjúra nem gazdaságos a' Jobbágy erőt vesztegetni, annyival inkább ha nints rendnek való fű a' Réteken. Az ilyeket jobb harmad részibe, vagy Napi-munkáért másoknak kiadni; de jókor.

7. A' száraz szénát csak egy éjjelreis úgy kell a' Réteken Boglyákba, Vontatókba, Rudasokba, vagy Petrentzékbe öszszerakni, hogy minden Boglyán ember álljon; a' ki azt megtapodja, és nyomja a' szél, és talán hosszszas eső ellen.

8. Ha az idő engedi: a' száraz szénát azonnal bé kell hordatni. Ehezképest a' jöhető eső ellen (a' melly a' kazlatis félen, és a' szénátis a' szekereken szokta érni) a' Szénáspajtákát, ha szárazis az idő: mindég üressen kell tartani, hogy a' Szekereken megázott szénát lehessen hól elterigetni, és tsak legutóljára töltenimeg.

9. Közönségesen pedig hoszszú, és költséges Szénaszíneket nemkíván az Uraság építtetni, és akarja, hogy az Alföldi magasabb Szénakazlak, vagy hegyes Boglyarakás vitessékbe. Itt ha félelnériis az eső: hamar beleket kitsiny tetejét buroгатni, 's a' széna jobban megmarad, és kevés vesztegetődik el. Sőt a' Felföldi leásott, 's őszszekötött Szálfák közzé való rakásis jónak találtatik, kivált az erős szelekre nézve.

10. Még a' Réteken fel kell a' Boglyákat a' Marháknak, és Barmoknak mivoltokhoz mérve, osztani; és úgy a' Lovak, Jármosökrök, Csira, és Birkák eledelét különis rakatni.

11. A' Rétekre nézve a' Sarjútakarás után az a' Rendelés általjában, hogy a' Gazdatiszt tegye tilossá azokat, a' mellyek a' Gőboly, vagy Jármosökröknek, Csikóknak, és Csirának fognak őszilegelőül szolgálni: a' többi kopárok, Bozótok, Jóták, és Erdők letiltásával pedig nem szabad a' Falubeliek Tenyésztetését hátráltatni a' Fels. Rendelések szerint.

12. A' Spanyol Birkák inkább az Ugarokon, száraz Jótákon, és Hegyoldalakon kopározának, mintsem a' Réteken mételyt kapjanak: kivévén a' Platzlikat, a' mellyek úgyis lefognak minden órán metéltetni.

b) A' Vetett Rétek azok, a' mellyekről felebb a' Vetnivaló magok közt volt a' szó; és hol, és miféle Marha számára, mellyik ter-

mesztessék megmondattott. A' hol mindazáltal elegendő, és jóféle szénatermő Rétek vannak, a' Vetett Rétek tartása, elmaradhat még most: mert valamennyi van, mind nehezen szárad, és e' miatt az eső elrontja, a' száraz nyár pedig nemtermimeg őket. És így a' szántás, drága mag, és trágyázás fizetetlen marad. A' magunk Rétjén önként termő szénafű magokvetése általjában jobb. Azértis az igen kopár, vagy gazos Rétek felszántása, megtrágyázása, megengedtetik alájok.

§. 8.

III. Tárgya a' Termesztésnek a' Bortermesztés, a' melly két részre oszlik, u. m. 1. A' Szőlőmivélésre. 2. A' Borokkal való bánásra.

a. A' Szőlőmivélésre nézve ezek az Uraság rendelkezései.

1. A Szőlőültetés alá a' Gazdatiszt semmiféle földeket ki nem oszthat az Uraság tudta, és engedelmé nélkül: kivált pedig az Erdők kiirtását e' végre semmimódon meg nem engedi: mert szőlő már több van a' Hazába, mint Fa.

2. A' melly Hegyek már bé vannak ültetve, és kilentzed, vagy Hegyvám alatt holdszám szerint vagynak: a' Szőlős-gazdák a' puszta helyeket béültetni kényszeríttessenek; különben az Uraság kártvall; kevesebb lévén mind kilentzedje, mind Hegyvámja.

3. Minden ilyen Helyeken a' Nemes Vármegyék által helyben hagyott, vagy helyben hagyandó Hegy Articulosok bevitessenek: és e' szerint.

4. A' Betsükre, és osztályokra 's a' t. nézve meghitezett Hegymesterek, és Hajdúk állítassanak.

5. A' Szőlőhegy mindenütt körül legyen gyepűzve, hogy semmi titkos Irtásokkal a' Hegy ne nagyíttassék.

6. A' korhely Szőlősgazdák' Szőlője, ha két idén miveletlen marad; törvényesen betsültessékel, és adassék másnak.

7. A' Hegyekben lakás, és Marhateleltetés sok helyen igen be van véve: azonban pedig káros: azért is az emberket jó móddal erről le kell beszélni.

8. Ha mi Házhely után való Rétek, és Fő dek a' Hegyekben vagynak, azok ha lehet, kitseréltessenek; mert ez a' szabados Eladást, a' melly alatt a' szőlők rendszerint biratnak akadályoztatja.

9. A' Hegyekben semmiféle Marha, és Baromlegeltetés meg nem lesz engedve: mert tapasztalás szerint kárt tesznek.

10. A' Hegyből a' szőlőt, hogy a' Gazdák nagy edényekkel elhordják, és piatzokon elárulják, meg nem engedtetetik. A' mértékletes, és képes használást (discretus usus botrorum) senkinek se szabad megtiltani.

11. Ugyan nem engedi azt is az Uraság, hogy a' Hegyhajdúk a' szőlősgazdák gyümölsét, és a' szőlőt, mint állani, vagy felkötniválókat a' Tiszteknek, vagy másoknak elhordják: a' tisztességes Asztaligyümöls, és szőlő ollykori bevitele, mikor Vármegye Tisztjei, és egyéb utazó Uraságok beszállanak, a' szerint a' mint ezt a' Hegybeli Contractusok megengedik, egyik Tisztnak se lessz tilalmas.

12. A' Megakoláshoz való Fizérpáltzák, Borköblök, és kapás Pintek 's a' t. a' Nemes Vármegyék bélegjével hiteleztesse nek meg, és párban a' Helységnélis meglegyenek.

13. A' Majorság-szőlőkre nézve ezek parantsolatnak:

a. Soha a' Szőlőtöveket kitakarni, vagy megmetszeni addig nem kell kezdeni, míg a' Mandola, és Baratzkfák virágozni nem kezdenek.

b. A' hol tsak kortsmaaborok teremnek, és külömbenis az Uraságnak kilentzedje, vagy Hegyvámja van: nem méltó hogy Majorság Szőlők tartassanak. A' jó, és legalább Asztalibort termő Hegyeken pedig továbbis megtartatnak, vagy szereztetnekis a' házisükséghez képest. A' kereskedésre nézve alább fognak rendelések tétetni.

c. A' magas Hegyeken fekvő szőlőket nem szükség télre betakartatni: mint a' Sopronyiak se takarják; annyival inkább hogy az költségbe kerül, és mégse haznál ott semmit, a' hol tsapra metzván a' szőlőket, mint a' Dunántúl majd mindenütt, a' tőkék olly magassak, hogy bétakarni lehetetlen.

d. Az alacsony Halmokon a' töveket be kell ugyan takartatni: de szüret után; egyébkor pedig lapossan kell a' szőlőföldjét kapálni, mint a' Hegyallyján, Borsod, Abauj, Sopronyban, a' Muraközben, és másutt szokás. A' harmadik kapállást Canicula végén el nem lehet mulatni. Ez a' szőlő szemét szembetünőleg neveli.

e. Ugyan karózással se szükség a' Szőlők' költségét nevelni. Karó nélkül szintűgy terem a' Veszsző, ha felköttetik; és hosszúsága elmetélhetik; (mint a' Hazabeli praxis több helyeken gyakorolja)

f. A' felfolyó Szőlőtövek, vagy Lugosok többet teremnek ugyan; de mindenkor savanyúbb levelet adnak. Azértis ezt a' módot mi-

nálunk nem lehet olly haszonnal követni, mint az Olaszoknál, a' hol nagyobbis a' melegség sokszor, mint a' Szőlő megérlelésére kívántatik.

B. A' Bortsináláshoz, és az azokkal való bánáshoz ezeket a' Fogásokat kívánja az Uraság megtartatni:

1. Mikor a' Hegymesterek, vagy magános Szőlősgazdák az eránt jelentést tesznek, hogy a' szőlő megérett: a' Gazdatiszt azonnal értelmes Gazdákat küldjönki, a' kik hitelesen megtudják ítélni, hogy a' Szüretet ellehete kezdeni vagy nem.

2. Hogy a' Dézmálás ős szene toldúljon: bizonyos napokat kell meghatározni, hogy ez, vagy amaz Vidéken mitsoda nap kezdődjék a' Szüret, és Dézmálás.

3. A' Dézmálásra nézve kölömbféle praxisok vagynak az Országban. Azértis a' Gazdatiszt e' részben Ujjításokat nem tehet. A' hol a' Hegyeken vannak a' Borházak, és az Uraságnak jussa van nem tsak a' Termés ős szzeírására, hanem a' hordóknak kikóstoltatásáhozis: ott ezen végre tántorithatatlan hűségű, és egyes Embereket rendeljenki. Ha a' Gazdatisztnek gyanúsága támad Kiküldöttjei eránt: más idén, más Embereket rendeljen helyettek, a' mondott végekre.

4. A' kikostolás és Elpetsételés után a' Dézmálást semmitse kell halasztani; hogy a' Termesztők idjekeket ne vesztegessék a' várakozásra; és sükségeiken az Eladással segíthessenek: a' mint ezt a' Törvényis parantsolja.

5. A' Dézmaborok ugyan mindenkor külön edényekbe töltsenekel: mindazáltal a' jobb Hegyekről való egész Edény-borokat az

egyűvetöltögetéssel, ismét különös nagy Edényekre kell öszszeszedni.

A' hol a' Borházak nem a' Szőlőhegyeken vagynak, és e' miatt tsak a' Must vétettetik számba: a' praxist megváltoztatni nem szabad. Azértis valljon az édes törkölyből ki kelte venni a' Dézmát, vagy nem, a' szokás (usus) meg fogja mutatni. Az Aszszú, vagy Teppedt szőlőt megdézsmálni nemszabad - Urbarialis Rendelés szerint.

6. A' Dézmaborok öszszetöltésében még a' színreis kell vigyázni. Azértis a' fejérek fejrhez, és a' pirossak, vagy rézszerűek tsak a' magokkal egyezőkkel kevertessenek öszsze.

7. A' Majorság - borokra nézve ezek a' különös Rendelések:

a) A' jó Esztendőbéli borok, vagy édesek, vagy gyökerek. Mind a' kétféléből kell egy nevezetes akószámot félre, vagy a' jövő időkre eltenni. Az édessek nehezen tisztúlnak, és az időváltozásival megis zavarodnak. Az illyekkel tehát a' tüzes, más esztendőbéli borokat kell felényire megkeverni. Így megtisztúlnak. Így a' régi, elgyengült borokis megfrissülnek, ha gyökeres újj borokkal egy harmad, vagy negyedrészen feltöltetnek.

b) Minden illyen félretett borok petsét alatt tartassanak, hogy azokat a' kóstolgatással a' Kádárok, vagy kultsárok el ne rontsák.

c) Deputatumokra a' királyhegyi és Bandsalgói Majorság termések fordittathatnak egyedül, és más nem.

d. Általában a' hordók minden 14. napba egyszer megtöltögettessenek, és petsét alatt lefojtva álljanak, Mentől nagyobbak a' hordók. annál kevesebb töltelék megyen beléjük, de a' mennyiség alább, a' Kimillés közt fog elől fordúlni.

e. Az Uraságnak minden hordóji megbélyegeltessenek, és az akószám rajtok eltörölhetetlenül legyen felírva. Mivel azonban a' nagy Ujjhordók a' kor, ha teletöltetnek: szélességekben rokkanni szoktak, és e' miatt a' Fizér időmúlva nem jól mutathatja az okószámot: az első, vagy üres fizérezés mellett kell az akószámnak rájók iratni.

f. A' boros pintzékben égett bort, és zöldséget, káposztát, répát, vagy kolompért tartani kártétel nélkül nemlehet.

g. Az ujjborokat, akár Majorságtermés, akár Dézma legyenis az, az özszeírás szerint vetesse a' Gazdatiszt, Meghagyásával (Commissio) Számadsá alá: de mihelyt a' forrást elvégezik megtöltetvén, ujjonnan vetessenek és adassanak Szám alá; és így az, a' mit a' hordók először elittak, és forró hujjokba töltelékül felment, mint tsak egyszer; de bizonyosan megtörténő dolog, pro Erogato assignáltassék.

8. Legelsőbenis a' gyenge vagy szagot kapott borokon kell kiadni.

9. Mindenkor a' Gazdatiszt mutassaki a' Tölteléknek való hordót, és aztis, a' miből az ő Commissiója mellett kapnak a' Cselédek, Cséplők, kortsolyások 's a' t. áldomást.

10. A' borokat nem mindenütt szokták lefejteni az Országban. Azértis az eladó borokra nézve, a' helybeli praxishoz tartsa magát a' Gazdatiszt: de az Uraság asztaliborait, minekutánna tökéletesen megtisztultak, egy általjában le kell fejteni. A' Sopronyi, Muraközi, Badatsonyi, és kivált a' Hagyallyjai kövér borok, néha Esztendő, 'stöbb múlva forrják annyira ki magokat, hogy a' Megetzetesedés fél-

elme nélkül lefejtethessenek. Erre tehát vigyázni kell.

11. A' Nagypintzéknél 30. -60. s' több akós hordók tartassanak vassal megabrontsolva. A' hol mindazáltal a' kereskedés hordó, és nem akó számszerint szokott folyni: a' Gazdatísz (ha okosabban nem lehet) a' szokástól el ne álljon, legalább annyiban, hogy ha nagy hordókban tartjais az Uraság borát a' Pintzékben: kissebb, az az, a' vidékben szokásban lévő 190-194. ittszéseket, mint az egész Hegyallján szokás, készíttessen, és a' bort ezekben, vagy ilyen módon adja el.

12. A' hordóknak kissebb, vagy nagyobb mértékjéhez képest, többféle fel's ráfolható vas abrontók tartassanak az Uraság pintzéinél. Ugy a' bőr, és bádogg szivárványokkal való élés továbbis megtartassék. De a' Hegyallyján az ilyenekre nem kell költeni: míg ott az 50-60. akós hordók módiba nem jönnek.

§. 9.

IV. A' Termesztésnek negyedik tárgya az Élőfák' termesztése, vagy röviden az Erdőkkel való bánás.

Az Erdőkkel való bánás 1. A' Fáknak Nevelését, és 2. A' mgnőtt Fáknak gazdaságos Használását határozzameg.

α. A' Fanevelés magában foglalja

1. A' vetést.

2. A' Csemeték ültetését.

3. A' Fijataloknak gyarapítását

β. Az Erdőknek gazdaságos használása pedig áll

1. A' Fának a' rendes időben elő Vágásában.

2. A' Vágásokra való helyes felosztásban.

3. A' Vágásnak módjában.
4. Az Erdőnek kiméllésében.
5. Az Erdők külömbféle Jövedelmeiben.

§. 10.

A' Favetésre ezeket tartsa maga előtt a' Gazdatiszt:

1. Ha valamelly Földjeik vagy Rétjeik vagy-
nak a' Jobbágyoknak ez, vagy amaz Erdő kö-
zepén: azok annak útja és módja szerint egyet-
érőkkel tseréltessenek fel; és a' föld minémű-
ségéhez képest vetessenekbé makkal, vagy mag-
gal. Az Erdőmesternek tudni kell, hogy az
hideg, sűrű, veres, vagy sárga agyag föld Bikk,
és Fenyőfát nevel; a' jó föld pedig Tölgyet,
Gyertyánt, és Szilt: a' homokban pedig az
Akázt, Nyír, Nyár, Olasz, és Canadai Jeye-
nye, vigan nőnek. A' Kőrís, Eger, sőt a' Tölgy-
is az olyan Berkekben különösen nő, a'
mellyekre valami folyóvíz olykor ki szokott ön-
teni-

2. Az Erdőkben találtató földokkal; sőt ma-
ga az Uraság Föld, és Rétjeivel is ezt kell tse-
lekedni: ha az Erdőközben taláztatnak; és ezek
nélkül a' Gabona termesztés, vagy Tenyészte-
tés nem szenyved.

3. A' homokos Fellegvári Határban sem-
mi Erdő nintsen: tehát itt is és másutt is, a'
hol a' fában fogyatkozás van: egy plága vettes-
sékbe, természetéhez való famagokkal, és ár-
koltassék körül a' Marhák ellen.

4. Általában a' Helységekhez közel lágy,
vagy tűzifa vettessek: távalabb pedig Épület-
hez való, Tölgy, Kőrís, Szil, és az agyagos
Hegyeken Fenyő, és Gesztenye 's a' t.

A' Csemeték ültetése, hamarább ad hasz-
nálható fát: azt tehát el nem kell mulatni ültetni.

1. Az elvénült, ritka, de még olykor-ollykor makkot termő Erdőkbe: Ez jobb ilyen helyen, a' makk, vagy magvetésnél, a' mihez felszántani kell mindenkor a' földet.

2. A' magas, kopár, köves hegytetőket, és oldalakat (mert ilyen helyeken tsak itt ott találtatván föld, ezt a' Magvetés alá nem lehet-elkészíteni) Csemetékkal kell berakni.

3. Az Akátfá Csemete ültetés mindenütt tetessék, a' hol a' tűzifa vagy szűken, vagy éppen nem találtatik, és a' Méhtenyésztetés divatjában van; és más fa nemek a' Határban, nem a' megkívántató szerentsével termesztethetnek, azzal a' vigyázással, hogy az igen ritkán essék: mert ez olyan természetű fa, mint a' torma mentől többet vágják, annál széltebb terjed, és hamar nevedvén, mind tűzi, mind, épület fát ad.

§. 11.

A' Fijatokok vagy vetett magról, vagy a' Vágásokban a' levágott fáktöveiről nevedednek, vagy pedig ültetett Csemetékről szaporodnak. Mind a' háromra az a' Rendelés: hogy míg 7-8. láb magasságra nem nőttek: köztök semmiféle Marhalegelés meg nem engedtetik: de megtartsa a' Gazdatiszt, hogy az ilyen Termesztés által, ott a' hol a' közönséges legelők az Erdőkben vagynak a' Jobbágynak Marháji legelő nélkül ne maradjanak.

Minden utak mellett eső Erdőkre ugyan: de kivált a' Fijatalosokra nézve az Uraság fő Rendelése ezek lehetnek:

1. Hogy azon semmi Országutakat mellőző, bujkáló székérutak ne engedtessenek. Errenézve inkább az Országutak kivágással tágíttassanak, hogy a' föld megszáradhasson hamar, és

a' fák árnyékjaiban soká tartó sár ne kényszerítse a' Szekerezőket az Erdőbevaló kitérésre. E' végre —

2. Az illyes utak mellé eső Erdők' hosszszában, árok vonassék.

3. Ha a' Vágásbeli Fijatalok módnélkül sűrűk volnának: szemesen és okosan lehet belőlök Létzeket, fonnivaló Veszzsót, és a' görbék-ből, 's rútúl indúltakból módjával póznákatis kiszemelni.

4. A' Mogyoró-bokrokkal felvert vén Erdők, vagy a' vetett egész Mogyorósok, hogy Abrontsnak valót hozzanak, a' görbegurba szálaktól megtisztittassanak, minden 6-8. esztendőben egyszer, a' tövig levágás által.

§. 12.

Mind a' tűzi ölfák, mind pedig a' Szerszám fák' vágásának ideje 1-ső Novembertől fogva Februarius végéig állandóan meghatároztatik. Az Épületekhez November, és Decemberben kell leginkább fát dönteni.

§. 13.

A' Vágásnak módja a' legyen, hogy az elvénült Dugának Deszkának, Hasogatványnak, Szegláknak, és Malomszereknek való fák, vagy tövestől döntessenekki; vagy földszint fűrészeltessenekle; és a' minden rend és sor nélkül való szanaszél, és fentvágás, ezennel megtiltatik.

§. 14.

A' Vágástsinálás a' Kormányszéktől függ, a' mellyis a' Szakaszokat a' Földmérő által ki fogja tövekelteni.

Ha mindazáltal valamely Jóságban a' Gazdatiszt maga a' kormányozó: a' Practikus Termesztőben az Erdőknek gazdaságos Előelinté-
zésekre szolgáló Jegyzéseket szeme előtt tartsa,
és a' Jágerek, kerülők és Székelyeket is meghal-
gassa.

§. 15.

Az Erdőknek Kéméllése e' következőkben állíttatik meg:

1. A' hol agyag van, a' mellyből mórtéglát (Vályog) tömött, vagy rakott sárfalat lehet tsinálni: e' talpakra, és szeglábakra való Házépítés meg nem engedtetik. Ez okon a' Jobbágyoknak is, tsak fedél, ajtó, és ablak képeknek való fa adattassék, a' Törvény - rendelése szerint. A' hol pedig kő van 's téglá: az Uraság számára is ezekből kell építeni. A' hol tsupa homok a' föld ezen rendelés nem állhat.

2. Hasogatvány és sövény Kerítés tsak ott engedtetik, a' hol téglá, kő, mész nints, elvénült fa, és veszső pedig minden haszonhozás nélkül bőven van.

3. A' Szénás, Gabonás, Cséplő, Nyomtató Pajták a' hol tsak lehet fából ne épüljenek.

4. Fűrész malmot, ha viz van is hozzá, tsak ott kell építeni

a. A' hol az Uraságnak másképen pénzé nem tehető erős Erdője van, és az Uraság parantsolja.

b. A' hol a' Szomszéd Uraságoknak ilyen Erdőjük van, és felében vagy harmadában fát a' fűrészre örömet, és bővön hoznak.

5. A' Hamu'sir - égetés is tsak ott engedtetetik meg, a' hol a' fát ölszámra nem lehet eladni: Lágý faterem, a' melly a' tövéről ujra hajt, hozzá férhetetlen vén Bikk, és Cserfa Erdők vagynak.

6. A' Vén Gyertyánosok, Tölgyesek helyett pedig, ujj Vetések, vagy Csemete ültetések, télessenek és az elvénült fák téгла és mészégetéshez használtassanak.

7. Üveg hutájink a' Hazában annyin vannak, hogy azok se fizetikmeg magokat. Azért is ezeknek állítása még most elmarad.

8. Az Erdőkben való vigyázatlan tüzelés, és a' fatövekbe való tüzrakás erősen megtiltatik. Ugy szinte mindenféle Irtástis az Erdőkben egészen tilalmassá kell tenni, a' munka ingyen való elvesztése, és a' Favágókra szolgáló törvényes büntetés fenyegetése alatt.

9. A' Jobbágyok Urbárialis Fájészására a' téli holnapok 1-ső Novembertől fogva 1. Martiusig hetenként két nap nyitva vannak. Sokúton mindazonáltal, mint hogy semmi esett fa nints; és nemis lehet: elsőben Uriszék, és onnan a' Nemes Vármegye által a' Helyek számához képest a' Csontos sűrűjét kell felosztani, és a' szabad Fájészásnak örökre végetvetni. A' régi Hamuháznál, a' hol az esett fa bővön van, a' nyári fájészásis, némely Héten két nap megengedtetetik, annyival inkább, hogy miolta a' Csavargók tudják, hogy az Erdőkben senkise járhat, egészen meg fészkeltek magokat, sőt Élőfákatis adtakel Idegeneknek, Csímborásaikat pedig magok megrakódtatják. Ezt a' jegyzést a' több Erdőkben is használni kell, és reménytelen a' Helységeknek fájészó napot engedni. A' fájészást megszorító Rendeléseket mindazáltal a' Nemes Vármegyénél a' helybenhagyás végett bé kell jelenteni. Így Csomboron, a' hol a' Vágások miatt már most semmi esett fa nints, és a' Jobbágyoknak nyersfát kell adni; az adandó ölnék mennyiségét a' Nemes

Vármegye fogja elintézni, a' tartandó Úriszék megállítása után.

10. A' Méhek, madárfészkek, és tapló kivágásáért Élőfát ledöntők a' Haza törvényje szerint, mint falopókis, és hántók büntetessenek meg; a' Jobbágyok pedig a' kárt megtéríteni, és 3-napot szolgálni tartoznak büntetésül.

11. Jágerek, Kerülők, és Székelyek minden Erdőkhöz tartassanak, a' kiket egyik Revirből, a' másikba többször általtetni, nem találattott roszsznak.

12. A' Határdombokat, és Határfákat, jókarban kell tartani, hogy a' Szomszédok ezeknek nemlétte miatt az Erdőt ne kissebítsék.

13. A' Vágásokban az ágok, és gallyak tso-mókba, és százsámra való kötözése (Rőzse) sok őlfát megkiméll. Ezt tehát a' Gazdatiszt is tselekedje és a' Jobbágyoktól se tiltsa.

14. A' száraz és jó fából való Építés tovább tart, és a' Hárs, fenyő, Nyár, Kőris, Szél, és Venyitzfát nem eszi a' szű; de a' földben hamar rothad. A' fenyő legtöbb terhet elbír. A' Tölgyfa száraz helyen soká tart; sőt a' vízben is; de mint gerenda, kevés terhet bír. A' Gesztenye, és Jegenyefák tartóssak; de nem erősek.

§. 16.

Az Erdőkből való haszonvétel a' fájészáson, épület, szerszámfa, Eszközök, Edények, 's a' t. készítettésén felül, a' mellyek az Uradalom szükségét takarják, e' következőkben áll:

1. A' tűzifának őlszámra való eladásában. Mellyre nézve a' népesebb Városokhoz közel bészárható lerakodó kerítések legyenek; vagy az illyes városokban állitassanak; a' hova az eladó fát könnyű móddal a' Vágásból egy fáradt-Magyar Gazdatiszt.

sággal be lehet venni. Hamindazáltal a' vitelnek, vagy távolabbra, vagy Urbáriomi erővel kell vitetni, akár nap, akár karátsonfa számba, mind a' mennyiséget, mind a' meszszeséget, különös Urizék által kell meghatároztatni, és a' Nemes Vármegye jóváhagyásával annak módja szerint közönségessé tenni.

2. Az Épület fának eladásában, a' miisöl, és tzól szerint szokott árúltatni. Ehezképest az a' Rendelés, hogy a' Vágásokban az Építéshez alkalmas fák, előre a' Jegyzőbalták által megbéleltessenek, külön döntessenek, és a' Lerakódókba hordassanak. Illyenek a' Mester, Koszorú, Kereszt, és Hónaly gerendák, Szarúfák, Létzek 's a' t.

3. A' Duga és 'Sindel készítés; de a' Tekenő, és Melentze tsináló Czigányok sehol az Erdőkbe be ne szabadíttassanak.

4. Az Abrontsvágatás Készíttetés, és Eladás.

5. A' kártétel nélkül való Legeltetés, a' melly ha Közlegelőn felül van mint az Uraság Tulajdonja (hatsak lehet.) Kaszásokért, és Aratókért engedjessék a' Jobbágyoknak, vagy a' Szomszédoknak.

6. Ugyan a' száraz, vagy esettfából való fájészástis ilyen haszonvételért kell ott, a' hol a' Jobbágyoknak nints kezeken az Erdő a' közelebb eső szomszédoknak megengedni. A' körtvélylest pedig, a' melly se az Uraságnak nints kezén, sem ide a' Jobbágyok fájészni a' meszszeség miatt nemjárnak: tanátsosabb a' szomszéd Kalóinknak engedni a' fájészásra szekérszám szerint, mint hamúnak égettetni.

7. A' Makkoltatás, a' melly többféle, mert van potyadék makk, a' mi olykor az Uradalom Sertésseitől felmarad, és a' futómakk, midőn tsak némelly falonn találtatik valami. A'

potyadékokat nem kell kiadni, hanem kitsirázni, és Csemete nevelésre fenttartani: a' futó makkot pedig mindenkor Napiszámért engedni. A' makkoltatásban azt kell megtartani, hogy az Erdő több kisebb és nagyobb részekre osztassékfel, és a' feleslegvaló adassékki kótyázás által.

8. A' Gubatsot termett Erdőkis ilyen módon szaggattassanak Szakaszokra, és vagy maga szedesse az Uraság meghatározott, és kido-bolt Summáért köből számra; vagy kótyázassékel: az első mindazonáltal jobb gazdaság: de a' gubats robotban való szedetése meg nem engedtetik.

9. A' Vadgyümölsöt, és Mogyerót a' Jobbágyok a' magok háziszükségekre szedhetik: őket tehát ezen dologban csak mérsékelni kell, és nem akadályoztatni: hogy t. i. a' fát a' gyümöls miatt le ne vágják vagy össze ne tördeljék. Instructio. Exeg. Mag.

10. A' Cser, és fíjatal Berek, vagy Egerfa hántásis az Erdők használása közzé tartozik: de mivel a' meghántás után a' fa elszokott veszni, jó lesz ezt a' Rendtartást követni: mely szerint a' sűrűen nőtt fíjatalok szálszámra adatnak el a' Vargáknak, Kalaposoknak, vagy pedig csak a' szálfáknak héjja, és a' meghántott fa ölbe vágatik; és eladatik. A' Hárs, és Venyitzfa hántás botskornak sehol meg nem fog engedődni.

11. A' Vadászat: a' mellyet minthogy a' Hazza törvényje elegendő kollátok közzé szorított: a' Gazdatiszt, és Jágerek magokat ahoz tartásák. Különösen a' lőtt vadakra nézve az a' Rende-lés, hogy

1. A' lőtt Vadaknak különös Protocolloma tartassék, és a' Magtartó a' Vadat vegye szám-

ba, és a' Gazdatiszt meghatározott árra szerint engedje mind azt eladni, a' mi az Uraság asztalára nintsen rendelve. A' taxa mindazáltal

2. Vagy mértékletes legyen, hogy Vevője mindenkor találtassék; vagy pedig a' Vendégfogadósoknak, és Traiteuröknek alkú szerint szolgáltatassék kezekre az egész esztendőbeli lövés. A' Tisztek mindazáltal képesen a' taxa szerint, a' magok asztalárais tarthatnak meg helyölök.

3. A' Vármegye Gyűlése, és Főispán megjelenése alkalmatosságával, és a' Viceispán Uraknak Vaddal kedveskedni, illendőségis szükségis.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' T e n y é s z t e t é s r ő l.

§. 17.

A' Tenyésztetésnek tárgyai a., A' Ló. b., A' Szarvasmarha. c., A' Birka. d. A' Sertés e., A' Méh. f., A' Selyemhernyó.

Gazdasági haszna a' Tenyésztetésnek 1., A' Pénz. 2., A' Teherhordás. 3. A' Trágya. Ezen gazdasági czélok megállítják, ez, vagy amaz Tenyésztetésnek szükséges voltát, és kiterjedését.

Hogy lehet ezen Czélokot legnagyobb haszonnal elérni, a' Practicus Tenyésztetőben bővön előterjesztvén, itt csak azon fogásokat írom le, a' mellyek helybeliek, és a' Gazdatisztnek parantsolat helyett szolgálnak.

I., A' Lőtenyésztetés kétféle, vagy Házi (Szelid) vagy Ménesi. A' Házitenyésztetés e-zennel minden Majorokban megrendeltetik: olly módon, hogy

a., A' Tisztség számára maga tart az Uraság Ormhegyen két, négy-négy lovas Igát (Žug) Talyigáson pedig három, két-két lovast.

b. Mindenütt öt, hat, és hét esztendősz, szálás kantza lovak vetessenek össze, és idővelis illyekkel pótoltassanak ki.

c. Ezen kantza lovak rendszerint minden idén meghágattassanak, és mellettek Reserva tarassék.

d. Ezen lovakat kotsiban használhatják a' Tisztek, s tartoznak is használni az Uradalom dolgaiban, mint a' Fiscalis a' Gyűlésekre, és egyéb-utazásokra. A' Tízttartó a' Vásárookra, és az Uradalmi Felvigyázásra. A' Pénztartó, a' Tartozások behajtására. Az Indzsellér mindenüvé az Uraság dolgaiban s így a' többi Tisztekis. De a' személyes utazások az Uraság engedelmé nélkül továbbis megtiltva lesznek.

e. Minden Igának kímélése, és gondviselése, azt a' Tisztet nézi, a' kinek hordozására állíttatott; és így a' kotsisi gondatlanság, eledel elvonás, a' lejáras, és kíméletlen hajtatas eránt méltó kérdés fogtétetni.

f. Ménest az Uraság tsak Szivárványkúton enged tartani, és aztis tsak azzal a' kiterjedéssel, hogy mindenkor 30. Anya kantzákból, 3. Ménből álljon. Az egyik Mén Paripa, a' másik Hintós, a' harmadik pedig Igás lófaj legyen, és ez az Igás lovaknak szolgál.

g. Ezen felül még, tart az Uraság két Mén lovat a' Kereki Majorban, és Lovászt az Ispány gondviselése alatt, a' Szekeresi, és Malomfői Jobbágyság kedvéért, a' kik többnyire mint Lótartó emberek. Hogy az Uraság a' tzielját elérje

1. A' Hágatas taxája tsak 2. forint lessz.

2. A' Mogyorós továbbis meghagyatik nálok Árendában, a' hova levemhezett, vagy vemhes kantzáikat kiverhessék.

3. Csikóst magok tartsanak magoknak.

h. Külömben a' Lótenyésztetés egyedül, és egészen a' Ménesmester kormányozásától függ. Az Utasítás ehez a' Practikus Tenyésztőben kíván dolgozva. Így tehát a' Gazdatisztet ez a' Czikkely tsak annyiban illeti, a' mennyiben a' nyári és őszi Legelőt, a' mellymost minden Anyakantzára, fijaival együtt 5. hold, nem kevesitheti; téli tartásra pedig, a' jó szénát, abrakot, szalmát kézre hordatni, és a' szükséges Épületeket, Hágókeretet's a' t. jó karban tartani az ő kötelessége.

§. 18.

II. A. Szarvas marha Gulyában, és Csirában tenyésztetik.

A' Gulyára nézve ez az Uraság rendelése:

1. A' Gulyában minden darab marhára, legalább három hold nyári legelő, és így a' Tenyésző, a' Tinó, és Űsző gulyának, ha tsak 100 darabból állis külön külön: kilentz, tiz, száz hold; teletetésre pedig a' háromnak 600 szekér széna, és két annyi szalma kívántatik. Azértis minthogy az Uraságnak ilyen nagy legelője sehol sints a' setét erdőn kívül, és a' bőlis bizonyosabb és nagyobb jövedelme van a' legelőnek árendába való adással: tsak a' Jantsár szállási Pusztán tartatik egy Gulya, és azis tsak 50 darabban egyféléből.

2. A' Sziróki eltöröltetik, és helyébe, mint-hogy itt a' legelő hegyes, és szellős Birka akol fog állíttatni.

3. A' Kenderföldi 150 darab rúgott Borjúkból, és Tinókból öszszevetten Nevendékgulya pedig továbbis megtartatik, és még 50. darabbal nagyíttatik, mihelyt a' Bijalok eladatathatnak, és ez által a' legelő megnagyobodhatik a' nélkül hogy a' Polgárok ökörjárások legkevesebbetis megszoríttassék.

4. A' Lázi Gulya a' számos marha tenyésztetésért, és nevelésért tartatik: azértis innen kikerülő Tinók, vagy betanítva, vagy vadán adatnakel. Azelső mód hajos, és sok szerentsétlenséggel jár. A' Kenderföldi pedig leginkább a' kereskedést, trágyatsinálást, és a' szénának, 's szalmának pénzétételét tzeozza.

5. Minden Gulyabeli Marhát vagy a' hátulsó lapitzkáján, vagy a' szarván bélyeggel megkell sütni. Így mind a' tévedt, mind a' lopott marhára ráfognak akadni a' Keresők.

6. A' Lázi Gulya, 90 Anya számba határoztatik meg.

§. 19.

III. A' Csirára (Svájtzéria) ezeket rendeli az Uraság:

1. A' Bálványberki eltöröltetik, minthogy itt a' trágyára sints semmi szükség, a' Majoris félre esvén, a' téjből kitsiny a' hoszon: és a' Faltörőiek közlegelőjét emésztvén azoknak szelid tenyésztetését hátráltatja.

2. Ellenben Kögátra nagytestű Hazánkbeli Fejér Tehenek szedessenek össze, fejessenek, és szép borjút neveljenek, a' mellyeket, telelni már ősszel a' Kenderföldi összezevett Borjúkhoz kell verni, és különösen jóltáplálni.

3. A' Csirát többnyire árendába szokás adni: de ez általánvéve a' Csirának elfajzására szolgálván, tsak a' Simongátit kell árendába eresztetni, és aztis igen mértékletes taxaszerint: de ellenben a' Csirás minden borjút, kivált a' szépen indulókat 12. hetekig tartozik szopni engedni. A' Köldöki, Sebesi, és Csalánkerti, minthogy mind Városok tövében esvén, a' fejést téjül mindennap ellehet adni, a' mi legjobb haszonvétel, továbbis a' Gazdaság kezén

hagyatnak: és ide, minthogy a' Vjdéki, mind hegyes: Tirol, Stájer, vagy Moldvai Tehenek szereztetnek: mert ez mindenik tejelőbb faj.

4. A' Csirának új esztendeig zab, és Árpaszalmajó sarjával özszerázva lehet az eledele, azután pedig leveles széna, és lóher legyen.

5. A' tejelő Csiráknak közel legelő tartások mindenütt a' mozgásra nézve: de külömben zöld Lutzernával étetessék egész nyáron: és ezért van a' Lutzernás kert állítva.

§. 20.

IV. A' Birkatenyésztésre nézve az az Uraság akarátja általjában:

1. Hogy Birkát tsak ott fog tenyésztetni, a' hol annak magas, szelid, és rövid fűvet termő ritkás Erdőji vagynak, kivált az őszilegeltetésre, és tavasszal, 's nyárban a' sereg az Ugarokon megforoghat. Azértis a' lapos rétekre, és vizenyős közlegelőkre való őszi és tavaszi kiverés ellesz tiltva: mert itt tsak a' mé-tely, golyva, és sárgaság szaporodik.

2. A' kosarazásis tsak a' magos szántóföldeken engedtetik meg tavasszal, és a' késő őszi fektetés maradjon.

3. A' ritka szőrű ordinári birka minden-ünnen eladattassék lassanként: mert ezt tsak a' kosz, vagy rüh emészti.

4. Ellenben az Alföldi Jóságokban a' Fürtös, vagy egyenes szarvú Juh továbbis meghagyatik, sőt az ilyen fajbeli dézma - bárányokkalis szaporíttatik azért, hogy kevesebb költség, és fáradság után, szint annyi hasznot hoz bundának, ködmönnek, kordovány-nak, pokrótnak, gubának, szűrnek való bő-rivel, szőrivel (a' mellyeket a' köznép álhata-

tosan visel) tejével és sajtjával, mint a' Spanyol - birka.

5. Ellenben a' Farkas - Erdőhöz, Hejszter úthoz és a' hegyes, kopár Tsillagvárhoz, a' Birsfalvi, Hullámi, és Kisjónási Merinos seregek meghagyatván, a' többiek eltöröltetnek: mert a' tíz esztendeji számadás megmutatja, hogy bár a' gyapjú megjobbult, mind árára, mind minémiségére nézve: mégis a' jövedelem nem nagyobbodott: mert a' Sereg háromszor semmivé lett, a' dög, métely, és golyva miatt, mint alacsony fekvésű Majorokban. A' hegyes, kopár Birsfalvi Majorban pedig a' Himlőnek és mételynek híre sints. Jobb kevés jó, mint sok rossz, a' mi az Uraságnak se hoz hasznót, és a' Helységek szarvas marhájit is kopároztatja. Itt legelhet az Anya - sereg a' maga Báránnyal Őszig, a' mikor a' Báránnyok Siogátról is Horogfára hajtatnak telelni, Birsfalváról is. Horogfa lessz e' szerint a' Báránnyoknak a' jövő Nyáron is, mint a' nőstény Toklyóknak is nyári legelőjük. A' kos és Őrű - toklyók pedig Várdombon fognak mind telelni, mind nyaralni és így tovább.

6. A' Spanyol seregek épen nem fejetnek, míg ez a' kérdés jobban meg nem világosítatik.

7. A' Spanyol seregekben az Uraság nem enged a' Birkásoknak semmi Birkatartást, mint-hogy ez által a' dög, és kosz az Uraság serege közé könnyen béhozattathatik, hanem minthogy a' Mezei emberek Tőkepénze (Capitális) a' Tenyésztetésben áll: a' Conventiót úgy kell tsinálni, hogy neki Birka helyett szarvasmarhatartás engedessék.

8. A' Birkások ha a' herélést megtudták tanulni, szorittassanak rá hogy a' szelid himlő bé-

oltástis tanulják meg: Így a' Tisztektőlis megkívánja az Uraság, hogy ezzel a' fogással tökéletesen meg esmerkedjenek.

§. 21.

V. A' Sertéstenyésztetés igaz hogy a' Hazában olly rosz lábon van, hogy a' magunk Tenyésztetése a' belső szükségnek se felel meg, és nem hogy valamit ki lehetne hajtani, hanem még minden Esztendőben több ezer darabnak be kell jönni a' Török birtokokból. De mint hogy a' Makk az Uraság Jószágiban tsak egyszer szokott teremni 5 esztendőök közt, és tsak ritkán 3-4 közt a' sertés sereg tartás az Uraságoknak igen költséges, sőt a' kanászok tolvaj, orgazdasága, és rabolása miatt veszedelmes; kénytelen az Uraság e' következő Rendeléseket tenni:

1. Hogy a' Tisztség a' Jobbágyok által a' sertésnek házi, vagy szelíd Tenyésztetését mouditsaelől a' lehetőségig. Azértis a' közlegelőhöz, és a' Polgárok Ugarjokhoz való út meg ne szoríttassék, sőt az Uraság szükségtelen Ugarjais tőlök ne tiltassék.

2. A' Futó és kezekre eső makkoltatás kiarendálásábanis az Urbárium meghatározása szerint a' Polgárok legyenek az első.

3. A' Sz. 1. nagy Erdő sűrűsége miatt ritkán hozván makkot, és az Uraság Majorjától igen kézen kívül esvén, itt a' sima szőrű sereg eladattassék, annyival inkább, hogy az Uraságnak, és a' Városi Hizóvevőknek is, a' sima disznók nyersenis ehető, kemény szalonnájára semmi szüksége sint.

4. Ha mindazáltal a' köznép továbbis ezen fajnak tenyésztetése mellett marad, mint hogy

a' néki, kivált a' Roboton főtt étel helyet való eledele: ne akadályoztassék.

5. Ellenben minthogy a' Kürtösi Erdő kézenis van, és Bikk, Csoportos, és Csüggő Tölgyből; sőt egy része Cserfákból áll, és tsak igen ritka dolog hogy itt, vagy egy, vagy másik Makkneme ne diszlene: az Uraság számára szálas, és hosszú, testű göndör vagy Rátz disznó sereget kell állítani ötszáz darabra. Ez a' faj szelidebb, hamarább, nagyra nővő, és felényi időre meghízó. De ennek ismét különböző Változási lévén (varietas) jól meg kell választani. Az úgy nevezett Citza legjobb; már a' siska, vagy Mangulitza, és Bagún, alább valók.

6. Ha makk van; mindenkor az őszi Ontózásból kell szaporaságot hagyni: ha pedig nints: a' tavaszi hagyás jobb, mint a' nyári, a' mit felfüstöltni gazdaságos.

7. Sem a' Göbéket, sem a' Kanokat nem kell négy esztendő koroknál legfelebbis tenyészni engedni: sőt jobb negyedű korában mind a' kettőt kiheréltetni. Ezentúl nehezen híznak, és a' kanok többire megis tetvesednek.

8. A' két esztendő Göbe legjobban ontózik az esztendő, vagy másfél esztendő Kanból.

9. A' Göbének kiherélése többnyire szerentsétlen, és utánna a' hízásis: azért is esztendő korokban, míg nem görögnek, a' magának hagyandókon kívül mind meg kell javítani, és mint süldőket (Frischling) eladni.

10. E' szerint, tsak két és három esztendő ártányok neveltessenek a' meghizlalásra.

§. 22.

VI. A' Méhek tenyésztésében az Uraság semmi mesterséges ujjíításokat, és költségességkedést nem akar: hanem

1. Általjában az együgyűséget parantsolja követni, a' melly a' Méhek természetével jobban megegyezik.

2. A' Szalmazakások sok időktől fogva már esmeretesek a' Gazdák előtt, a' hozzájuk tartozó szalmazakarikákkal együtt; azértis azoktól mégmost ugyan el nem áll.

3. A' Szalmazakás, és karika fűzés e' végett mindenütt a' Méhészek téli tartozása közzé iratassékbe. Az ilyen kasoknak és karikáknak egész nagysága, a' Practicus Termesztőben elől van adva: azértis szorossan ehhez kell magokat a' fűzőknek tartani: és általjában apróbb kasokat fűzni. A' mellyek ha meg telnek, lehet alóltett karikákkal nagyítani, 's elég nyerelességis az, ha a' karika a' mostoha Esztendőben megtöltve, a' kasok alól elvétethetik, és az Anyakas meghagyatik. A' késő rajok fenekes karikába, vagy fertályos kitsiny kasokba fogassanakbé, és belőlők télre, kettő, három is egymás felibe tétessenek, ha a' Magkasokra nagy a' szükség,

4. Hogy minden bokorban Méhház legyen épen nem szükség: sem az az idea nem jó, hogy az Erdőkerülő Méhészekis legyenek, vagy a' Méhészek egy úttal Mezőkerülő: mert a' hajtópénz miatt, elrepül a' raj, 's a' t.

5. E' végett a' Dinnyés Gerenden egy; más pedig a' Vizvári berekben, és a' harmadik a' Hárskúti hegy alatt állíttassék. Ezen völgyek háttal fekszenek a' felszélnek, oldalról pedig Mogyorós, és Hársos erdők fedezik, viz

van közel, a' hely tsendes, és a' Méhek tavasztól fogva Sz. Mihály napig találhatnak elegendő eledelt: mert a' Lakosok is termesztik a' hajdinát, bükkönyt, 's az Erdőségek Hárs, Mogyorró, Ákátz, és tele van Vad-borsfűvel és Csolnával. Itt hát azon kell lenni, hogy 100. rakott Anyukas egy időről a' másokra mindég maradjon, 's a' Méhésztség mellett a' Méhésznek elegendő kukoritza, kolompér, és dohányföld adattatván, élélme azokból legyen, 's maga keresse azt meg, és háznépe kezeivel.

6. A' többi aprólékos Méhházakat a' Polgár Méhészembereknek kell adni felében, vagy harmadában, a' szerint, a' mint az illy Polgárnak félannyi, vagy tsak harmad résznyi Kaszai vagynak, mint az Uraságnak. De az illyen szerződést szentül meg kell tartani. Az Urasághoz való hűség nem abban áll, hogy a' Gazdatiszt a' Kereső - Emberét elhúzza, a' mitigér, meg nem adja, és a' mit ad, aztis rosszszatis ad, kevesetis, mint közönségesen tudja van: hanem abban, hogy az Uraságnak minden Munkás örömet dolgozzék, és a' Gazdatiszt ott mutassa meg Iparkodását, a' hol az Uraság haszna, a' mások megsértése, megharagítása, és kivált kára nélkül eshetik meg. Dohány, és Kolompér földet a' feles Méhészeknek is kell közel engedni és keríteni.

7. A' Méhház formája és mértéke megvan a Practicus Termesztőben.

HARMADIK SZAKASZ.

A Z É p í t é s r ől.

§. 23.

Az Építés magában foglalja

1. A' kész, vagy régibb Épületek Kiigazítását (Reparatio)

2. Az uj Épületek állítását.

§. 24.

I. Az Épületek Kiigazítására ezek a' Rendelések:

1. Míg az Épületek csak hibát kapnak, a' Pénztárnak nemesik a' kiigazítás olly nagy terhére, mintha azok a' fősvénység, vagy gondatlanság miatt, félig, vagy nagyobb részben is már elpusztultak. Azértis mihelyt a' Gazdatiszt olly hibát észrevesz, a' mi a' halasztással nagyobbodik, azt kiigazíttatni el ne mulassa.

2. Ezen végre a' Gazdatisztnek tellyes hatalma van a' veszedelem elfordítására, akarmibe kerülis az. Hogy mindazáltal haszon nélkül ne költségeskedjék: értelmes Építő Mesterekkel közölje a' dolgot, és tanácsokat kövesse.

3. Ha a' Veszedelem nem hirtelen fenyegető, vagy már az Építőmesterek annak kevés időre elejéti vették kötelessége a' Gazdatisztnek a' dolgot az Uraságnak hírüladni.

4. A' Foldozások, és általjában minden kiigazítások (a' mellyek mindazáltal ledúlással, letöréssel, vagy beszakadással nem fenyegetnek) minden három esztendőben egyszer, minden további jelentés nélkül megtetessenek 1000, 1500 forintig. Ezen felül, maga fejétől ne költsön a' Gazdatiszt.

5. A' Kiigazítás sokat foglalhat magába, mint az egész fedél, kidüllött téglá falak, Malom-fejek, és gátok elszakasztása, metszett árkok tisztogatása, és egyebek: azértismindent

egyszerre meg nem bírhatván a' Pénztár, egy idén tsak azok hozassanak helyre, a' melyeket halasztani nem lehet, mineműek a' megromgált Malmok, és elégett épületek 's a' t.

6. Minden Uradalomban legyenek Árok-metsző, kőmives, 'súpozó, vagy Nádozó's a' t. 'sellérházak. Hogy ezek örömetst lakjanak az Uraság földjén, kell nekik kolompér, és kukoritzaföldet; sőt a' Falu helyeken Rétetis bérbe kiadni fejős tehén tartásra.

7. Mész-gödröket kell zár, és fedél alatt, téglával kirakva mind Majorban tartani.

8. Ugyan Téglakementztetés kell tartani, a' hol agyag földtaláltatik, hogy állandó Épületek tetethetvén, az Erdők a' sok faépület által ne emésztessenek. Téglát szalmávalis lehet égetni.

9. Ugyan száraz és a' tzelnek megfelelő Épületfa Lerakódóis legyen minden Majorban.

10. Minden Majorban legyen két Vasabrontsos Lajt, szekérre téve megtöltve fedél alatt, két Csáklya, vagy horog, és rövidebb, és hosszabb Lajtorja, és Tűzoltó szereket a' Helységek is állítsanak magoknak.

11. Az Udvarokon, és Utszákon való pipázás keményen tiltva legyen.

12. Kutakatis kell mind a' Majorokban, mind a' falukban a' szükséghez képest készíttetni.

13. A' két házak egymástól élőfákkal, a' millyen az Ákátz, Szeder, 's a' t. mindenütt elválasztassanak: a' falak töveihez mindazáltal ezek közel meg ne szenyvedtessenek.

14. Szintűgy meg ne engedtessék, senkinek hogy az udvarát közbevetett Kamarákkal, Műhellyel, Istálóval 's a' t. a' Szomszéd házával mintegy összekösse, mert így az Égést nem lehet megszakasztani.

15. Kéményseprő minden Majorhoz fogadtassék a' ki fertályonként az Uraság minden kéményjeit mulhatatlanul megseperje.

§. 25.

II. Az ujj épületek körül ezek a' Gazdaságifogások általjában:

1. Minden Épülethez száraz, sőt a' Magházakhoz, Birka - akol hoz, Cséplő - Pajtához, és Kukorítza - Górékhoz (ha lehet) szellős, vagy magas helyeket kell kiválasztani.

2. Mentől több véget el lehet egy Építéssel érni: annál gazdaságosabb az Építés. Innen ha a' Szénás és Gabonáspajták, és téres Birka aklok alá végig Pintzék ásatnak: egy fedél alatt, két gazdaságos czélt lehet elérni, tsak hogy a' földet 3. láb vastagon kell a' bót-hajtásra teríteni; és ez jobbis mintha a' lakóházak allyja üres: a' mi a' Házfalakat nedvesen tartja. Ritsiny, kézi zöldség, bor, és gyümölts pintzéket mindazáltal minden illyes Épületek alá kell egy végről állítani. Így kell a' Vendégfogadókkal Mészárszéket, kukorítza, abrak, széna, bór, és Fagyó - tartókat összekötni.

3. Tartós Épületeket kell inkább kevesenként kemény matériából állítani, mint hamar elromló oltsókat.

4. Már felebb a' Vágások - állítása alkalmosságával, a' fanemek erős, vagy tartós voltokra nézve megkülömböztettek: azt tehát meg kell tartani.

5. Minden falba, és földbe menő gerendák, talpak, és szeglábak, oszlopok sövénykarók, és Hasogatványok végei tűzzel pörköltessenek meg. a' földbe állítás előtt.

6. Az apró és együgyű Épületeket, a' Molnárok és faragó emberek mértékletesebb fizetésért megteszik.

7. Általjában minden Épületeket ölszámra kell építtetni, és különkülön minden darabot kialakadni, az állandóságért egy vagy több esztendei jótállást kívánni, és a' felmérést, és felvigyázatot az Uraság részére kikötni.

8. Mindenféle Materialét maga fog a' Gazdatiszt az Épülethez előre beszerezni: és ebben az esztendőben az építéshez még hozzá nem fog; hogy a' Pénztár egyszerre üresen ne maradjon.

9. Ezen okból, ha nagyobb az Épület: még az építéstit több esztendőkre kell felosztani.

10. A' Materialékatis vagy az első kezekből kell venni, vagy valami Termésért betserélni. Illyen a' vas, deszka, Létz, 's a' t.

11. A' Belsőkészületeket is darabszám, és különös alku szerint kell tetetni a' kályhással, Üvegessel, Lakatossal, és Asztalossal, és a' rossz munka vettessék vissza.

§. 26.

A' Fedelekre nézve általjában ezek rendeltetnek:

a) Cserép alá tsak azok az épületek tessenek, a' mellyek az eléghetésnek kívannak téve. Illyen helyeken a' Tűzfalakis szükségessékké tetetnek. A' többi gazdasági épületekre nézve a' 'Sindel, Nád, Gyikiny felvert, vagy sáros 'suppozás rendeltetik.

b) Az Ormózatok, ha a' fedél, nád, vagy gyikiny: deszka nyerggel, ha pedig 'súp, sáros 'súppal szoríttassanakle.

Magyar Gazdatizt.

c) A' Szarúfák végei a' fal külső színétől két lábra hagyassanak ki, hogy a' víz az Épület tövére ne szolgáljon.

d) A' nagy Fedele k, akár czerép akár nád alatt, fekvő, és nem álló, vagy Frantzia- székekre állitassanak. Az Állószékek, sok és vastag fát kívánnak, mégis a' feltöltést akadályoztatják. Általában pedig a' lakóházak fedeleiről meg kell tartani, hogy a' fíjók, vagy padlást tartó keresztgerendák három láb sűrűsége fektessenek egymás hoz, végeik alá, a' mint a' falba érnek, mind egy egy kis darab deszkák helyheztesse nek, és éleire való vastagságok 6-8. tzolra meghagyassanak. Már ha a' Szoba 3-4. öl széles is: 9-10. tzolos Mestergerenda vonassék a' kereszt, vagy fíjók gerendák alá élire fordítva. Ha az Épület 5. öl széles, a' Mestergerenda vastagsága 12. tzolnál kevesebb nem lehet. Keresztgerendának mind jó az, a' mit a' szű nem bánt, mint a' Hárs, Nyár, Szál, Venyitz, Kőris, és fenyőfák.

e) Mihelyt a' Mestergerenda három ölnél hosszabb, ha 12. tzol vastagis semmi terhet nembír tartani. Ellenben mennyivel rövidebb három ölnél: annyival nagyobb terhet, és vastagabb töltést megszenved. Teher alá a' Tölgy, és szurkos fenyő (Fähren, Pinus picea) épen nem való. A' Kőris, fejtér, és fekete, kivált pedig Veres fenyő (Pinus larix) két láb vastag töltéstis elbírnak, ha három ölnél valamivel rövidebbek: mert ha hosszabbak, vassal kell a' közepét a' fekvő székhez felfüggeszteni: vagy a' Mestergerenda helyett N yereggel kell élni (Sattelbaum.)

f) A' töltésnek való Házpadlások nem közsőséges, hanem négyszegű egy tzol vastag téglával boríttassanak meg.

g. Mindenféle Padlásokon való ablakok, a' pallat színétől másfél, legfelebb két láb magasságra emeltessenek fel.

h) A' Cserép fedeleken hagyandó ablakok, úgy nevezett kerek, vagy ökör szemek legyenek, és magasságok tsak létzekkel, vagy deszkával emeltessék fel, és nem a' szarúfákrarakni szokott téгла fallal, és Cseréppel lapossan börttassa nakbé.

i) A' 'Sindel, Nád, és 'Supfedelekenhagyandó ablakok 24. tzol szélesek, és 8. magosak szoktak lenni.

k) A' Cserép 'sindelt mohával kell a' létezkekhez, és egymáshoz lefoglalni: az Órmózatokon, Eszterhajakon, és sarkakon pedig mészsze. A' hajlásokra Pléh-Csatornák szükségessék.

l) A' Nád Gyikíny, és 'súp fedeleken a' sarkakra, hajlásokra, és Csepegésekre két olly vastagon kell a' nádat 's egyebet kötöztetni, mint máshová. A' deszka, vagy 'sindel tsepegések azomban tovább tartanak a' duplázásnál.

m) A' Lakóházakban, Magházakban, és Istálló fedeleken a' Fijók, vagy kereszt-gerendák (a' mint felebb mondatott) a' béégés ellen a' falba szoktak eresztetni: a' kötőgerendák pedig, és szarúfák, a' padlásan felül, a' koszorú gerendákba süllyesztetnekbé. Az illyen fedél se be nem ég, sem ha valamellyik fijók gerenda eltörikis, az egész fedelet nem szükség érte felbontani. Azomban az erős szelek könnyebben levetik, mint a' hola' fijók gerendák a' falba be eresztetvén két végeik dupla koszorúgerendák közzé szoríttatnak.

n) A' kötő, és koszorú - gerendák vastagsága, ha falon fekhethnek 7. ha pedig lábakon

állhatnak: 9 tzol, és a' kötő-gerenda a' másikhöz két ölnyire szokott a' padláson felül, fektetni. Így szép töltés férel két kötő-gerenda közt. A' kaszorú gerenda körül fekszik a' falon; és ha annak majd tsaknem külső színével egyezik, annál nagyobb eszterhajt tsinálnak a' hozzá lefűrt szarúfa végek: és ez jobb, mintha a' szarúfák a' koszorúba bé vésetnek, és az Üstök toldalék, vagy fíjók szarufák által készül meg.

o) A' melly fedél nem falra, hanem kő, vagy szeglábakra állítatik, mint a Cséplő, Gabonás, Szénás-pajtákban, és Birka aklokban, Gulya és Ménes Állás, vagy színekben, a' koszorú-gerenda kettőzve nyúlik a' lábak tetején körül, de hogy a' szél a' fedelet le ne vesse, a' koszorúk a' kőlábakhoz vassal lefoglaltatnak.

p) Az ilyen Épületekben egyik kőláb a' másikhöz, vagy talpba eresztett szögláb 10. láb távol állítatik: másként a' koszorúfák meghajólnak, sőt leis törnek a' fedél terhe alatt ha azt a' hó vastagon meglepi.

q) A' nagyobb fedelek alá három láb széles, és két láb vastag kőláb kell. A' kitsiny és könnyű fedeleket két széles, és másfél láb vastag kőláb vagy talpba eresztett 6-10. tzoos szögláb megbírja. Merő földbe ásott oszlopokra, kivált Cserép fedelet állítani, ostobaság.

r) Cserép fedelet sárfalra, vagy szöglábra tenni talpba eresztés nélkül, hasonló tévedés: mert a' Cserép alatt lerokkanik.

s) A' szarúfák sűrűsége egymáshoz három láb, vastagságokat, és hosszúságokat az Épület szélessége állítjameg. Négy öl széles Épülethez könnyű fedél alá, öt tzol vastag, és három öl hosszú szarúfák kellenek. Öt öleshez 6. tzoos, és negyedfél öl hosszú. Hat öles-

hez 7. tzol vastagság, és négy öl egy láb hosszúság kívántatik.

A' Cserepet (ha az Épület tsak negyedfél öl széles) a' szarúfák meg nem bírják: azért a' közepek alá fekvőszék, és azokra hónaly gendák (Schnee Baum) kívántatnak köröskörül, a' mellyeken feküsznek a' szarúfák közepei.

t) A' Létzeketis mértékre kell vágatni, és számszerint. A' mérték $1\frac{1}{2}$ 2 $1\frac{1}{2}$ öl hosszúság, hogy a' minden fél öltre álló szarúfát vagdalás nélkül elérjék. A' metszett létzeketis úgy kell vásárolni, vagy metzetni, hogy a' hosszúság mindenkor Szarúfát érjen. Már 10. láb hosszú létzből, mindenütt elvesz egy egy láb hijjában.

u) Cserép alá másfél tzol vastag, vagy dupla létzek kívántatnak; és egyik a' másiktól félláb távol szegeztetik fel. A' 'sindel, nád, gyékény, és 'sup alá az egy tzosos létzekis jók; sőt a' hol nyárfa, és egerfa terem: nemszükség metszett létzekre, és létszszegekre költezni.

x) Ha metszett Létzet kell venni, tizlábast nem kell venni: mert azt vagy haszontalan el kell metélni, vagy a' szarúfákat kell három láb-nál ritkábban állongatni egymáshoz. Legalkalmatosabbak a' kétölesek.

y) 'Sup, nád, és gyíkinny alatt a' faragott Létzek 14. tzol távol allhatnak egymástól.

Ezen Mértékek arra szolgálnak a' Gazdatisztnek hogy mikor Épületfát döntet, az Erdőt értetlenül le ne romboltassa, és az Építésbenis a' Mesterembertis útbá igazíthassa.

§. 27.

A' Falak, és így az Épület derekának megállításához ezek a' fogások szükségesek:

1. Minden Épületet a' Cséplőpajtákon kívül, a' hol csak lehet, véggel az Északi szélnek kell fordítani. Így a' fedélis tovább tart.

2. Soha fára, vagy talpra, kő vagy téglá Épületet ne állítson senki: mert az elrothadtfa, a' követis maga után vonja idő nap előtt. Fát inkább lehet téglára állítani, a' hol a' föld nedves, és a' kő vagy téglá igen költséges.

3. A' Fából építés, akár sövényre, akár talpakra, akár pedig szöglábak közé vályogból (a' hol csak más módon építeni lehet) elleszen tiltva. Amaz az Erdőt pusztítja, és földig ég, e' pedig kidül.

4. Kémény nélkül házat építeni meg nem fog engedtetni senkinek. Ha téglából nem lehet, vagy nem érdemes, legalább a' konyha felett álló tapasztott hajdani Kun süveg forma Alföldi kémény, a' tüzelés veszedelme ellen nagy oltalom.

5. Ha ki fából, vályogból, vagy szalmás sárból kénytelen valami okmiatt építeni, vagy azt a' Gazdaság maga is úgy kívánja: legalább a' Fundamentom (Fej-tő) téglából, vagy kőből tetessék köröskörül két láb magasságra. A' hol pedig se talp, se kő, se téglá nints, és nemis készülhet: ott a' szalmás sárból rakás, vagy Fetskefészek, vagy tömött fal, vagy Vályogház meglehet ugyan; de a' Fej-tőt keményen meg kell elébb alájok verni, hogy a' falak alatt idővelis ne engedjen semmit; a' fal külső színe a' földhöz közel vastagabban rakassék 3 tzollal, mint felfelé. Így a' kidűllés, nem oly gyakori, és az Eszterhajis szélesebben hagyassék, hogy a' vizet a' faltövéből távolabb vesse.

6. A' Közönséges téglá, Vályog, és sárfalak magasságát elég a' fíjók gerendakig 8 1/2

lábba felemelni. Az ilyen szobák az Egészségnek se veszedelmesek, és könnyen is fülLENek.

7. Az ablakok, ha kitsinyek és magassan esnek, egészségtelenséget okoznak: azért is a' Cseléd, Sellér, és egyéb apróbb házak ablakai 3. láb magasan kezdődjenek a' földtől; és legyenek két láb szélesek, és harmadfél láb magasak. A' Takátok, szabók, és egyéb Mesteremberek lakására építendő Árendás házak ablakai szélességben 2 $\frac{1}{2}$ magasságban pedig 3 lábot mérhetnek.

8. Az Ajtók rendszerint egy öl magasra és három láb szélesre hagyassanak általában.

9. A' Kályhák feneke, vagy ha ezek hogya kementzék volnánakis, a' földtől egy láb-nál magasabbra fel nem emeltethetik: különben a' szobák hidegek, és nehezen fülLENek.

10. Ugyan a' kályhákat mind a' három oldalról szabadon kell építeni. Ha a' Kályhának féloldala fal, két annyi fűtés után se melegít.

11. Kályha nélkül Oldalszobát, vagy Benyílot rekeszteni sohase kell: mert nedves, hideg, és egészségtelen. Még ha külön kályha vanis mind a' két szobában: vagy mind a kettőt kell fűteni, vagy egyiket sem: mert a' mellyik nem fog fülLENi, az nedves és penészes lesz.

12. Ha mindazáltal Benyílot kell hagyni, de azt fűteni nem lehet a' két szobát választó faltetejét kell nyitva építeni a' gerendákig. Az ilyen melegítés szárazabb, mintha a' levegő az ajtón, vagy az oldal kályhának féloldalán és alant eresztetikbe.

13. Minden Épület falakat ugyan általában, de kivált a' Vályog, tömött és szalmás sárból rakott fetskefészkeket meg kell várni,

nemtsak hogy ki száradjanak, hanem megis rokkanjanak fedél alatt, másként a' Vakolás tábladarabokban húll le a' falakról.

14. A' Vakolást koránn tavasszal, és késő ősszel épen nem lehet tetetni, mert azt a' dér, és fagy lefogja szívni.

15. Ha a' mész a' Veremben megfagyott, vagy nagyon meg vólt égetve, igen erőtelen, és a' falakról mind lemegyen. Tehát a' Mészett kell kövéríteni, vagy közzé, ritkásan keverni igen apró homokot, vagy víz helyett fereszteni savóval, sőt konyha sóval 's a' t. Ez a' két utólsó tsak a' szobák' kifejéjítésére fordíthatatik gazdaságosan, amaz pedig a' külső meszelésre.

§. 28.

Azt hogy a' Gazdatiszt Rajzolatokat, és egész Felvetéseket (Ueberschlag) készítsen, kívánt a' nagyobb Épületekhez, kívánni se lehet. Az Építésigazgató, és az Áts, 's kőmives Mesterek ezt megfogják tenni, 's tartoznakis. Erre nézve elég az, ha a' Gazdatiszt mind a' kétőnek a' principiumit jólérti. Ezek szerint megítheti, mennyi öl kőről, mészről, homokról, hány ezer tégláról, vályogról, Állás és Padlás deszkáról, Létről, Cserep, vagy fa 'sindelről, Állás fáról, fíjók, koszorú, kötő és Mestergerepdáról, szarú fáról, ajtó képekről, hány ezer Létrszegről 's a' t. tegyen előre rendeltést? hogy se annak idejében az Építés meg ne akadjon, se felesleg az Erőt és Matériálét ne vesztesse.

Ezen ideához képest haszontalan költség lenne az is, ha e' Gazdatisztben, a' Gazdasági Építéshez külön-külön réztáblák metszetnek annyival inkább pedig, hogy ezek igen sok-

ba kerülnek, mégis reménylhetők hasznok nints; minthogy minden Földes Ur, a' maga Értékjéhez, a' helyhez, és a' szükséghez kénytelen az Építést alkalmaztatni. Melly szerint sem a' Rajzolatoknak, sem a' Felvetéseknek nem lehet kívánt hasznok. Azértis mind a' kettőnek csak elkerülhetetlen, vagy megmásolhatatlan Sarkalatjai fognak itt előadatni.

§. 29.

1. Ha a' hely kissebb, mint a' szükséges gazdasági Épület kívánja: ott építeni nem kell. Ha pedig az erő, és költség nem bírja az építést: úgy az építést kell három Esztendőre úgy felosztani, hogy első Esztendőben az Épület szerek szereztessenek meg; a' másodikban az Épület menjen fedél alá, és a' harmadikban vitessék tökéletességre.

2. Az Épületek helyheztetésében a' szépségeis kell tekintetnek lenni. Fő dolog pedig a' tágasság meggondolása, mind a' szűkségre, mind a' tűzre nézve.

§. 30

A' Felvetésnek ezek a' Sarkalatjai a' Falakra nézve:

1. Ha a' falmagassága 8 $\frac{1}{2}$ láb: vastagsága pedig egy láb: kell egy $\square$ ölfalhoz kő, $\frac{1}{3}$ öl, téglá 300; mész 1 $\frac{1}{2}$ köböl; Vályog 100. Általában pedig egy öl kőhöz, ha nagy darabok, és minden egy 1000 téglához 5. köböl mész felmegyen

2. Ha a magasság egyezik az elébbivel, de a' fal vastagsága 1 $\frac{1}{2}$ láb: egy $\square$ öles fal kíván követ 1 $\frac{1}{4}$ ölet, téglát 900 meszet négy köblöt, és Vályogot 300 - 350.

3. Ha a' fal két láb vastag: kell hozzá kő 1 $\frac{1}{2}$ öl, téglá 1200, Vályog 600, és mész 6.

kőből. Az Árendás házak így épülnek, és a' matérialét ezen 3-dik pont szerint kell hozzájok felvetni.

4. Minden □ egy öl bolthajtáshoz kell, ha az csak fél téglá vastag 200. téglá, és egy kőből mész.

§. 31.

A' Fedélre nézve így lehet a' Matériálét felvetni:

1. A' mennyi öl hosszú az Épület, annyi pár fiók gerendát, és kétannyi szarú fát szükség faragtatni.

2. A' hány öl az egész Épületkerületi: annyi öl koszorú gerenda kell a' falakra. Ha pedig kő, vagy szöglábakonn áll az Épület: két annyi öl a' koszorú gerenda, mint az Épület kerületi.

3. Minden két öl szélességre, egy kötőgerenda, és egy fekvőszék megyen.

4. Két öl hosszú deszkából négy szál, beiterít egy □ öl padlást.

5. Két öles létezből hat szál kell egy □ ölhöz.

6. Minden □ öl bélétkezéshez kell 25. szeg.

7. Egy □ ölhöz kell Cserép 150. Tizennégy tzol haszszú fa 'sindelből 300. 12. tzolos 400.

8. Ezer 'Sindel felveréséhez kell 1500. 'sindelszeg.

9. 20. kéve 'súp leterít 4. □ ölet, és annyi nád 3. ölet.

§. 32.

Különös jegyzések az ujj Épületek Nemei körül.

1. Minden Jóságban különös, pampás Kastélyokat, 's Házakat építeni az Uraság számára, a' legroszszabb gazdaság: mert az ezekben teendő Capitalis semmi hasznót sem hoz; sőt maga magát is megeszi.

2. A' legnagyobb Birtokosok se építhetnek Gabonás, és szénáspajtákat olly számmal, hogy Termések beléjek férne: azért is egy-egy mindenkiből egy Majorban elég, sőt szükséges az útban érhető esőzésre nézve.

3. A' Gőbőlyhizlaló Istállókra mái időben kár költeni: mert a' szarvasmarha tenyésztés időről időre mind kisebb lesz. Ez a' drágaságot húzza maga után. A' Bétsiek pedig, míg Moldvában, 's Lengyel országban oltsóbban vehetnek húst: a' mi Gőbőleinknek nem adják illendő árrát.

4. A' nagy téglá Pintzék, csak ott hozhatnak valamelyes hasznót, a' hol hires borok teremnek, és szabad Kivitel van. Egyébütt a' Körtsmaborokhoz, és Dézma tartogatásához, nem méltó költségeskedni a' Pintzékre, Vasas hordókra, Kádárookra: 's a' t. és gazdaságosabb a' Szőlőket, bár vesséfel akárki, vagy bizonyos Capitalis letétele mellett felszabadítani, vagy a' Dézmát, 's Hegyvámot, minden idén kész pénzzel megváltani engedni.

5. Szint' illy gazdaságtalan költséget kívánván a' Borárulás, hasznosabb a' Körtsmáltatás jussát arendába adni, annyival inkább pedig az olly Jóságokban, a' melyekben bor nem teremvén, a' Csapra pénzen kell bort vásárolni, hozatni, elfolyatni, megetzetesíteni, a' Gazdatisztet hivatala mellől bor után küldeni, és e' végre minden borkorban Csapszéket építeni, 's nagy Pintzéket ásatni 's a' t.

6. Haszontalan Gazdaság azis midőn a' Földes - Uraságok az özszeütköző Határookra egymás truttzára Csárdákat, vagy Haramia fészkeket építenek.

7. Vendégfogadó se kell minden falúba: hanem a' Városokban, és az országútakban eső Stationalis Helyekben a' Szállók, és szerkesek befogadására. A' hol Statio, vagy Étező hely, Legelő 's Víz nints; nem állmegsenki.

§. 33.

A' hol az Uraságok a' magok számára, és Gazdatisztek' lakására Házakat, vagy Vendégfogadókat, Serházakat, Magházakat 's a' t. építtetni akarnak: bizonyosan Rajzolatotis fognak mindenikhez készíttetni; a' mellyet látván a' Gazdatiszt, vagy maga az Uraság, az eddig előadott Építéshéli Sarkalatok szerint, a' Materialéknak mennyiségét, Kőmives, és Átsi felvetés nélküli megtudja ítélni, 's megszerezni.

Mellyhez képest én itt tsak a' Gazdasághozképest adok némely Jegyzéseket.

§. 34.

I. A' Vendégfogadók állításában ezeket nem lehet elmellőzni:

a) A' Vendégfogadó alá, ki éven az Utazók számára való apróbb szobákat, Pintzétis szükség építeni olly nagyra, hogy a' Vendégfogadós az oltsóbb, és jó Esztendőekben számosan vehessen özsze bort. Így a' Vendégfogadó Árendája jóvalis nagyobbra nő. A' hol mindazáltal a' közelebb Vidékekennis nem terem tartani, és kereskedésre való bor: elég a' Pintzét, a' 3-6. holnapi szükséghez alkalmaztatni.

b) A' Pintze - ajtót, vagy annak farát, mindenkor felszélnek kell fordítani, kivált a' ned-

ves agyag földben. A' száraz homokban erre nem szükség olly nagyon vigyázni. A' különös szobák alá azért nem javasolom a' Pintzét nyújtani, mért hidegít, és a' falakat nedvesen tartja.

c) A' különös szobákat úgy kell egymásmellé állítani, hogy mindenik Szobának ugyan különös ajtója is legyen a' Folyosóra, vagy Tornáztúra: de közajtó is legyen a' Választófalonn, hogy az Utasok, vagy mind a' kettőt együttes használhassák, vagy pedig különösen. Ezen különös Szobák földje deszkázva legyen, és nem téglázva, a' mi hidegis, nedvesis, tisztátalanis. Leginkább télben betsések az ilyen különös Szobák: azért is a' fala magassága 9. láb, a' Szoba belső világa 2 öl két láb, hogy hamar melegedjék: ablaka pedig, ha csak lehet a' folyosó felé is legyen; hogy az útas azon szemmel tarthassa Kotsiját és portékáját.

d) Az Ablakokra bátorság kedvéért Vas rostelyt szükség tsinálni: a' Szobák előtt 6. láb széles folyosót hagyni, és végről Árnyékszékkel állítani kulcs alá. Utálatosság melly nagyon elmellőzik az Építők ezt az igen szükséges helyet, és ha mit állítanak is, azt a' sáros udvarra helyhetik.

e) A' különös szobákba se Lakókat ne engedjen a' Gazdatiszt szállítani, se azokat Kamara, vagy Élészáz helyett használni. Ez az egyik oka, hogy ha Országútban vanis a' Vendégfogadó: azt az útas elkerüli. A' folyosón a' Galambtartást, és fetskefészket meg nem kell szennyvedni.

f) A' hol a' dolog érdemes: a' Vendégfogadóhoz a' Mészárszéket is hozzá kell kötni.

g) A' Szekérszín, kút, nagyobb, és különös Istálló a' Vendégfogadónál elmúlhatatlanul szükséges Épületek.

h. Legszükségesebb pedig az, hogy a' hol tsak mód van benne, az Udvar menedékes, száraz, és követtsel megterített legyen.

§. 35.

II. A' Mag, vagy Termés-házak (Granarium) hány töltésre, öl szélesre, és hosszúságra épüljenek? a' Termésnek mennyisége határozzameg. A' Gazdasági észrevételek körültek ezek:

1. Ha Cséplő, vagy Szűrő nints alattok véggel kell Északnak fordítani, és tűzfalat venni fel.

2. Egyik Emelet a' másiktól 5-6. láb, és az ablakok magassága a' Padlástól másfél, vagy két láb: fenekek ezen ablakoknak (ha a' szemnek nem szépnek tetszikis) kívülre legyenek menedékesek, és nem a' Magházba; mert ezen a' Zápor és hófermeteg a' szem közzé foly, amazon pedig az Udvarra.

3. Táblákat belől kell a' falra aggatni, és nem kint.

4. Az Ablakok magassága 8. tzol, szélessége pedig két láb.

5. A' legalsó Töltés hogy a' földtől meg ne ereszkedjék, vagy a' feneket kell a' külső föld színénél két lábbal magasabban emelni száraz homokkal; vagy gerendákra kell a' palatlatot rakni.

6. A' Garáditsok a' Magház két végén vitesenek fel a' fal mellett, és nem az Épület közepén, a' hol azok négy különös falat kívánnak, és a' legjobb Töltés helyétis elfoglalják.

7. Könnyíti a' felhordást, ha a' 'sákok ki-köthető Csigákon vonattathatnak fel, és a' szem Töltésén eresztetikle minden Emelethől.

8. A' Cserép fedél igen melegen tartja a' szemet a' Magházban. A' hol mód van benne, a' dupla fa' sindel legjobb, utánna a' nád, gyíkiný, és 'súp.

9. Ha a' Magház alsó Emeletje Cséplő, vagy szíró: akkor az Épület belső világa öt öl, és szorultságból négy lóvalis lehet benn nyomtatni.

10. A' nagy Majorokban a' Magházat Cséplővel együvé kötni nem kell: hanem az elébbi szélesség szerint hosszabb egy Emeletű Cséplőt építeni, és két végére kerek Nyomtatószerőt állítani, a' mellynek az övedzője 6. öl. Így 8. ló megforoghat benne.

11. Ha a' Magház 5. öl széles, a' falat 2 1/2 láb vastagan kell rakatni, és hogy az Emeletek le ne törjenek a' teher alatt: a' fíjók vagy keresztgerendák 8. 9. tölra meghagyassanak. Két öl szélességen túl 12. töl vastag Mestergerendát kell a' fíjók gerendák alá húzni: de a' Mestergerendais 3. ölnél inkább rövidebb legyen, és soha Tölgyfából ne készüljön. A' veres, fejr, és fekete fenyő, Szílfá, legtöbb terhet bírnak.

12. A' Magházak alá nagy pintzét állítani okos költség: de akkor a' Bolthajtást egész téglára kell tsinálni, két lábra homokkal megteríteni, és kivált ha Cséplő, vagy Szíró az alsó emelet: ennek fenekét nem deszkázni, hanem 6-8 töl vastag Tölgyfa-pallatokkal kell béborítani.

13. Azomban akármelly okossággal építseis valaki a' Magházakat: azok mégis a' Célnek meg nem felelnek, mert: a., Igen költségesek. b. Kevés szemet lehet benne kár nélkül tartani. Ez okon—

14. A' Gabonatartásra, az Újjabbak a' Faggót Kéményjeit kezdik bevinni. Az igaz, hogy ezekben kistsiny helyen nagy szám szemet lehet tartani a' tűz veszedelmén kívül, és kevesebbe kerülnek: de meg kell vallani, hogy egy nagy hibájok van mégis: és e' miatt őket közhasznúkká tenni nem lehet. A' hiba ez, hogy sok Esztendő van nedves; sokszor a' gabona sengésen arattatott, 's rakatott Asztagokba, sokszor ittis bé áznak. Így hát a' szemis 'sengés, lágy. Ezt a' Faggót-kiménnyibe feltölteni, annyit teszen, mint a' Gabonát megdohosítani. Így hát tsak ugyan kell Magház, a' mellynek padlásain a' vékonyabban terített szem megszikkadjon: hogy a' kéményekbe tölthessék. Ez egy igen okos Gazdatisztet kíván: és száraz napokat. Némellyek a' Magházakat kívánják úgy építtetni, hogy azoknak fele hoszszat töltésnek tartassék meg, fele pedig szaggattassék több keskenyebb, vagy szélesebb, de egyenlő magas téglá vermekre, vagy kéményekre. Ezekbe ellehet a' gabonát soká tartani; ha amott jól kiszáradtak: és ez így mondván igazis: de a' praxisban nem így van: mert ha a' 'sengés gabona a' padláson a' sisik ellenépségben mégtartathatik addig, míg jól kiszárad azutánis megmarad, és így kőverem nem kell.

Ezt az újításra nézve kénytelen voltam megjegyezni: de azért nem az a' Czéлом, hogy a' Faggót-kéményeket megvetésbe hozzám; nem! hanem az, hogy a' Gazdatiszteteket figyelmetesekké tegyem a' szemnek jól kiszáraztására. Így a' Kőkéményeket szintúgy lehet használni, mint az Alföldi földvermeket, a' melyekben a' száraz szem épségben soká megáll: de ha 'sengés: bizonyosan megromlik, és ez az, a'

az, a' mit így mondanak a' Magyarok: Dohos búza, vagy Veremszag.

§. 36.

III. A' Birkaaklok állítására ezeket kell megtartani főképen:

1. Birka akolnak magas Épület nem kell, a' mit a' szél annál inkább ront, mentől felelmelebb a' hely a' mire vigyázni szükség.

2. Az Akol' udvara úgy jó, ha tágas, és száraz. A' menedékes Ódalog, a' mellyekről a' víz kifelé foly, és nem a' Borom alá, legjobbak: és a' hol csak ilyen magasságot se lehet találni: ott Birkát nemis kell tenyésztetni: kivéven a' homokos Határt.

3. Az Aklot soha se kell olly helyre állítani, a' honnan a' Birka másként ki nem mehet, ha csak a' falunn végig nem úszsza a' sárt, vagy állóvizet.

4. A' Birkás-lakást úgy kell az Akol Udvarához fordítani, hogy mind az ajtóból, mind az oblakonnis megláthassa a' Sereget, és segítségül lehessen minden pillantásban.

5. Nagyságát az Akolnak a' Szám, szélességét a' keresztgerendák kaphatóssága állítja meg. Ha fa van: 4-5 öl szélesség leg jobb; de Mestergerenda kell a' keresztgerendák alá. Az igen keskeny, és csak 3 öl széles Aklok nem fedezhetik eléggé a' Birkát a' hófuvatagtól. A' száma, vagy tágasságra nézve ez a' számszer (propörtio) hogy egy Birkára 4. □ lábat kell venni legalábbis, noha két birka 7. □ lábonnis megfér. E' szerint ha az Anyasereg 800-1000 darab, az Akolnak 30. öl hosszúságot lehet adni bátran.

6. Az Akol falát, ha telik vagy egészen téglából, vagy 3-4. láb magastégla fundamen-
Magyar Gazdatiszt.

tomra, vályogból kell építeni. A' sár vagy vályog-falat a' Birkák elszokták nyalni. Magassága a' falnak legfelebb 7. láb, és vas-agsága kettő.

7. Az Aklot közfallal is el kell legalább két helyen rekeszteni, hogy mind a' betegek, mind a' későn-ellettek külön lehessenek.

8. Az Udvartéressége ezer Birkához 2400. □ öl, és ez ingyen sem sok: ha a' ganajos Állásból, száraz helyre akarja a' Gazda a' Sereget hajtani, a' minek pedik meg kell lenni.

9. Formája a' Birkaakolnak már ma többféle. Némelyek az L. mások a' H. betű formára, mások pedig egészen kereszt formára építik. Az első tartós, és együgyű, hosszú oldalával Északnak, a' röviddel pedig a' Fekete tengerről jövő téli Napkeleti szél ellen fordítatik. A' második, és harmadik igen költséges és tartatlan: mert amannak fedelén 8. a' harmadikon pedig négy hajtások vagynak, a' mellyek mind a' záport, mind a' Hófermetegyet rakásra sodorják.

A' Cél ezen Építésben az, hogy a' Birkákat egyik oldalból a' másikba lehessen hajtani a' zivatag elől. De ezért nem szükség tartatlan költséges Épületet tenni: mert ha az L. betű forma aklot megfordítjuk, az az, a' Napkeletre fekvő oldalt az Északihoz Napnyugott felől ragasztjuk, és hosszát egy fallal végig két részre, és két udvarra hasítjuk, és a' birkát a' szélvész ellen egyikből a' másikba hajtjuk azokat semmi fermeteg nemérheti, és fele költségbe kerülván sokkal továbbis tartanak. Az így épült Akolban a' spanyol kcsok se szenyvednek hideget.

§. 37.

IV. A' Ló Istállók minéműsége, a' Méhesek, és Sertéshizlalók a' Practicus Tenyésztőben előladva lévén, itt az ökör, Gőboly, és Csira Istállók építéséhez adatnak tsak elől némely gazdaságos fogások u. m.

1. Mindenféle Istállókat véggel kell Északnak fordítani, és szájjal épen nem. Így fedelek tovább rart, és melegebbekis.

2. Valamint a' Birkaaklot, úgy ezeketis vagy téglából, vagy téglá Fundamentomra vályogból kell építeni. A' falak vastagsága 2. láb, magassága pedig kilentz, tíz láb.

3. Sokan azon okból, hogy az Épület igen széles ne legyen a' Jászolt az Istálló közepére hoszszat nyujtják. Ez (akarki vesse fel) nem keskenyíti hanem szélesíti az Épületet: azért is a' Jászlok továbbis megtartatnak a' két oldal falak mellett végig.

4. Szélessége a' Jármos, és Gőboly ökör Istállóknak általjában öt öl. E'ből innenis, túl is 3. láb szélesség jászolnak, a' szalmánakbe, a' trágyának pedig kihordására, és az ökrök faránál útnak, 7. láb kíméretvén: látnivaló, hogy az ökör állására és lefekvésére 8. láb felmarad. A' Csira teheneknek 7. láb szélesség elég, útnak pedig tsak egy öl hagyatik fent. Melly szerint a' Csira Istálló belső szélessége 4 1/2 ölre megyen.

5. Hoszszúságát ezen Istállóknak a' Marhák száma állitjameg: mert az ökrnekis hogyle is fekhessék, a' Csirát pedig fejni, és szopatni lehessen, és a' borjúzásrais minden darabnak elegendő térje maradjon: legalább négy láb szélességet kell számlálni.

6. Az Istállók feneke vagy téglá, vagy tölgyfa padlat. Amahoz fatsatorna kell végtől; ehez pedig húgyárok.

7. Hogy ezek az Istállók szárazak legyenek a' fiók gerendák mellett egymással általában kissébb, és könnyen bédugható Szelelőket kell hagyni.

8. Jobb gazdaság ha a' Béresek', és Csírások' hálására minden ilyen Istálló egyik végén, egy szobátska, és tüzelő kandalló építetik; mintha az említett Emberek a' Kerekjászolban feküdvén, az Istállón minden lyukakat bédúgnak, a' szénát össze heverik, és a' pípából a' tüzetis sokszor elejtik.

9. Az Istállókban a' széna, szalma, és trágyahordás kedvéért egy öl széles keresztútatis kell hagyni, minden 20-25 darab marha közt, a' mellyeknek ugyan annyi Kerekjászlok, és Ajtók felelnek meg. Az Ajtók' szélessége két szárnyra, öt láb.

10. A' Felsőpadlást, vagy vékony téglával vagy sárral meg kell tapasztani: így tovább tart.

11. A' Keresztútakon Csigátskákon állhatnak a' lámpások.

§. 38.

V. A' Kukoritza igen ritka Esztendőben száradhat meg jól a' szárán: 'sengésen pedig, ha Magházba, vagy Padlásokra töltetik: megpenészedik, és megkeşeredik. Ilyen okból a' szegény Gazdák fűtött Szobájok vékony padlására szokták teríteni: a' hol pedig nagyobb a' Termés - Vesszőből font Kasokra töltik.

Az ujjabb tapasztalás a' metszett létz Górékat legtartósabbaknak, és jobbaknak találta. Építésekre ezek a' fogások:

1. Az Épület fundamentoma, vagy harmadfél láb magas téglalábok, vagy pedig négy szögeletűre faragott vastag tölgyfa törsek, és a' Góré hosszúságához képest 6-8 darabból állván, élire fektetve lábak helyett szolgálnak.

2. Minden két öltre egy ilyen törsek fekszik, és ha a' Góré kettős, a' darab talp hosszúsága 10. láb, vagy téglaláb van kettő egymással áttellenben. A' téglaláb, két $\square$ láb

3. A' törsekbe, vagy téglalábokba 9. tzol vastag koszorúgerendák süllyesztetnekbe, a' szél ellen.

4. A' Koszorúgerendák talp helyett szolgálnak, 8. tzol vastag szöglábok állítanak rájuk, két öltre egymástól: a' mellyek tartják egyszersmind az egész fedelet.

5. A' szöglábok pántokkal erősítetnek kétfelől a' szél ellen, és a' kukoritza nyomása ellen kereszt gerendákkal egymással szemközt derékbanis, és fentis, a' fedél alatt összekötetnek.

6. A' Górénak oldalai köröskörül metszett létzekből állanak, és végeik az alsó és felső Koszorúgerendákhoz szegeztetnek, közepek alá pedig két helyen minden öt láb magasságra karkák, vagy kollátok vésetnekbe köröskörül a' szöglábakba.

7. Egyik létz a' másiktól fél tzolnális valamivel keskenyebben szegeztetikfel, hogy a' szél ugyan bé fújhasson: de a' veréb be ne férjen.

8. Függő fenekek a' Góréknak dupla deszka, hogy a' szem benttartassék.

9. Ajtó a' min a' fejes - kukoritza beszokott tölteni, kettő van egymás felett a' Górénak északi végén deszkából, déli végén pedig sűrű létezésből.

10. A' fenék alatt az alsó Koszorúgerendák minden 4. lábra vékonyabb kötőgerendákkal foglaltatnak össze: másként a' teher a' deszka feneket összetörné.

11. Ha egyes a' Góré, az Épület szélessége belőről 3. láb, kívülről pedig a' szöglábak vastagsága miatt 4. $1\frac{1}{2}$ Magassága az Épületnek 2-2 $1\frac{1}{2}$ öl, Hossza pedig a' természetes nagyságához nyújtatik ezen számszer szerint. Minden három Cubik láb üredékben elfér 1. köből tsutás, vagy fejes Kukoritza jöltetézve könnyen. E' szerint ha a' Góré hossza 60. szélessége 3. és magassága 12. láb: lessz az egész Üredék 2160. Cubik láb a' mellyben elfér 720 tetéz köből fejes kukoritza.

12. A' nagy Majorokban az egyes Góré inyen sem elég, és minthogy az Épület igen keskeny és magas, és e' miatt a' szél könnyen feldönti, ha csak két felől meg nints támasztva: két Góré szokás egy fenékre, és egy fedél alá állítani: De hogy a' szél a' feltöltött Kukoritzát minden oldalról szabadon fujhassa: a' két Góré egymástól végig, 2-3 láb széles úttal el van választva. Az ilyen épületnek legelső Rajzolatját Keszthelyen 1794 ben készitvén, építettek a' Gazdatisztek: de szokott okoskodások szerint, nem a' mértékhez szabva, Melly miatt az egyiknek két középső lábát (minthogy azokat elmulatták összekötni) kinyomta a' Kukoritza: a' másoknak pedig a' létezéséiseis ritka: de belső világa is öt láb, három helyett. Nem száraszt igazán, és a' Verebek a' Magtartónak esztendő-t által több köből hijánosságot tsinálnak. A' honnan az a' következés, hogy a' Mértéket szorossan meg kell tartani, és száraz léttzel kell az Oldalokat, fél től távol egymástól, beállongatni. Ha a'

létz nyers, és ezentúl fog száradni. a' Góréni: egyik létzet a' másiktól tsak egy fertály tzolra kell szegezni. Ha meg szárad: fél tzol lessz könnyen a' két létz közt az üredék. Ha az Épitő erre nem vigyáz a' Verebek bele fognak járni.

Meg emlitem még itt a' Kukoritzatartónak azt a' nemét, a' mellyet 1818 ban T. Somogy Vármegye Ind'sellérje Török Úr talált, és formájára nézve az alóltsapó malmok legnagyobb vizkerékjéhez hasonlít, és benne a' kukoritzát meg lehet tetszés szerint fordítani.

§. 59.

VI. A' Pintzék ásatásában ezek rendeltetnek:

1. A' Lakóházak alá (a mint felebb mondatott) nagy Pintzéket építtetni nem kell: kisebbeket mindazáltal, minéműek a' Zöldség, Tejes, vagy Asztalibor Pintze, az Épület egyik vége alá ásatni nem tiltatik. A' nagyoknak helye, a' száraz Hegyóldalak, a' Gabonás és Szénás-pajták allyai. Az agyag föld többnyire igen nedves. Ha a' Magház száraz természetű homokból áll, gazdaságosan, és kár nélkül lehet alá végig Pintzét ásatni, mint Zákányban láttam.

2. A' téglá Pintzék magassága rendszerint másfél öl: szélessége pedig a' hordóknak nagyságához képest 3. legfeljebb 4. öl. Ha a Pintze 4. öl széles, és a' magassága a' bolthajtással együtt 2 öl: két sorral állhatnak benne a' 45-60 akós hordók: Végteől pedig 100. akós, s nagyobbis állhat magánossan.

3. Ha teher fekszik a' bolthajtáson, vagy a' Pintze fundamentomán Gránárium, vagy Gabonás-pajta áll: a' pintze falát 3 láb vastagra

kell hagyni. Ha pedig a' pintze terhet nem hordoz, vagy hegyben van ásva, és szélessége tsak $2\frac{1}{2}$, vagy három öl: a fal két lábnál nem vastagabb.

4. Akarhol ásattassék Pintze: a bolthajtáson felül legalább 5-6. láb vastagon feküdjék a' föld, hogy hűs legyen.

5. Minthogy Sokúton hamar vizet ér az ásó: elég a' Pintze mellységét 6-7 lábnyira ásni de hogy meleg ne legyen: a' bolthajtás egész téglára, és a' fal $2\frac{1}{2}$ láb vastagra rakassék mindenütt mésszel, és az egész Pintze egy öl vastagon meghordatván földel, tsináltassék rá a' helyhez képest gyíkinnyel kötött seggenülő Fedél. Leánygödriben a' Nádat kell ide fordítani.

6. A' Pintzék ha lehet farral, és léleklyukkal, vagy ablakkal forditassanak észak felé. Ha az ajtót délnek kell ez, vagy amaz okból fordítani: úgy intéztessék a' dolog, hogy a' Pintzetorok végén fordulás essék (Repetir Platz) A' melly Pintze oldalhosszat fekszik észak, és dél közt mindenkor nedves a' kétfelől járó hideg, és meleg levegő miatt. Azértis jobb ilyen az oldal ablakok helyett a' pintze napnyugotti farán, és keleti szájján tsak léleklyukat hagyni.

7. Ha a' Pintze két öl melly: a' Pintzetorok 16 láb hosszú, és egyik léptső a' másiktól 8-9 tzolra emelkedik fel. A' léptső talp szélessége rendszerint 10. 12. tzol. Ha a' Pintze mélyisége másfelől, a'kor a' Pintzetorok hossza 13. láb.

8. A' torok szélessége a' kisebb hordókhöz 3. a' nagyobbakhoz pedig legfelebb hat láb. Illyen a' bolthajtás magasságais.

9. A' nagy pintzék fenekén, a' hól lehet, a' hordó mosadék kieresztésére Csatornát kell végig vinni.

§. 40.

VII. A' Téglakementzékre nézve abban határozta meg magát az Uraság:

1. Csomboron, téglagyag, víz, és a' Sz. Iványi vén bükkös, és gyertyánfás Erdő kézen vannak, s a' két szomszéd Városbeliek a' téglát, és tserepet jólfizetik egy olyan Téglakementze állítassék, a' mellyben egyszerre 40. ezer téglá, Cserépen kívül megfér, és jól kiég.

2. A' Kementze három szájra, és bolthajtásra fog épülni. Hoszsza a' kementzének négy öl, és 2. láb; szélessége pedig 3. öl és 2. láb. A' fal magassága 2. öl és 2. láb, és minthogy a' kementzét semmi partha nem lehet béásni a' síkság miatt: a' falat fél lábbal vastagabban és így 3 láb vastagságra kell rakattatni: különben 2 1/2 láb elég volna.

3. A' Kementze szájjakat elválasztó lábak 3 1/2 nyom vastagok, és ötödfél láb szélesek.

4. A' téglá padok, a' mellyekre a' nyers téglák állongattatnak (Mauerbank) körülmennek a' falak mellett a' kementzében. Ezeknek vastagsága 18. töl, és magasságais annyi. A' Téglakementze közepénis hosszát, szükséges illyen padokat a' középső szájznak jobb, és balja felől rakatni, szélessége egyik-e egyik padnak 3 1/2 láb, és magassága 18 töl.

5. A' bolthajtás egész téglá vastag, és három sorban csak igen keskeny, úgymint 10. □ tölös kéménykéék állanak rajta. Kilentz illyen kémény mindössze elég, másként a' meletet elereszti.

6. Az egész Épületben sárral van a' téglaszsze foglalva.

7. Minthogy a' Kementze nagy, és e' miatt a' téglát mind ki, mind behordani szaporátlan, a' két hosszú fal oldalán, sőt végtőlis olyan keskeny ajtókat kell hagyni, a' melyeken a' Talyitskáski, 's be járhasson (Sandthür)

8. Ha a' bolthajtás pusztánn állana, a' csak két három égetés utánis szélt repedne, azértis azt szükség földel és gyeppel 4-5 láb vas tagon megteríteni.

9. Az ilyen kementzének a' szájjak felett üstökötis kell tsinálni, és tseréppel megborítani, Szélessége az Üstöknek 2. öl, és a' hossza egyezik a' kementze szélességével.

10. Általjában hiba ugyan az, de kivált a' bolthajtásos Tégla - kementzéknél, hogy a' Gazdatisztek, vén tölgy, és egyéb nyers törseköt, és tőkétet hordatnak téglát égetni. Az ilyen fa tüze az alsó téglákat üveggé olvasztja, össze folytatja, és görbíti, fentebb pedig, és kivált széltől égetetlen hagyja. A' lángoló nád és szalma után, sokkal jobb a' téglá. Az eger, száraz vén gyertyán, hársfa tusak, pikkfa, és nyárfa, legjobban égetnek, mert lángolnak, és feléniis többet ér e'ből, mint ama'ból két annyi.

11. A' Szilvási Majorban, az ujjonnan állítandó gazdasági Épületekhez téglát szabadon kell égetni (Feldbrundt) és ezt minden idén folytatni, az esős esztendő kivén. Itt sok a' nád, és szalma; tehát haszonra kell fordítani, és lassanként mind állandó, és kemény Épületeket tétetni.

12. Hoszszúúton ellenben kő elég van, és az Erdő kitsiny. Tehát itt a' Tégla-égetés megszűnik, hanem kőből építsen mind az Uraság, mind a' Jobbágy.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Az Eladásról és Vevésről.

§. 41.

1. Minden nagy Summák' eladását fenn-tartja az Uraság magának: azértis a' Gyapjú, Méz, Égetthor, Hamú'sír, Dohány - vevőket egyenesen hozzá kell igazítani.

2. Így a' Gabona és Borok' eladásais az Uraságtól függ; mihelyt a' Kereskedők 300. köblön, vagy 200. akón felül akarnak vásárolni. Különösen pedig a' Kukoritzá minden-ütt, a' hol tsak Disznóhajtás van, egy Summá-ban adattassékel kótyavetye által. A' melly Esztendőben makk nints: a' kukoritzát Julius elején leggazdaságosabb elkótyázní.

3. A' kisebb eladások eránt a' Gazdatiszt heze ugyan meg nem lesz kötve, mind-azáltal magát ahoz tartani tartozik, a' mint az Uraság a' Gabonának, vagy Bornak folyó-ár-rát holnaponként, kéthetenként, sőt a' legkö-zelébb eső Jóságokban minden hétennis meg-fogja állítani; és az eladni való Summát meg-határozni.

4. Hogy pedig az Uraság a' Terméseknek folyó-árrát, és az eladhatónak Summáját vi-lágosan tudhassa: a' Gazdatiszt' kötelessége er-ről, vagy arról tudósítást tenni.

5. Ezen végre a' Kereskedő Városokban bi-zonyos Levelező-barátokatis kelletik tartani. A' kik hogy Vevőketis tudjanak igazítani: az eladó Termésekről őket tudósítani szükséges. Az úgy nevezett Házi, és Bjáró 'sidók ezen-nel az Eladásokból kitiltatnak.

6. A' távol való Gazdatisztek egymásközt, sőt a' szomszéd Uraságok Tisztjeivelis Levelezést tartoznak, a' Termések' folyó - árra, és a' szavahihető, és esmeretes Kereskedők eránt folytatni; és egymásnak az ilyen dologban barátságosan szolgálni.

7. Annyival inkább hogy ezek az eladásra egészszen meghatalmaztatnak azzal az egy megszorítással, hogy minden árúban botsátandó Termések', és Tenyészetek' árra, a' Tiszt-ülésben, közönségesen határozottassék meg a' jövő hétre. Melly meghatározásról (hanemha nagy a' Summa, és azt tartani nem tanácsos) alászállani nem szabad.

8. Hogy Vevőjök legyen a' Kereskedőket felkeressék mind közel, mind távol, és a' kik Hitelekről esmeretesek: azokat szívesen befogadják, ha semmit nem vesznekis. Az illyes asztali, és egyéb költségeket az Uraság nem fogja sohais neheztelni.

9. Mentől többen vannak az illyen esmerős, és szótartó Kereskedők, annál jobb. Azértis meg nem engedtetik, hogy minden portéka tsak egynek kezére jádszatván; a' többiek üressen, sőt kártehető szándékkal botsátassanak; a' felelet terhe alatt.

10. Nagyon lekötelezi a' Kereskedőket az olyan ártatlan kedvezés, melly szerint valamit (a' járhatatlan utak miatt) 5-10. nappal későbbben vitethetnekel; és e' miatt sem a' Szerződés meg nem másoltatik, sem pedig drága fúrosoknak fogadására nem szorittatnak. Illyen lekötelezés azis, midőn a' betsületes kereskedőnek valami az, hébenkorban, valamivel oltsóbban, vagy jobb minéműségű Termés adattatikel, hogy néha őis nyerjen: mert ha mindig veszít: hazzánk ugyan többetvisz-

sza nem jó. Ennek a' kedvezésnek leginkább ott van hejje, midőn valamelyik a' nem kel-
lő, sőt hibás portékátis megveszi.

11. A' rendes Kereskedés a' Hitelen áll-
ván, a' meghívésre nézve az Uraság rende-
lése ez: hogy a' megalkudott Termésnek egy 4-5.
részit a' Kereskedők a' Szerződéskor letegyék,
ugyan annyi részét az elvitelkor, és az utolsó
4-5. rész lételére (ha a' szükség úgy hozza
magával) egy holnapi Várákozás engedtessek.
A' Szerződés megbánása által az Előpénzt a'
Kereskedő elveszíti; de ha épen a' napra, egy
vagy más ok miatt meg nem érkezhetik: azt
megbánásnak magyarázni nem kell: ha pedig
levele által jelenti áthatatosságát (a mint előbb
mondattott) 5-6 napot is kell utánna váráko-
zni.

12. A' mi készen nints, arra sem az okos
kereskedő nem szokott alkudni, se pedig a'
Gazdatiszt azt előre el ne adja. A' nagy Sum-
ma Gabonára nézve ez a' rendelés többször Kí-
vételt szenyved.

13. A' Gabona eladásában a' távol eső
Gazdatiszt azt a' Rendet tartsa meg: hogy az
egész eladható Termést holnapok szerint osz-
szafel, különösen vigyázzván az olyan holna-
pokra, a' melyekben a' Vevők rendszerint meg-
szoktak jelenni. Az apró Vevők Augustus, és
Szeptemberben legtöbben jelentik magokat, a'
nagy Kereskedők pedig Januárius, és Febru-
ariusban vesznek össze nagyobb Summát elő-
ször; és Majus elején másodszor. A' Kuko-
ritza termést ha a' Sertés kereskedők helyben
akárják felétetni: az Uraság hizlalójátis oda
lehet nékik addig engedni, míg az Uraságnak
nem kell.

14. A' borok' eladásában az a' gazdasági fogás tartasság meg: hogy azerőtelen és Korts-maborok folyvást, és jutalmas árra botsáttassanak: mert ezek a' tartással gyengülnekis, fogynakis, A' jóféle borokat tovább kell tartani, kivált a' jó esztendőből valókat.

15. Azoknak a' Helységeknek, a' mellyek Vendégfogadókat tartanak árendában, ket holer napi Hiteltis kell adni

16. A' Gyapjú eladást az Uraság magának ugyan fenttartja, hogy azt az első kezekbe ad. hasza: de minthogy a' Parlagi Jóság igen távol esik: a' Gazdatiszt ott jó Vevőknek, és jó Szerződés mellett adjael.

17. Mind a' jobbféle gyapjú külön nyíresék, mind pedig a' testen való gyapjúk külön rakassanak, és mindenikből iskátulyákban mustra gyapjú küldessék az Urasághoz.

18. A' távolvaló Gazdatiszt és megtartsa azt a' mit az Uraság követ, hogy t. i. a' Vevők állítsanak 'sákokat.

19. Ugyan ilyen helyen a' gyapjút Kótyavetye által rendeli az Uraság eladatni.

20. Így kell a' jóféle Kosokat, anyákat, és bárányokat, a' Többet ígérőknek eladni.

21. A' többi aprólékos dolgokat minden Gazdatiszt igyekezzék folyó árrán eladni; és a' fenttartással ne engedjen semmit kárba menni. Azt azonban minden Gazdatiszt feljegyezze magának, hogy a' nagy eladással a' Fundus Instructus soha egyik esztendőbenis meg ne gyengíttessék: hanem egyenlő rakott maradjon.

22. Az Árendás-házak, vagy Magvaszadatok kótyavetyére botsáttassanak.

23. Ha Szőlők adatnakel: a' nagyobbak többfelé hasítva adassanak el. A' Kótyavetye

ilyen dologban nem a' leggazdaságosabb: azért is esmeretes iparkodó embereknek, ha jobban fizetik, hitelben is oda lehet adni oly módon, hogy a' Vevő a' Szőlő árát, és Interestét, ha pénze elegendő nints Termésselis, lefizetheti, bizonyos 2-3 esztendőök alatt.

24. Általában akarmi adatikel, Termés, vagy Tenyészet: azt a' Kereskedő maga szállíttassa, és a' Gazdatisztnek meg nem engedtetik, hogy a' Jobbágyok velamit Robotban szállítsanak. A' legnagyobb Kedvezés a' Kereskedőkre nézve ebben határoztatik meg, hogy a' Gazdatiszt folyó árrán megkínálhatja a' Jobbágyokat a' Szállítással, és velek Szerződésre lépven, az eladott portékát felrakódtathatja, de semmi kárrol magára Kezességet nem vállalhat. Az ilyen szállításra, minthogy az pénzthozó: a' Jobbágyokat bátorítani kell minden módon, kivált pedig azzal, hogy az ilyen Kereseteket tőlök semminémű Tartozásban, vagy Adósságban el ne foglalja a' Tiszt.

25. Egyedül a' Gyapjú lesz az, a' mellynek szállításához a' Hoszszú fűrt megengedi az Uraság lekötnei.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Az Árendábaadásról.

§. 42.

Minden Beneficiumok (Haszonvetelek) Köttyavetye által adassanakki a' többet Igérőknek. Ezt úgy kell érteni, hogy az Árendákat azomban sohase kell úgy feltsigázni, hogy az Árendás ki ne jöhessen velek: különben az Árendábaadás meg fog tsökkenni. Az Árendábaadásnak ezek a' Sarkalatai:

1. A' körüleső Vidékben mindenkor egy Fertály, sőt a' nagyobbak Félesztendővel adasanak hírül kidobolás; sőt az Ujjság-toldalkokbanis, hogy mikor, mi fog Kótyavetye alá botsáttatni.

2. A' lepetsételt levelekbenis el lehet fogadni a' Töbбетigérést, és ez jobb a' Kikiáltásnál.

3. A' kika' Kótyára botsáttatnak bizonyos Summát tartoznak előre letenni a' Gazdatisztsegnél: és azt vissza kell adni azonnal, ha valamellyiknek valamit elütöttek a' kezéről. Így a' nyerekedő Collicitansok elfognak maradni. Ezek csak azért vesznek pénz nélkül valamit Árendába, hogy másnak haszonnal eladhassák. Ez az Árendának rontása, és Öszzebeszélésből következik.

4. Aztis hírül kell adni előre, hogy ha valaki Árendába akarja ugyan ezt, vagy amaszt venni, de maga el nem jöhetvén, azt a' kit küld, mind pénzel, mind hiteles Meghatalmazással készíseki: különben a' kiknek ilyen Bizonyosságok nem lessz; a' Kótyavetyébe nem részesülhetnek.

5. Ugyan a' Feltételeketis előre szükség a' Közönséggel közölni, a' mellyek alatt fog valami kiadattatni.

6. A' Kiigazítás (Reparatio) azon tárgyakat illeti, a' mellyeket őrzeni lehet: de a' Fedeleket, elrothadt Ajtófeleket, Ablak rámakat, Gerendákat, Kapulábfákat, és Kerítéseket a' rothadástól, 's a' Csapásoktólis megmenteni lehetetlen lévén, az Árendások arra ne kényszeríttessenek, hogy ezek helyett újjat tsínljanak: mert más valamit kiigazítani, és más valamit ujjonnan tsináltatni.

7. Mikor valami Árendába kiadatik: a' Gazdatisztseg által kiigazittassék; és minden, mitsoda karban találtatik, papirosra irassék; és párbanis az Árendásnak a' végett kiadassék, hogy az Esztendőök eltöltével mindent hasonló állapotban tartozzék vissza bortsátani, kivénv a' 6 szám alatt megjegyzett elrothadásokat,

8. A' Csapásokról egy Árendás se köteleztessék felelni, mindazáltal a' Vigyázatlanságból származható tűzi, és egyéb károkat megtéríteni tartozik.

9. Sőt a' Kiigazításokra nézve legjobb úgy szerződni, hogy mindeneket a' Gazdatiszt építessen, foldoztasson, és igazíttasson helyre: de az Árendás az árendán felül a' Kiigazításra bizonyos 5 — 10 percentót fizessen esztendőnként.

10. A' Kortszmáltatás jussa általjában Árendába adassék. Igy szinte a' Malmokis, Serházak, és Pályinka-égetés.

11. A' Kortszmáltatásra különösen e' következő fogásokot megkell tartani:

a) A' Vendég fogadósoknak a' Fajészás a' hol mód van benne ne tiltassék: külömben a' Vendégszobák üressen és hijjában fognak lenni, kivált a' Falukban, és Országútak mellett.

b) Minden Kortszmákhoz, bizonyos mérsékelt fizetésért Földet és Rétetis kell adni, és a' képes legeltetést épen nem kell tiltani: külömben ezek az Emberek a' Csappénzből el nem élhetvén, tolvaj, vagy orgazdaságra fognak vetemedni.

c) Egy Uradalomban minden Csapszéket, és Borárúlhatás jussát együvé foglalni nem kell: hanem külön külön kótyáztassék minden darab. Ezt a' Malmokról még szorosabban meg kell tartani.

Magyar Gazdatiszt.

d) Minden ilyen Haszonvételek 3 Esztendőnél hosszab' időre ki nem adattathatnak az Uraság tudta nélkül. A' Vendégfogadósok és Csárdások szerződéseibe béiktattassék ezen három pont:

aa) Ünnepek napokon, míg a' déllyesti Istentiszteletnek vége nints: a' Musika meg nem engedtetik; és az is éjfélnél soha tovább nem tarthat, és addigis a' Gonoszbírák, és éjjeli vigyázók kézen legyenek, az udvaronn Pipázók, Veszekedők, 's Verekedők ellen.

bb) Semmi lopott, vagy rabolt portékának helyet ne adjanak; de ha féltekben ellent nem állhatnak: a' Tisztségnek azt halasztás nélkül béjelentsék.

cc) Semmiféle Termésért, Lenért, Kenderért Kukoritzáért, Zabért, Gabonáért 's a' t. bort, pályinkát a' Jobbágyság vesztegető feleségeiknek ne mérészeljenek adni.

12. Ellenben a' Puszták, Legelők, és szántóföldek 6 esztendőre adathatnak: mert kevés időre Marhát se szerezhethet az Árendás, és a' Szántóföldek elsoványodnak, ha az Árenda kevés ideig tart. A' Földeket nem egyféleképen szokás bérbeadni. A' Dohány és Lenföldek legdrágábbak, és többnyire több esztendőig tartó Censuban biratnak. A' melly szántóföldekhez Erő nints: azok drága Cseléd, és Ökör-tartás helyett hat időre adattatnak ki, és Hóldjától néhol adnak 3 Nap számot és kilentzedet; másutt pedig 4 — 5 napot gyalog szolgálnak tőlök, és kilentzedet nem adnak. Legközségesebb a' Felében való kiadás. Ez a' mód sokkal hasznosabb a' Béréstartásnál. Tehát ezt basználni, el nem kell mellőzni.

13. A' Bordézmát, vagy Hegyvámotis 6 esztendőre kell birni engedni.

14. Az egész Falukat, és a' hozzájuk való Allodiáturát 10 — 12 Esztendőre is kész az Uraság Árendába adni, ha valaki az egész árendát mindannyi Esztendőre leteszi előre, melly Summából minden Esztendőben egy tized rész az árendában lehajolván, az Uraság az Árendásnak a' $\frac{9}{10}$ résztől 4 — 5 percentot fog fizetni.

15. A' Birka-sereg seholse fog árendába adatni. A' Homoki-pusztát mindazáltal valami Birkatenyésztetőnek kész az Uraság kiadni 6 esztendőre, mint hogy ide közel szalma nints, se valami Uraság Majorja.

16. Az Erdőjit az Uraság Hamú'sir égetésre, vagy Fűrész-malmokhoz épen senkinek nem adja: mert a' nyereség az Erdőket leöli. Egész Vágást mindazáltal Csengeten lehet Árendába adni. Az Esztendők' számát a' kötésben, a' ki-árendált, és kijelelt Szakaszok száma határozza meg. Ugyan illyen a' Lapos erdőis Atád szomszédjában. Azt azért, mint tseres, nyires, és nyárfás sűrűséget 36 esztendőkre fel kell osztani, és több szakaszonként a' Városnak árendába lehet eresztetni: de a' Vágástörvényjeit tartoznak szorossan megtartani.

17. A' Mészárszékeket a' Marha drágasága miatt igen mérsékelt Summáért lehet és kell árendába adni. Általában megjegyezvén azt, hogy a' Mészárszék, Vendégfogadók's a' t. 'Sídónak ne adattassanak. A' Mészárosok továbbá arra semmi módon ne kényszeríttessenek, hogy az Uraság Tisztek, vagy akarki dögmárháját is kivágni tartozzanak. A' mi egészséges, de vagy lába törött, vagy másik keresztül öklelte, ide nemértetik. Különösen tiltva legyen az, hogy a' fagygyút Zabért, és Kukoritzáért ne merjék adni, hanem pénzért limitatio sze-

rint: és addig a' szappanosnak se adhassák azt el, míg a' Helység ki nem elégítettik.

18. A' Malmokat, ha Compániába allott Emberek, vagy egész Helységek akarják kivenni: elsőségek legyen azért: mert az áradás, és ennek kártételei idején, nagy erővel jöhetnek egyszerre segítségül.

HATODIK SZAKASZ.

A' Szerződésekéről. (Contractus)

§. 43.

1. Se Eladás, se Árendálás ne tétessék pusztaszóval; hanem minden Megegyezés Írásba foglaltassék; és a' mellyek nagyobb Mennyiségről szóllanak; vagy több esztendőkre terjednek egynél: az Uraságnak a' Helyénahagyás végett párban megküldessenek.

2. A' Szerződésekben általjában egyenes szivűség kívántatik: De minthogy minden Szerződés két oldalú; és ha szinte az Uraság részéről minden, egész szentséggel megtartatik is: a' másik Fél mást gondolhat, és tselekedhetik; és e' miatt a' Szerződésnek Per a' következése: a' Fiskális befolyása nélkül Szerződések, kivált olyak épen ne köttessenek, a' mellyek az Uraság Jussait valami módon illetik.

3. A' Termések' és Tenyészetek' eladásáról szolló Szerződések is pedig, legalább több Tisztek tudtával, és jóváhagyásával készüljenek; és a' Helybe hagyás az Uraságtól megérkezvén, a' Szerződés folyó Numerus szerint, minden Esztendőben irassékbe a' Protokollumba.

4. Minden Szerződéseknek Árendai terhei Félesztendőről - félesztendőre fizetessenekle a' Cassába.

5. Az Uraság semmi Cautio neve alatt letenni szokott Summát nem kíván senkitől (mert így tsak a' Capitálisták fognának árendálhatni) és mások nem. E' pedig, minthogy minálunk keves a' Capitálista, tsak az Árendát rontja: minthogy a' Concurrentiát kizárja.

6. A' Szerződésnek részei ezek:

a. Világosan megírassék kik a' Szerződő Felek.

b) Mi adatikel, és minémű? vagy Árendába az Uraság részéről; mitől fogva, meddig; és

c) Mitsoda feltételek alatt?

d) Mikor, és hány részben tartozik az Árendás, vagy Vevő a' megállított Summát letenni? és

e) Mitsoda Kötésbeli büntetés alatt.

7. Mindazon eszközök, szerszámok, és edények, a' mellyek, az Árendás kezére bocsátatnak, felirassanak a' Szerződések hátára.

8. Az Uraság az Árendásokat ugyan az Árendált Haszonvételek bírásában megtartani fogja: mindazáltal a' Semlyesütőnek meg nem engedi, a' hamis mértékre való fűtést, és a' Sütő aszszonyok' eltiltását, azért hogy ő Árendát fizet. Így a' Molnárokis semmi just ne formáljanak az Árendátorságból magoknak arra, hogy a' nyereségre vett gabona örletése miatt a' szegény embert eligazítsák, s várakoztatassák s a' t. Így azért, hogy a' Sidó ez, vagy amaz Boltot árendálja, a' Jobbágyokat a' dohánnyal, lennel, kenderrel, vajjal, mézzel való kereskedésből, a' mellyeket az Urbáriom

ezeknek megengedett semmimódon ki nem zárhatja.

9. Minden Szerződésbe bele iktattassék ez a' Czikkely: „Ha pedig egyik, vagy másik rész „ezen Szerződésnek valamelyik pontját meg- „sértené: szabad legyen a' sérelmes félnek ez, „vagy amaz, közelébb eső Törvényszéket (Fo- „rum) Itélőbiróul választani a' Dicasterialis „Táblák előtt; ha azok távolabb esnének, és „a' hova a' Szerződésbeli Perek Törvény szerint „tartoznának.

H E T D I K S Z A K A S Z.

A' Kereskedésről.

§. 44.

A' Kereskedésre mitsoda előre való készü-
lés kívántatik: a' Hazagazdálkodásában előlad-
va van. Arra a' Gazdatisztnek nints sem ereje,
sem érkezése: azértis ezen tárgy körül ez a'
sinormérték tartassék meg.

1. A' Gazdatisztnek Termesztőnek és Te-
nyésztetőnek kell lenni főképen, a' melly-
nek Miveit, ha jó áronn eltudja adni, az ele-
gendő kereskedés azértis

2. Gabonát, Bort, Mézet, Viaszt, Hamú'sírt,
Gubatsot, a' mellyeken hijjánosság esik (Cáló) és
már vagy a' Sidók, vagy az Örmények, és Rátzok
kezén van, mind addig nyereségre özszevenni
nem kell; míg a' Gazdatisztság tanításával a' ke-
reskedés principiumi özsze kaptsolva nem lesz-
nek, és a' Váltó, vagy Csereszék (Forum Cambia-
le) fel nem állítatik közönségesen.

3. Mindazáltal az ollyan Helységekben, a'
mellyek a' Dohányról híresek, és az Appáltó

a' maga Factorát hozzájok minden idén elküldi, lehet a' Dohánytermesztőknek 1000. forintig előre, termesztésbeli segédet kiosztani, és a' Dohányt az Appáltistának öszszeséggel eladni.

4. Illyen a' Malomkövekkel való kereskedés, tsak hogy tudni kell, hol vágatnak azok a' kövek, a' mellyeket a' Molnárok leginkább szeretnek, legközelebb? mibe kerül hozatások, és mitsoda árron szoktak elkelni?

5. A' Duna, Vág, Dráva, Mura, Bodrog, és Tisza mellyékén kell talpakkal, deszkákkal, létezekkel, 'sindellel 's a' t. Kereskedést folytatni, 2—3 ezer forintig.

6. Így lehet a' Vashámorokkal Cserekereskedést állítani, és a' Vasszerekért maga termesztésbeli gabonát és bort felszállítani.

7. A' hol makkos erdők, vagy a' melly esztendőben makk nints: a' közel eső Uradalmakban lehet tallóra Sertéseketis öszszevenni, és Sz. Mihály nap tályra kukoritzán meghizlalni: de a' hol, és a' mikor makk van, Sertéseket makkra venni nem gazdaság mindenütt, mert illyen esztendőben a' hízott Sertés megtódul; a' megtoldulás pedig a' portéka árrát leszállítja. Jobb a' felesleg való makkot a' Kibérelőknek, vagy általjában, vagy darabszám szerint kiadni.

8. Már felebbis mondatott hogy az Uraság a' Kenderföldi Püsztán rúgott borjú, és Tinó-gulyát kíván állítani; azért is hogy abból illendő haszon legyen, szabad a' Nevendékeket aladni, vagy Jármas, sőt Gőbölý ökrökért is a' hol a' dolog érdemes kitserélni.

9. A' Hoszszú - erdőnek egy részére lehet, és kell Meddő teheneketis öszszevenni. A' Felső Vármegyének a' Marhahúsbeli fogyatkozások tudva van, a' kik ide közelesnek.

10. A' Balaton mellyéki, Veresvágási, Bükösi magas Hegyekben fája, és mészköve bővön lévén az Uraságnak a' Mészégetéssel, a' Hegyallyján pedig dugá, és másutt a' sóval, és oltott mésszel való hasznos Kereskedést el nem kell felejtetni.

NYOLTZADIK SZAKASZ.

A' Cselédekről és szegődött Mesteremberekről.

§. 45.

Cselédnek neveztetnek a' Béresek, Kotsisok, Hajdúk, Erdőkerülők, Méhészek, Hizlások, Csikósok, Lovászok, Gulyások, Csirások, Birkások, Kanászok 's a' t. a' kiknek számát, vagy fizetését a' Gazdatiszt, az Uraság különös jóváhagyása nélkül a' maga fejétől nem nagyíthatja.

Ezek körül megtartásra valók:

- a) A' Cselédeknek Szegődsége.
- b) Fogadása, Szolgálat felmondása, és a' Változás.
- c) Személyes kötelessége kinek kinek.
- d) Megfenyítése, és
- e) Eleresztése a' Szolgálatból.

§. 46.

I. A' Cseléd Szegődségében ezek a' Rendelések:

- a) A' mit az Uraság pénzen veszen magais, és nem terem: azt neki fizetésben ígérni nem kell: ha mindazáltal van valami olyan, a' mit az Uraság, ha mindjárt vette is azt, másoknak is szokott eladni, mint a' Só, Szalonna, Mész, Vas, deszka, hordó, botskor 's a' t.

a'ból ő nékikis kell eladni azon az árron, a' mennyiben az Uraságnak áll, és a' Szegődségből fertályonként lehajtani.

b) A' Szegődség állhat Kész-pénzből, szemes gabonából, vagy Vetésből, Szarvasmarha, és Sertés tenyésztetésből; a' szerint, a' mint valamellyik a' Vidékhez képest szokásban van. A' kész-pénz mennyisége, a' mint az idő szűkebb vagy oltsóbb; változó, és megyen 30 - 50. forintba, a' többi pedig állandóan meg tartasék. Ezértis a' Gazdatiszt már Sz. Mihály napra az Uraságnak Előterjesztést tegyen (Projectum) az eránt, hogy mennyivel kívántatik a' pénzheli fizetést emelni, megkisebbiteni, vagy meghagyni.

c) A' kész-pénz mellé egy Béresre, vagy Kotsisra 8. köb. Rosz, és 4. köb. Búza egy hold őszivetés, két kaszás rét, fél hold Kukoritza, fél hold kolompér föld, és egy fertály kender 's ugyan annyi káposzta föld (a' melyeket az Uraság megszántat: de mivelésére és betakarására magát nem kötelezi) két darab Szarvasmarha, és 6 Sertés nyári legeltetése.

d) Az Alföldön a' szemes gabona mellé, két hold őszi földet szoktak a' Gazdák fizetni, és két darab marhát teleltetni.

Ez a' Szegődség sok; de a' belsőtartás még több, és sok válogatással zúgolódással, panaszszal, ruha fejezítéssel, foldozással, és a' kenyér sütés sok fával jár. A' Marha és Sertés-tenyésztetés leghasznosabb része az egész fizetésnek, és azomban az Uraságnak nem a' legterhesebb. A' szegény ember, mind a' maga, mind a' felesége vesztegetése előtt, kitsiny Értékjét Marhába veri; annyival inkább, hogy az a' test növéseivel a' Tőkepénzetskétis bátorságba helyhezteti; 's hasznos kamatotis hoz,

'a miből ruházódik, tejel, vajal, és 'síroz. De minthogy a' közlegelők ez által egy egy Majorban 40-60. darab Marhával megterhelhetnek, 's ezen felül még az Árendásokis ide hajtának: rendeltetik, hogy az Uraságsemmi Marháji a' mondattakon felül a' közlegelőkön ne legeltessenek: hanem ha azok igen bővek és termékenyek.

e) A' Fás helyeken lakásúl Cselédházak építtetnek, a' tüzelésre pedig esett fák engedtetnek egy személlyre 4. szekérrel, és ezt az arra rendelt napon, és vidéken, a' Cselédek egyszerre magok megvágják, és hazaviszik. Az Alföldön míg erdők nem nevedvén, az építés meg nem könnyítetik, az úgy nevezett Putrikat kénytelen az Uraság készíttetni.

f) A' kész pénz minden fertály esztendő végével kifizetessék.

§. 47

II. A' Cselédfogadásra legalkalmasabb a' Sz. Mihály, és ujj esztendő közt eső idő: és a' szolgálat mindenütt ujj esztendőkor kezdődik. Tehát

a) A' kíváltozni akar, vagy a' kin ki kell adni: Sz. Mihálynapja rendeltetika' szolgálat felmondás idejéül. A' ki ezt elmellőzi úgy tartatik, mint a' ki a' szolgálatot folytatni akarja.

b) Bizonyosság levél, vagy kezes nélkül, kivált a' meszsziőről jötteket és esmeretleneket be nem kell fogadni mert a' Bujdosókis elszoktak télre szegődni.

c) Erős, egészséges, serény, és feleséges Cselédeknek kell egész Esztendőre fogadni, és kinek kinek szegődött bérít, és a' keze alá adandó dolgokat Írásban kell kiadni. A' fizető Tisztekis a' pénz, vagy Termésbeli fertályt a'

Szegődségreis különösen felírják. A' Termésről megkívánja az Uraság, hogy az hasznavehető, nem szemet, rostaallya, és üszög legyen. Az ilyen hűséget az Uraság nem köszöni meg: hanem azt Íparkodásnak fegja igazán tartani; ha a' Gazdatiszt olly jót, és tisztát természet, hogy azzal mind a' Vevő, mind a' Cseléd ditsekedjék. Ha az esztendő olly mostoha, hogy minden Íparkodás mellettis, Üszög, Vadótz, és Konkoly termett: a' mi-tsodás a' termés, ollyannal lesz a' fizetésis.

§. 48.

A' Csikósok', Gulyások Birkások' Szegőd-ségét, e' következendők szerint kell elintézni és mind egyforma lehet:

1) Egy Birkásnak, Gulyásnak, kanásznak, vagy Csikósnak négy ökör, és két borjas tehén, és 10 darab Sertés tartás engedtessek a' közle-gelőn, ha négy Bojtárt tartani kötelesek. Fél Sessióhoz való föld és rétis mutattassékki né-kik, és minden egy személyre 8. köből Rozs, és 4. köből Búza fertályonként, és így öt sze-mélyre 40. köből Rozs, és 20. köből Búza: és minden egynek kész pénzül Ezüstben 30. forint, vagy ennyit érő Papiros pénz adassék ki. Ez a' fizetés nagy: de a' praxisban így találattik, és néhol jóvalis felebb.

§. 49.

III. Személyes kötelességekre nézve eze-ket kívánja az Uraság a' Cselédektől megtar-tatni.

1. Jóerköltsűek, józanok, és kötelességek-ben szorgalommal eljárók legyenek.

2) A' kezek alá bízott marhát tisztítsák, ételét, italát, és legelő fűvét kiadják, kárba

neereszszék, mellőlők semmi időben eltávozni ne merjenek, a' marhát ne verjék agyba főbe; és a' kinek ökrein ostorvágások látszanak, az ilyen embert a' Gazdatiszt fenekeltesse meg, és ereszsze útjára.

3. Hogy a' Béresék, kotsisok és Marha pásztorok éjtszakázók, tántzosok, részegesek, kortsmások, tolvajok és orgazdák legyenek semmi módon el nem nézetik. A' kinek seregében idegen Marha találtatik; és a' nélkül, hogy azt a' Gazdatisztnek tüstént hirüladná; mint Orgazdát, vagy tolvajt pártfogás nélkül törvénszék eleibe kell állítani.

4. A' Marha pásztorok az alatt a' szín alatt hogy marhájok veszettel, a' Gazdatisztól Útazó levelet szoktak kérni; és e' mellett 10-20. mértföldeketis özsze járnak, Czimborássaikat útasítják, velek prédálni mennek 's a' t. Erre nézve soha egynek se kell a' nélkül Útazólevelet adni, hogy valamelyik Erdőkerülő melléjek a' keresésre ki ne rendeltetne: a' ki a' Gulyásnak, vagy kanásznak hol jártáról, és tselekedetéről a' Gazdatisztnek elhihető tudósítást tartozik tenni.

5. Ugyan a' Marhalegeltetőktől megkívánja az Uraság, hogy a' Marhaitatókat tisztítsák, a' Vállukat vízzel megtöltsék, 's a' külső sebet orvósolni tudják. A' zöld Gálitzköveset minden sebet a' vele mosás után hamar begyógyít; a' Terpetinolaj a' kukatzot kiöli a' sebből 's a' t.

6. Ha a' seregben valami nyavalya mutatja magát: a' Gazdatisztségnél az eránt, azonnal jelentést tegyenek.

7. A' Béresék a' szekerekhez lötsöt, nyújtót, járomszeget, bélfát; az ekéhez pedig kor-

mánydeszkát, rúdat, vánkost, téslát 's a' t. magok tartoznak faragni.

8. A' Marha nyakára, köröm kisarjazásra, körmök elsütésére, kipállásokra különösen vigyázzanak. Ha az ökör nyaka megdagad, sós vízzel mosni, ha kitserepesedik 'sirozni; ha a' körmeközi kipállik, sós etzettel kimosni, sós hájjal bétömni, ha kisarjazik, vagy békavaras kék gálitzköves 'sirral kell kötni: ha pedig inát rántotta, meleg borseprővel éjjelre azt többször egymás után be kell dörgölni, sőt tapasztani. A' borseprőbe Agyagot kell elébb keverni.

9. Vagy van reászükség, vagy nints: nyárban az ökrök és fejős tehenek szájját sós etzettel kimosni minden Holnapban egyszer szükség.

10. Ugyan mindentavaszzal pályinkával, 's büdöskő virággal hintett sőt kell a' Szarvasmarhákkal nyalatni. Hogy a' szántó ökröt a' légy ne tsigázhassa, fa-olajsárjába mártott ruhával azokat a' részeket meg kell húzogatni, a' mellyeket a' bogarak lepni szoktak minden nap. Az ide tartozó szereket a' Gazdatiszt ki fogja parantsolni.

11. A' Kotsisok között, ha valamellyiknek keze alatt rosszabbak a' lovak; az azt mutatja, hogy a' kotsis szeles, nyargalódzó, kor hely, abraktolvaj, álmos 's a' t. Az ilyen embert útnak kell eresztetni.

12. A' Lovakat nyárban meg kell mosni, 's ha folyó víz van minden két hétben megis úsztatni. Ez a' Lovakat frisseli, és erősíti.

13. A' Patkoltatást legjobb volna ha a' Kotsisok magok költségén tétetnék a' szükséghez képest, mint a' Katonák. Ezértis a' mellyik felvállalja: Esztendő által patkó-pénzzel

a' mostani pénz szerint mindennapra egy garas rendeltetik, és így esztendő't által 18 fl. vagy ezüstben napjára 1. xr.

14. Ugyan így a' kotsi kenésre 6. és a' számszám nyégyszeri kenésére két lóhoz 6. font hájjnak az árrát kivehetik folyó ár szerint.

15. A' Birkások a' himlő-béoltást, kosznak orvoslását; a' Csikósok Gulyások, Kanászok a' herélést, és bebélyegezést jólérsék és ezekért Herélőknek ne fizettessenek az Urasággal.

§. 50.

IV. A' Cselédek' megfenyítésére ezeket kell megtartani:

1. A' Gazdatiszt a' Tisztülésben ítéltesse meg azon Cselédek, a' kik testi büntetésre méltók. Erre nézve:

2. Meg nem engedi az Uraság, hogy a' Gazdatiszt (ha megharagszik) parantsolhassa, húzdle: annyival inkább hogy maga verekedjék.

3. A' melly Cseléd kétszeri testi megfenyítés után meg nem jobbúl; harmadszor el kell szolgólatból küldeni.

4. Harag, vagy nem szenyvedhetéshől mindazáltal a' jó Cselédet, és kivált az Urasághoz való hűségéért, megnemengedtetik, hogy valamelyik Gazdatiszt elereszsze, vagy eltsapja.

§. 54.

A' Csírák kétfélék, vagy Befejők, vagy Árendások. Itt a' Befejőkről van szó: mint-hogy a' Csírának árendába adása, vagy az Uraságnak: de többnyire az Árendásnak vezedelmes. Azértis az a' rendelés:

1. Az Avasi Tirolisi Csira, az oda való Ispánnak felvigyázása alatt leszen. Ez okon, a' mit fej.

2. A' Csírás minden nap, az Ispán ittze szerint megméri, és a' Csírásis felrójja, hogy az Ispán Számadásának, bizonyságúl szolgáljon.

3. A' Csira áll 50. fejös - tehénből, és ez ne szaporíttassék nagyobbra, hanem a' felesleg esztendő, vagy időssebb borjúkat pénzé kell tenni. A' téli tejelés kedvéért mindazáltal hat bivaltehenet lehet ide általhajtani, mint-hogy ide N. Város közelesik, és télben a' bivalok jól tejelnek.

4. Ezen Csira mellé két fejös, és egylegeltető - bójtár engedtetik: és fizetések a' Gazdával együtt azon a' lábon áll, a' mellyen a' három bójtárttartó Gulyás a' földre, rétre, gabonára, és kész-pénzre nézve.

5. A' Pénzesi nagy Pusztán, a' melly alacsony, sőt bozótos, és a' trágya szükséges: állíttassék egy 40. darabból álló bivaltsorda: de mint hogy itt a' téj nem kellő, a' tejet kővér sajtnak kell nyomatni, és ez hasznosabb a' Vajtsinálásnál.

§. 52.

A' Méhészek Szegődségére tartozik, hogy

1. Értelmes emberek választassanak. A' babonás, és tudatlan ember, a' legjobb Méhházatis elpusztítja.

2. Ha ilyenek nem találtnak, tanítani kell őket. Ezen végből

3. A' Horpási öreg Méhész fővigyázó módon, többször megjárja a' többi Méhházakat a' hibákat orvosolja, és a' tudatlanokat oktatja, mind a' Méhekkal való bánásra; mind a'

Szalmakasok fűzésére őszi, és téli napokon. Mellyértis az ő fizetése 20. forintal nagyobb legyen a' többiekénél.

4. A' Rajzás idejebeli hat hetekre a' mondott nagyobb Méhházokhoz a' Méhészek mellé holnapos segédekét rendeljen a' Gazdatiszt.

5. Fizetések a' Méhészeknek két hold őszi, és annyi tavaszi föld 4. kaszás rét, két sejtőstehen, és mindenestől négy darab Sertés legeltetés.

6. Köből Rozs, 4 köből búza, és 10-15. forint ezüstöt érő papiros.

§. 53.

A' Szegődött, vagy Conventios Mesteremberek a' Kadár, a' Kováts, és a' kerekgyártó.

Ezeket az Uraságok nem egyféléképen fogadják, és használják. Némellyek, kivált a' Városokban darabszám szerint, és megalkudva dolgoztatnak velek; és aztis vagy a' magok, vagy az Uraságok matériáléjából. Mások pedig szegődséget adnak nekik, kivált a' melly Majorban sok a' szekér, talyiga, szán, bor, ló, és kotsi.

Ez az utolsó az N. N. Majorban elkerülhetetlen: azértis mind a' három Mesterembert Szegődségbe kell fogadni, illy feltételek alatt általjában:

1. Mind a' háromnak maga ad az Uraság matériálét.

2. Az Uraság ad mind a' Kovátsnak, mind a' Kadárnak egy egy Legény fizetést: és így a' Gazda, és Legény egyenesénis az Uraság számára dolgoznak. Ha a' Gazda másnakis akar dolgozni: azt a' maga matériáléjából, és különös Legény és Inas által tselekedtesse: de a' nélkül hogy az Uraság munkája hátra ma-

maradást szenvedjen, vagy Matériáléje feldolgoztassék.

3. A' Kormányozó Tiszt' Meghagyása nélkül, semmiféle Embernek Tisztnek, vagy Cselédnek kívánságára nem dolgoznak semmit.

4. Mindeniknek különös Hönyve legyen, a' mellynek egyik oldalára a' Meghagyásokat sorban egymásután írjabe a' Gazdatiszt, a' másakra pedig a' tsinált munkát, és az arról szóló Menedéket (Quietantia)

5. A' Matériálét mérték, font, és számszerint vegyék mindenkor kezekre; és az erről szóló könyveket az esztendő végén a' Számadó könyv mellé mint Tanúságot beadni tartoznak.

§. 54.

A' Kádárokbán megkívántatik, hogy

a) Írást tudjanak, hogy a' Magtartó kiadásit, és Bévevésit hitelesen bizonyithassák. Ezértis felis szokás őket esketni, mint a' Pajtabírókat.

b) Kötelessége a' Kádárnak a' Pintzékkal és Borokkal való bánás, töltögetés, lefejtés, megtisztítás, orvoslás, hordók feneke felferése, kiszárasztása, abrontsolása, dugafa' készítése, és hordók' állítása.

c) Hordótsinálás neve alatt jönnek a' kútvedrek, Csebrek, vagy dézsák, tonnák, átlagok, és a' hordók egész 100-150. akóig: a' mellyekhez való fadóntás elszaggatás, hasogatás, és kifaragás, a' Kádár kormányozása alatt esikmeg: a' szerint, a' mint az Uraság parantsolja, hogy eladni, vagy házi szükségre való hordóákat kell fűrészelni, hasogatni, kifaragni, és összeállítani.

d) A' G. és Cs. nagy Pintzékhez 45 - 120 akós hordók tartassanak vas abróns alatt: de tsak annyi számmal, mint a' jóféle Majorságtermés soksága, és további szükséges tarthatása kívánja: mert a' Dézma és Hegyvám borokat az Uraság drága hordókban tartogatni nemakarja. Ellenben ha a' Hegyallyján ezt bé nem lehet vetetni, hogy a' borok lefejtve és hordó nélkül adassanak, noha valóban gazdaságos dolog volna: a' Gazdatiszt a' felebb adatott Rendeléshez tartsa magát.

e) Ha a' nagy Pintzékéből bor adatik: az akószám az Uraság igaz mértékre tsinált, és a' Vevő előttis megmért hordójinak akó számához, és nem a' Vevő szedett vedett hordójihoz alkalmaztassék. A' Vevő jó szerentséje ha neki több akó hordója telikmeg, mint a' vett bor volt.

f) Gyertya-pénz általjában adatik a' kádárnak; a' mellyből a' pintzét villággal tartani köteles. A' kisebb, és nagyobb Pintzékhez 25-40 font faggyó ára határozatikmeg. Szegődségeis a' szerint szabatikki a' Kádárnak, és Legényének szemes gabonában, őszi, tavaszi földben, réthben, és Szarvasmarha's Sertés tartásban, mint a' Cselédekről felebb egyszemélyre meg állittatott. A' kész pénz pedig a' munkának nagyságához képest változik, vagy darab szám szerint fizettetik.

g. Minden Edények és Hordók, a' mellyek az Uraság számára megtartatnak: két bélyeggel süttessenekmeg oldalt, és fenékről. A' mellyek pedig pénzre készítettnek egyes bélyeggel égettessenekmeg végről.

§. 55.

II. A' Kovátsokban megkivántatik, hogy a' Lavak' nyavalyái között a' legközönségessebbeket, mint a' körömszorulás, teletalpúság, egere - megmozdulás, megerőltetés, érvágás, inamegrántás 's a' t. az ide tartozó házi Orvosságokkal együtt értsék: a' patkolást, kotsivaszt, fejszetsinálást, kivált pedig a' Szántóvasatnádolni, élesíteni, és a' földhöz igazítani kitanúlták legyen.

§. 56.

A' Kerékgyártókról ezek rendeltetnek:

1. Jó előre kérjenek alkalmas szerszám-fa készítésre Commissiot: mert a' nyersfából való munka meg nem engedtetik. Azért a' Gazdatisztis jókor meghozassa, a' mit a' Kerékgyártó elkészített.

2. Ezen Mesteremberek darab, és alkudott ár szerint fogadtassanak a' falusi Jóságokban, és nem általjában. Így ha megállítatik mennyiért tsinál az Uraság fájából egy ökrös szekeret, Lovas kotsit, egy pár kereket, oldalt, nyújtót, fergetyűt, talyiga kereket, szánat, talyitskát, kordélyt, 's a' t. minden holnapban ki kell fizetni; és ha neki tetszik pénz helyett, folyó árron Terméstit adni. A' maga fájából annyit dolgozhatik, a' mennyit megbír, az Uraság' munkája hátravétele nélkül. Földet, rétet, szint úgy kell ennekis Censusha adni,

§. 57.

A' Cséplőkre, és Nyomtatókra nézve ezek rendeltetnek azokhoz képest, a' mellyek felőlők már felebb megrendeltettek:

1. Hogy nekik a' Szarvasmarha tartáshoz mértékletes taxa szerint Rét adassék, és Kolompér föld.

2. Számokra, a' mint mondatott, kivált a' magános Majorokban házak építtessenek; és azokba nemtsak tulajdon képen való Cséplők, hanem Téglások, Kőművesek, Átsók, Árokmetszők, és 'Supozók, vagy Nádkötők szállíttathatnakbe olly feltétel alatt, hogy téiben, a' midőn az Ég alatt nem dolgozhatnak, mint Cséplők a' Pajtákban szolgáljanak, és keressenek.

3. Virradtától fogva Alkonyodásig dolgozhatnak a' Pajtákban.

4. Cséplő - részeket, vagy a' Gazdatísz vegyemeg, vagy adjon Commissiót ennyi, vagy annyi köbölnek szabados eladhatására; és ez a' faluknak előre tudtokra adassék, ne hogy Irás nélkül valami elidegenített gabonát vényemeg, Orgazdasággal vádoltathassanak.

5. Ha árkokat, vagy Szetskát kell metszteni, ezen Embereknek az egészen Idegen felett elsőségek legyen: ha a' Cséplés elfogy

6. Általában hogy a' Cselédek száma nőjön, és a' Falusi Mesteremberek szaporodjanak, az Uraság a' Cselédek' gyermekeiről azt a' rendelést teszi, hogy minden Esztendőben négy gyermeknek ad 50. forintokat különösen; és így mindössze 200 at, hogy azért őket mint Inasokat a' Mesteremberek bé vállalják: négyet pedig, Kotsis, Méhész, és Erdőkerülőségre, /s Szakátsságra maga fog nevelni.

7. A' melly Cselédek húzomosan szolgáltak; és eltalálnak nyomorodni, az Uraságnak bejelentessenek, hogy élelmekről rendelést tehessen. A' kik pedig elhalnak: egészen az Uraság költségén takaríttassanakel, vagyonká-

jok összeírassék, pénzé tetessék, és az Árvák Cassájában betetettvén, interesre kiadassék, 's a' t. a' mi az Özvegynek, vagy Árváknak minden esztendő végén mulhatatlanúl kifizettesék; sőt az illy Árva-gyermekek legyenek az elsők a' felebbi tanításra kinevezettek.

KILENTZEDIK SZAKASZ.

A' Jobbágysággal való bánásról.

§. 58.

A' Jobbágysággal való Gazdatiszti bánás magában foglalja:

1. Azon Rendtartásokat, a' mellyek szerint a' Földes - Úr a' maga Jobbágysági eránt, keresztényi kegyességét, oltalmát, és Igazság szeretetét gyakorolja.

2. Azokat a' Szabásokat, a' mellyek az Urbáriomban a' Felsőség által a' Jobbágyságra nézve törvényesen megállítottak.

A' Jobbágyságot úgy kell gondolni, mint a' Földes - Urasággal két oldalú Szerződésben élő embereket. Ezt a' Szerződést legelsőben Sz. István állította fel, és ő utánna III. András 1298. Nagy Lajos, Sigmond. II. Ulászló 1-ső Ferdinánd, Mária Therésia II. József, és II. Leopold Királyok, ujjíttották, szorították, és jobbították azt meg, mint az egész Hazának Attyjai. Erre nézve a' Jobbágysági tartozásokat, rossz pontból nézik, kivált az Idegeknek, midőn azt állítják, mintha a' Nemesség minden igaz Jus nélkül, csak a' maga fejétől tartaná a' Földnépét valami olyan Rabságban, a' melly az Emberiséggel ellenkezne. Ez hibás állítás. A' Jobbágyság a' mi Hazánkban

a' Hazagazdálkodása szerint felállítatott olly Szerződés, melly szerint egy részről a' Földes-Úr köteleztetik a' Földnépének, az élelemre megkívántató elégséges Föld, Rét, Legelő, Házhely, és Fájészásnak a' szabott mérték szerint minden pénz nélkül való kiadására: más részről pedig a' Jobbágyokis, ezen haszonvételekért bizonyos Rendtartás, és Urbáriomi tartozás alá rekesztetnek.

§. 59.

Az első rendbéli Rendtartásaik a' Foldes-Uraknak több helyeken körültem, sőt egyéb-üttis e' következendőkben fejeződnekki jobbára:

1. Értésekre kell azt a' Jobbágyoknak adni; és a' Lelki Atyákkal adatni: Melly jót tett a' Királyi Felség ő velek azzal, hogy nekik a' Földes-Urakkal minden pénz nélkül, annyi Birtokot adott Firól fira, a' mennyiből tisztességesen élhetnek, ha megmunkálják 's Fijaikis élhetni fognak. Több ezer szegény Nemesembernek nintsen ennyi, mégis adózik és katonáskodik. A' miye volt, régen füstbe ment; mert azt elis adhatta, 's a' Leányoknakis részt adott belőle. Ha a' Jobbágy földjét, Rétjét eladhatná, 's azokkal Leányiis egyenlően osztozhatnának: a' Jobbágyságrégen koldus botra jutott volna. Ebben állhat a' Jobbágyságnak legnagyobb kintse; hogy az ő Ház helyje a' Jobbágyinak, vagy Férjfi ágának van engedve, és hogy azt elidegeníteni nem szabad. A' Jobbágy név tehát annyit teszen, mint Férjfi, vagy Jobb-Ág: a' mellyet a' Leányág, vagy bal ág, meg nem gyengithet.

Illy állapotban élhetni, és ollyan szabadsággal, hogy azt, a' ki más módon szint il-

Ilyen jól élhet: leis teheti, mind a' Felségtől, mind a' Földes-Úrtól nagy kegyelem Annyival inkább, hogy az azért való Tartozás, tsak felebeli-munka; és az sem egészen. Pedig felében földet, Rétet mivelhetni: sehol a' Világon nem tartatik igazságtalanságnak.

2. A' Gazdatiszt, és a' Hajdúk a' káromlást, és verekedést egészen elkerüljék a' felelet terhe alatt. Ha a' Jobbágy a' Roboton rendetlenkedett: a' Tisztülésben ítéltessek, és büntetessék meg.

3. A' Szomszéd Uraságokkal, és ezek Emberével mindenkor, és minden rendetlenségekben barátságosan, és költsönösen kell bántani, a' Földes Uri Jussok megsértése nélkül. Innen a' Tromfolások, Erőszakok, és Verekedések tiltatnak. Az érdekesebb dolgok úgyis a' Fiskust, és nem a' Gazdatisztet illetik.

4. A' Könyörületlenség, annyival inkább pedig a' Kegyetlenség, nemtsak hogy a' jó erköltsel; de még a' Gazdálkodással, és Felséges-rendelésekkelis ellenkezik: azértis, a' ki az ilyenekkel Hivatalát, és Emberiségét megmotskolja: az Uraság pártfogására ne bízék.

5. Az a' Gazdatiszt, a' ki az olyan Urasághoz hűséges Jobbágyot megvereti, vagy Házhelyéből kiveti, a' ki ez, vagy amaz Gazdálkodó Tisztnek Roszszba keveredését igazán feladja Hivatalát elfogja veszteni; és magát a' törvényes büntetés alá rekeszti.

6. Általában a' Jobbágyoknak panaszszaitkat békességes türessel nemtsak kihalgatni; hanem Panasz-leveleiket (ha azok szinte maga a' Gazdatiszt ellen vannakis feltéve) elvenni, és megorvosolni szükséges. Ha pedig maga eleget nem tehet: a' Panaszlevelet egyene-

sen az Urasághoz maga küldjefel, a' szokott Híradások útján. Az Uraság a' Gazdatiszt Mentességét befogja venni: de ha a' Panaszlevél elnyomatik, vagy elszikkad: a' Tiszt magát bűnösnek fogja bizonyítani.

7. Kérőleveleiketis a' Jobbágyoknak kegyességgel el kell fogadni; és ha a' Kérés a' Gazdatiszt hatalmát fel nem múlja, és igazságos: haladék nélkül segíteni kell. De ha a' Kérő az Uraság' kegyességéhez folyamodik: Levelét a' Gazdatiszt, Vélekedésével, 's jó lelkiismerettel kísérve, hasonlóan az Urasághoz küldje fel, és a' Kérő a' járkálással ne terheltesék.

8. A' Panaszoknak és kérelmeknek elintézésére ugyan a' Szombati Tisztülés van rendelve: de ha valakinek halasztást nem szenvedő ügye van (mint a' házfelverés, Cseléd elszökés, verekedések, Gonosztévők bejelentése, veszedelmes nyavalyák, veszett kutya meglövetés, farkas kergetés, 's több ilyen félek) a' Tiszt ajtója a' szegény ember előtt bezárva soha ne legyen.

9. Az Uraság Gabonájának robotban behordásakor azzal az egyenlőséggel kell élni, hogy a' szekerek ugyan üressen ne járjanak: de meg se terheltessenek annyira, hogy kivált a' fiatal Csikók a'ban megromoljanak, vagy szekerek törjék; hanem úgy rakódjanak mint magoknak. Ezt parantsolja a' Felsőleges Rendelés Nro. 5693. 1773. Innen a' keresztszámot meg nem engedtetik, hogy vagy Házhely szerint, vagy egyenlően vethesseki a' Gazdatiszt kire kire.

10. Vannak olly mostoha esztendőök, hogy a' Szegénység a' Dézmálás napját se várhatja meg. Illyen esetben helyje van a' Könyörű-

letességnek az Uraság kára nélkül. Azértis az illy Éhezőknek, vagy a' Magházból kell újjfejében valamit azt adni; vagy ha az üres: a' Termést kell számbavenni; és úgy engedelmet adni, hogy egykeresztet, vagy kettőt haza vihessen a' Jobbágý a' dézmálás előtt.

11. A' Kukoritza, és Lentse dézmálás a' legveszedelmesebb: mert nem egyaránt érik, szárad, és tisztíthatik fel. Ezértis, kíváltha az idő esős, megkell engedni, hogy azt a' Jobbágýok bekapkodhassák; és a' dézmálás a' háznál essékmeg, a' hol az éretlent az érett fejektől különválaszthatják, és hányhatják, vagy pedig meg kell engedni, hogy az eső részt vagy megváltsák, vagy általjában vámot adjanak belőle. Jobb kevés jó, mint a' több rossz.

12. A' szüret, és préselés végeztével a' dézma alatt való Hegyeken a' Termést hitelesen össze kell írni; és a' hól az a' praxis mikor a' must heves forrását elvégezte az eső részt kikell választani; és petsét alatt bévitetni. De (a' mint már két helyen is mondatott) az Uraság gazdaságosabbnak találja; ha a' Termesztők a' dézmát megváltják, ott mindenütt, a' hol horra az Uraságnak nints szüksége.

13. Az Összeírásban is, de a' kikóstolásban még több hűség telenségek történnek: azért is az elsőhöz mindenkor Gazdatiszt, a' másodikhoz pedig egyenes emberek választassanak. A' kik Dohányt, kalátsot 's több é féle ajándékokat el méreszelnek venni: mint megvesztegethető Embereket nem kell többször az ilyen munkára kirendelni.

14. A' Hajdúk, mikor a' Jobbágýokat kiparantsolják: világosan megmondják hová, mitsoda szerszámmal, és gyalog, szekérrel, vagy ekével álljanakki az Emberek? A' melly Hajdú

részeg fővel lármázik a' Falúban, az Uraság előtt részre hajló embernek tartatik, és eleresztetik.

15. A' sinlődő Háznépre, és az olyan Jobbágyokra várakozni kell, a' kiknek a' Katonaság, vagy egyéb terhek szállításában megromlottak a' Marhájik, vagy eldöglöttek. Ezt tartja a' Fels. Rendelés Nro, 2552. Anno 1770.

16. A' Robotos-erő felosztásában arra kell vigyázni, hogy az erősebbek az erősebb munkára fenthagyassanak ugyan: de a' négy rendbeli szántásra minden Polgár, a' mint tőle kitelik kiálljon mindenkor egy napra, és az illy erős munkát duplázni a' Királyi Rendelések nem engedik. A' gyenge marhájúnak ha másképen nem lehet; más gyengékkal öszszefogva parrogoljanak, vagy boronáljanak.

Nagy könnyebbségére szolgálna a' Marhá-nak, ha a' Jobbágyok Nap-költekor kezdenének szántani, XI. órakor pedig a' Marhát kieresztenék megétetni, és délutánni két óráig pihentetnek. Mellyhez képest ahoz a' táblához közel, a' hol a' Jobbágyokszántanak: tilos legelőtis kell mindenütt, és mindenkor tartani, a' hol a' szántómarha jóllakhasék. Így az etetés, és itatás valóban használna, és azért a' munka semmitse késne. Ez valóban jobb volna, mint a' hogy az Urbariom rendeli; a' jövőst menést lefaragtatja, és délben a' legelő, vagy itató távolságához képest egy két órát enged csak pihentetni. De erre erőltetni senkit se kell, hanem csak javasolni.

17. Meg nem kell engedni, hogy némelly Jobbágyok előre majd egész Tartozásokat le-szolgálják: mások pedig hátramaradjanak. Ellenben: ha valamellyik felesleg talált szolgál-

ni azt folyó árron ki kell fizetni, és a' jövő Esztendőből lefaragni nem szabad. Ugy az se engedtetik meg, hogy a' Gazdatiszt a' jövő Esztendőre való tartozásból legkissebbetis leszolgálni parantsoljon (anticipet).

18. Az olyan Falú Kovátságára, vagy Czigányra, a' ki jólérti a' szántóvasat a' földhöz igazítani; és az olyan faragó embere különös tekintettel legyen a' Gazdatiszt, a' ki könnyen járó, és jól barázdoló ekét tud a' Jobbágyoknak tsinálni: mert tapasztalt dolog, hogy a' rossz szerszám szint'annyi kárt teszen, mint a' rossz mivélés: és az elvásott vas, kivált a' nagy szárazság idején, vagy tsak horgolja a' földet, vagy a' Szántó mulat; ha az élesítés miatt a' Falúba futos. Illyenkor a' Tábla végén jobb gazdaság a' Fúvót, és ülőt a' Czigánnyal együtt megtelepíteni, és neki szenet, segédet adni, mint életlen vassal roszzsúl szántani.

19. A' Robotot meg kiméli az okos Gazdatiszt; és inkább több helyeken kevesebb erővel dolgoztat, mint egy helyre az egész Erőt összeparantsolván: a' Munkások a' napot tsak az ide oda való menéssel töltik.

20. A' gyalog munka idejére, jobb egy kisebb tiszta vizes hordóttartani, alú szekeret, és töltögetőt parantsolni; mint 20 — 30 víz hordó robotos Leányokkal a' napot eltöltetni.

21. A' robotot, a' Tisztek, Hajdúk, és egyéb illyek földje mivélésére fordítani az Uraság azon felül meg nem angedi, a' mint kinek kinek szegődségében vagyon; és ezt az Uraság kinek kinek taxa szerint, vagy a' mint a' Szegődség van, kiis adja.

22. A' Haszonvételekért kötött Napiszám soha az Urbarial Robottal össze ne kevertes-

sék: a' mint ezt a' Felséges rendelésis paransolja: de a' Gazdaságis kívánja.

23. A' Vajat a' Gazdatisztek általjában Deputatumra fordíthatják, és a' felesleg valót megváltatják ott, a' hol azt az Uraság maga áltengedte.

24. A' fonás, a' Sákok, és Ponyvák készítésére használtassék, és a' szála kendert pénz-zé kell tenni, és nem elrontatni az Urbárialis rossz Fonókkal.

25. A' Tojás, Csibe, és Kappan a' B. Kas-tély szükségére fenthagyatik. Egyébűtt pedig a' Gazdatisztek Urbárialis taxa szerint megváltatják, v.

26. A' Gazdatiszt kötelességei közzé tartozik továbbá a' Jobbhagyok' Helységbéli, és Házi-állapotjuk javításais: mert mentől jobban bírja magát valamelly Helység, vagy Jobbhagy; annál jobbanis megteszi tartozását, mind a' Felség, mind a' Földes-Ur eránt.

27. A' hol a' Gazdatiszt a' Jobbhagyok közt forog: el ne mulassa őket mind a' Termesztés-re, mind a' Tenyésztetésre nógatni; és különösen oktatni: nevezetesen velek a' Kolompér, Büzir, és Dohány termesztést, és a' selyem hernyók tenyésztetését elkezdetni; amaz eledel-re, e' pedig pénzre fogja őket segítni. Erre nézve egy darabban kell nekik e' végre Földet, mértékletes taxáért, vagy Napiszámért kiadni, de semmi kilentzedet nem kívánni.

28. Meg nem kell engedni, hogy a' Jobbhagyok földjeiket és Rétjeiket szorúlt állapot-jokban a' Tehetőssbeknek Interes fejében tsak egy Esztendőreis lekössék. Erre nézve az Uraság Cassájából kell nekik Marha, vagy Szőlővételre mértékletes Summát költsönadni, olly móddal, hogy 100-tól 8-10. gyalog Mun-

kást adjanak Interes helyett; magát pedig a' Tőkepénzt részenkéntis lefizethessék, rugott borjával, borral, és dohánnyal. 's a' t. Ezt azonban az Uraság tudtával kell cselekedni.

29. Semmiféle Adósságban el nem kell venni, se elvételni engedni Vonósmarhájakat, és szekereiket. Sőt inkább azonnal legyen a' Gazdatiszt; hogy a' Szarvasmarha tenyésztetés az Uraság minden falúiban még jobb lábra állíttessék, mint most van. Erre nézve a' Marhatalanoknak az özszevett Gulyabeli-tinókból minden Esztendőben, egynehány pár eladásék hitelben; vagy használásra engedtessék 3. esztendeig bizonyos 10. vagy kevesebb marhas Napiszáért. Úgy nemkülömben az Uraság Ugargán, mikor a' Tarló felszabadúl, és a' Réteken való legelést Sz. Mihály nap után, a' Polgároknak tilalmazni a' királyi-rendelések ellen nemszabad. Mindazáltal hogy mindent egyszerre Marháikkal le ne tapodtassanak; és az Uraság Marhájiis őszi-legelőben meg ne szorúljanak: bizonyos rendel szükség azt felszabadítani. A' vetett Rétek ide mindazonáltal nemértetnek. Így szinte el legyen tiltva a' Sz. György napig, szokásban lévő [káros legeltetés mind az Uraság, mind mások marháira nézve, akár az Uraság, akár pedig a' Jobbágyok' rétjein.

30. A' Cséplésben és Nyomtatásban a' Jobbágyoknak legyen elsőségek a' Külsők előtt; és ha mellyik a' maga részit pénzzé nem tudná tenni: azt tőle meg kell venni, de szorítás, és vesztegetés nélkül.

31. Ugyan az Aratást is egyel alább az egész Községnek kell adni, mint az Idegeneknek; és ha a' részt nemtudják kinek eladni: folyó árron meg kell tőlök venni.

32. A' Megégetteket, Jégverteket, Döghárt-vallottakat, és Vízelőntötteket a' Gazdatiszt írja össze, jelentsebe az Uraságnak; és tegyen Elölterjesztést, kit mivel, és mennyivel szükség gyámolítani. Sőt a' Fiscalis az ilyenekért a' Domesztica-Összeírás előttis könyörögjön, hogy rajtok a' közteheris egy két idén könnyíttessék, a' mint a' Fels. Rendelés 1774. Nro. 1639. kívánja: sőt a' Deperditákra nézveis a' melly Somodorban mind a' Szállók, mind az ott lévő Stab miatt a' Helységet mások felett nyomja, a' T. Vármegyéhez folyamodjon, hogy ezen Helységnek terhet a' Stáb máshova tevésével, vagy a' több azon Vidéki Helységek által megosztva könnyíteni méltóztasson. Ibid.

33. Ha kik úgy elégnek hogy épen lábra nem állhatnak: azoknak a' Gazdatiszt adjon Utazó-levelet az Uradalom petsétje alatt; melly mellett legalább Marhátskára valót öszzszekeregethessenek: addig a' földjeiketis felében ki lehet osztani, de elvenni meg nem engedték. Ha többen vannak az illy megnyomrodottak, kettőt, vagy négyet kell köznévvel közülök kéregetni küldeni, és mellettek a' N. Vármegyéhezis folyamodni, hogy a' Honnyi Cassábólis segítettessenek, és Ajánlólevelet nyerjenek.

34. Különösen a' Megégettekre nézve azt a' rendet kell behozni, hogy az Épen-maradtak, vagy Szomszédokközzerővel építsék fel néki a' házat; és a' falú Cassájábólis valami az az illyeknek adassék segédül.

35. Az Árváknak akar azok a' Helyesek, akar pedig a' 'Sellérek után maradnak, a' Fiscalis, vagy ennek nem léttében a' Gazdatiszt dolga, azoknak Vagyonjaikat öszzszeírni, és melléjük Tutort rendelni. Különösen a' 'sellé-

rek árváira nézve rendeltetik, hogy az Anyák ugyan legyenek Természeti Tutrixjai ezeknek de hogy Férjeknek hagyott Szerzeményjét fel ne tzifrázzák; vagy mentől hamarább Férjhezmenvén, az Árvák örökségét más Idegen házba ne vihessék; minden Vagyont fel kell iratni, a' pénzt pedig kamatra adni.

36. Különösen arrais kell a' Jobbágyokat bírni, hogy a' Helységnek valamellyes Cassájais legyen mindenütt, a' mellyből kivált a' szűk Esztendőkbén a' katonaságnak tartozó Kenyeret, Lisztet, Abrakot's a' t. meg lehessen szerezni.

37. Azért hogy a' szegény Ember hosszas betegeskedése, vagy a' nagy Éhség vagy valami Csapás által elmarhátalanodik; a' Helytől megfosztani meg nem engedtetik; hanem inkább az Uraságnak bé kell jelenteni a' segítség végett. Azilleti őt ilyen esetben a' Szántástól, és Hoszzúfúrtól feloldozni legalább addig, míg magához jöhet, és néki a' fellyebbi módon Tinókat hitelben napszámos Interestért kiadatni.

§. 60.

Az Urbárium, és e' részben jött Felséges Rendelések szerint való bánás a' Jobbágyokkal, általában (generaliter) véve főképen ezekben határozatikmeg:

I. A' Telekekről (Fundus)

a) Szántóföldekre nézve.

Az Urbarium az a' Felséges Rendszabás, a' melly a' Jobbágyoknak személlyes Jussait, és Haszonvételeiket, az ezekért megállított Szolgálatok, Tartozások, és Adózásokat a'

Földesúri Jussok megsértése nélkül, magában foglalja. Kezdetét vette 1767. Esztendőben.

Jobbágyoknak (Coloni) azok nevezetnek, a' kiknek Szántóföldök, Rétjek, és egy Hold belső Telekjek van, közönségesen véve.

Házas 'Sellérek azok, (Inguilini) a' kiknek félhold belső Telekjek, és $\frac{1}{8}$ Házhelynél kevesebb, vagy éppen semmi Földök, és Rétjek nints.

Házatlan 'Selléreknek (Subinguilini) azokat nevezik, a' kik más Helyetbíró - Jobbágyoknak hajlékában laknak, és semmi Föld, és Rét, nints rájuk kimérve.

Egész - helynek neveztetik az, a' mellyhez 16-40. Hold Szántóföld, és 6-22. Hold Rét van kimérve: és ezt hívja az Urbáriom Sessiónak, vagy Constitutivumnak.

A' Legelők mind ez óráig sintsenek, sem a' Legelőmarha számszerint kiosztva; sem a' Marhaszám nints a' legelő Holdszámához meghatározva közönségesen.

1. A' Jobbágyoknak Földjeiket, vagy Rétjeiket szabadtetszés szerint (arbitrarie) kitserélni meg nem engedtetik. Azértis, a' hol valmit illyest kénytelen az Uraság tselekedni, azt a' N. Vármegyék Tisztjei Közbenjöttével kell tselekedni; és az elvettek helyett mást, szintannyit, és jót adni, a' mint a' Felséges Rendelés tartja Nro. 4283. 1793. A' mi pedig a' belső Fundus kitserélését illeti, azt kényszerítéssel elvenni éppen nem lehet. Ha mindazáltal mind a' két rész megegyezik a' Cserében a' dolog nem tilalmas Ibid.

2. A' Jobbágyokat az ő Felekjeikből kibetűltetni (abaestimare) csak akkor lehet, ha azok a' magok hibájok miatt tellyességgel elégtelenek (propria culpa inhabiles) a' Köz, és Föl-

Földesúri terheknek viselésére, vagy olly terhes Kitsapongásokban (*Gravium excessuum reus*) bűnösök, hogy őket a' falúban megszzenvedni lehetetlen. Ez a' Kibetsülés a' N. Vármegye Ügyésszének mellett állása alatt, vagy az Úrszéken vétetikkfel, és ítéltetikmeg: fenthagyatván a' Megítéltnek a' N. Vármegye'székére való Ügyfelvivés (*Appellata*). A' hólis, ha az Úrszék. ítélete helyben hagyatik: a' Szolgabíró Esküttjével együtt a' Bűnöst kibetsúli; a' Telekbe más Jobbágý szállítatikkbé, és az Uraság az illyen elbetsúlt Teleket magának nem használhatja.

3. A' Házhelyet (*Sessio*) eladni, megvenni, és eltserélni az Uraság engedelmé nélkül a' Jobbágýoknak, az alkúár elvesztése büntetése alatt meg nem engedtetik. Ezt még a' szabad Eladás, és Vevéssel bírókis tartoznak a' FöldesÚrnak bejelenteni.

4. A' Fentmaradt Földeket (*Terrae Remanentiales*) nem mindenkor az erősebb, hanem inkább azoknak, a' kiknek arra legnagyobb szükségek van, az Urbariomhoz mérsékelt szolgálatért ki kell adni. *Inst. Ex. Mag. c. v. §. 18.* Item Nro. aul. 13184. 1816.

5. A' Pusztán maradt Házhelyeket a' Gazdatiszt megtelepíteni köteles, és ha maga Felvőket nem találna: a' N. Vármegyénis tegyen jelentést az eránt hogy itt, vagy ott, hány és minémű Pusztá - hely találtassék. Nro. 1105. 1771.

6. Meg nem kell engedni, hogy a' Jobbágýok Házhelyeket, és Földjeiket Félre, fertályra, vagy alább eloszszák; és ez által elszegényedjenek. Nro. 10453/22890. 1794.

Magyar Gazdatiszt.

7. Nem szabad a' Jobbágyoknak, hogy Helyhez való földjeiket kertekké, Gyümölcsösökké vagy Szőlőkké tsinálják. Inst. Ex. Mag. C. V. §. 12.

8. A' Jobbágyok az Uraság tudta, és engedelme nélkül semmi féle Irtásokkal kiljebb nem terjeszthetik Szántóföldjeik, és Rétjeik határát. Kimért földjeikből, és Rétjeikből mindazáltal, minden kártékony bokrot, és fát szabadon, és tartozásképen kiirthatnak.

9. Irtás által az Uraság engedelme nélkül semmi új Földeket vagy Réteteket nem tsinálhatnak ezentúl a' Jobbágyok; és ha tsinálnak: a' kártis megfizetni tartoznak, 's munkájokis hijjában elvész.

10. Az Uraság' engedelmével tett Irtásokat az Uraság a' Feltitelek szerint a' Jobbágyoktól vissza veheti maga hatalmával.

11. De ha az Irtások régiek, és a' Sessiókba nintsenek befoglalva, a' N. Vármegye közbenjöttével, és meghatározásával lehet tsak vissza váltani.

b) A' Legelőkre vagy Pástokra nézve (Pascua)

1. A' Legelőket az Uraság nem kissebbítheti: sem a' Jobbágyok a'ból Vetés alá semmit fel nem szánhatnak. Tilost mindazáltal az Uraság tudtával, és engedelmével a' Vonós Marháknak a'ból szakaszhatnak. Inst. Ex. Mag. C. 5. Melly tilosnak egy részét az Uraság Vonósmarhájrövidsége nélkül megkaszálniis meg lehet engedni az olyan Helységeknek, a' melyek a' Szállóknak (Transenna) kivagynak téve. Praxis.

2. A' Közlegelőkből a' Jobbágyok az Uraság Marháját ki nem zárhatják ugyan: mindaz-

által az Uraságnakis meg nem engedtetik, hogy a' Közlegelőket szerfelett számos Seregeikkel akármilyen módon megszorítsak. Nro. aul. 759. 1811.

3. A' Nyereségre, vagy kereskedésre öszszeszedett Meddőteheneknek, rugott borjúknak tinóknak és göboly ökröknek, vagy Söréknek a' Közlegelő nem engedtetik: de a' Mészárszékre szükséges Marháktól azt megtiltani nem lehet. — Nro. aul. 3792. 1772. in Processu Szigethi nsium.

4. A' Sellérek, a' mitsodások a' Molnárok, Borárosok, Boltos Sidók, és Uraság Cselédjei; hanemha Helyetis hírnak, a' sovány közlegelőn több marhát nem legeltethetnek, aztis pedig csak a' magokét, mint egy egy 8. dos Polgár. Inst. Ex. Mag. C. V. Az Arendába adás, és Szegődségkor erre a' Gazdatiszt vigyázzon: és a' Tisztekis Deputatumon felül a' Közlegelőt Marháikkal ne terheljék; vagy a' Közlegelőkből a' magok Marhájinak Tilost neszakasszanak: hanem a' Helységbeliekkel közpásztor alatt együtt legeltessenek. Ez a' Deputatum a' Tisztartókra, és mindenféle Papokra nézve annyi lehet, mintegy Egészhelyes Jobbágysághasználója. Az alsóbb Tiszteké, Mestereké, és Notáriusoké egyezik a' Félhelyes Jobbágysággal. Nro. 262. 1785. Egy Egészhelyesnek a' Végleles Uradalomban engedtetik 8. ökröt, 4. Tehént, 10. Sertést, és birka a' mennyit az Uraság enged.

A' Regnicolaris Urbar. Deputatio egy Egészhelyhez kíván engedtetni, ott a' hol a' Helység határának egy harmad része mind legelő: 30 darab Marha, és baromtartást: a' hol pedig a' Helységnek negyed része csak legelő, 25. darabot, és így alább Monorban Pest Vár-

megyében a' Tisztartónak és Papnak 8. Ökör, 4. Tehén, 4. Ló, 20. birka, és 10. Sertés állítatott meg.

5. Valamint egy részről az Uraság a' Közelegelőket nem kissebbítheti: úgy a' Jobbágyok is más részről azokat az Uraság engedelmenélkül nem nagyíthatják.

c) A' Rétekre nézve.

1. A' Falú határjában való Réteken: de nem a' Kerítettekben, vagy Vetettekben a' Jobbágyok Marhájinak az ingyen való legelést sárgu takarás után nem lehet eltiltani. Nro. 4285. 1775.

2. A' kárbol behajtott Marhákra nézve az 1729. eszt 42. articulus 7. Sát megkell tartani, és a' kárketsülésnél felebb fizettetni értek, meg nem engedtetik. Ha azomban a' Gyerkötzék Lóhátrol készítartva etetik a' Vetést, és Réteket; mértékletesen mint Tolvajok, a' kár megtérítésén felül megis vesszőztetnek. Praxis.

A' mi pedig az Elhajtást (Abactio) illeti, arról az 1771. Circulare sub Nro. 558. azt parantsolja, hogy

A' Földes - Urak Határjaikat a' Törvény útmutatása szerint, minél előbb elintéztetvén, a' Jobbágyoknak illendő elégtételt szerezzenek: és a' Vármegye az ilyen Pereket minden tétoázás nélkül végezze, és hogy az illyes esetben az Adózó - nép szerfelett ne terheltelessék; s ha kik mégis tselekednék, azok ellen Magistratualis Actio kezdessék. Nro. 2670. 1771.

3. Általjában mind a' Földekről, mind a' Rétekről meg kell tartani; hogy ha azokat a' víz elmossa, fővennyel előnti, kiluggatja, és így hasznavehetetlenekké teszi: helyettek az Uraság, másokat adni nem tartozik: hanem

tsak az elvitt vagy elromlott földeken fekvő terhet- és szolgálatokat a' proportionone kissebbíti. Nro. 5639. 1771. és 5814. 1775.

§. 61.

II. A' Jobbágyok személyes Jussaik.

1. Ha a' Jobbágy Helyét le akarja tenni: azt az Uraságnak körülállásosan bejelenteni, és tőle az Elmenetelre Írásbeli engedelmet kivenni köteles. Ezen engedelmet tőle megtagadni nem lehet: ha az

a) Mind Közadóját, mind Jobbágyi Tartozásait, és magános Adósságait a' Helységben kinek kinek elébb lefizeti.

b) Sz. Mihály napkor kell elköltöző szándékát bejelenteni, és Gergely napkor elköltözni.

c) Épületjeit, és Javításait a' Szolgabíró által, az Uraság Tisztjével egyetértőleg megbetsültetvén eladhatja. Az Uraság által az Épületekhez ingyen adott fa, a' betsüből levonatik.

d) Végre az Uraságtól elmenő Szabad levelet kivéven (a' mit meg nem lehet tőle tagadni) a' kihez, és a' hova tetszik minden portékájival együtt elhordozkodhatik. Art. 31. 1791.

2. Tsak igen terhes okok miatt lehet, a' jobbúlhatatlan Jobbágyot, a' Falúból és Házhelyéből kivetni (eliminare). Erre a' dologra a' Felsőges Rendelés azt tartja Nro. 12926. 1802. hogy

a) Akar Urszék, akar Szolgabíró, és Eskütt által, Uriszék nélkül ki lehet a' haszontalan Jobbágyot Helyéből betsültetni.

b) Mindenik esetben a' Vármegye Ügyvédjének jelen, és a' Jobbágy mellett kell lenni.

c) Három holnapot kell néki engedni, hogy helyet kereshessen magának, és holmijét pénzévéen, mindenekről elegettehessen.

d) Ellenben az Uraságis tartozik őt minden lavításaiért, és Épületiért kielégíteni. Ez a' Szolgabíró gondja, a' kiis a' miképen a' dolgot elintézte, a' szerint azt referálni tartozik a' Vármegyén.

3. Szabadságokban áll a' Jobbágyoknak, hogy a' Mestert egyszer'smind Notáriusoknak megfogadjáké vagy nem Nro. 1642. 1774.

4. Szokások a' megszorúlt Jobbágyoknak hogy a' költsön pénzért magokat nagy Kamatra kötelezik pénzben; vagy Termésben. Ezt a' törvényes Interesen felül meg nem kell engedni, és azt is tsak pénzben Nro. 4821. 1775.

5. A' Jobbágyokata a' szófogatatlanság, veszekedés, szitkozódás (akár a' maga Hazanépe közt, akár Szomszédjával) nyelveskedés, Uraság' parantsoló Emberének goromba megtámadása, és több illyekért, a' Vétéknek mivoltához képest, elsőben 1. 2. legfelebb 3 napi robotra parantsolja az Urbar. p. 8. §. 3. 4. büntetni: de ha a' bűn nagyobbis, és a' robotra való büntetés fogamatlan: az erősebb testű bűnös Jobbágy legfelebb 24 páltza, és az illy Aszszony ugyan annyi korbátsra büntettetik.

6. A' Jobbágy a' Törvény útján kívül semmi pénzbeli Birságra nem büntettethetik, kivévén azt, ha a' Mezőben kárt tett a' marhájá. Illyenkor, a' Törvénszerint tett kárbetsút, a' hajtó garast, és a' Betsülők petákját pénzben tartozik megfizetni.

7. A' Vastravert Jobbágy vasváltaságúl 15 xr. fizet, ott a' hol az Uraság *Jus gladii*vel bír.

8. Ha a' Jobbágy az Uraság Erdőjében Élőfát lopva vág, nyes, hánt, 's a' t. a' kár meg-

téritésen felül, 3 napi gyalog Robotra büntet-
tetik. Ha e' nem használ: az Uriszék, vagy a'
N. Vármegye, például keményebb büntetést-
is rendel. Ha a' Jobbágy illyest, a' más Ura-
ság' Erdőjében elkövet; és rajtérlik; azt, a' mi
nála van, elveszti; és a' maga homágiumát per
40 fl. lefizetni tartozik.

9. Ha a' Jobbágy restség, vagy más vétke-
sokból, parantsoltatván a' Robotra ki nem áll:
12 páltzával büntetetik: de a' későbbi meg-
jelenésért ez a' Hajdúknak, és Tiszteknek meg
nem engedtetik a' Mezőn.

10. A' hús-bevivésért, más idegen Helység-
ből, vagy pénzre való Húsárulásért Contraban-
dával, és harmadnapi munkával büntetetik a'
Jobbágy: de ha, ugyan a' maga Földesura', de
másik Faluban levő Székjéből viszenbé húst
magához: nem büntetetik, minthogy ottis a'
maga Urának teszen hasznót, és nem másnak.

11. Ha a' Paraszt Fegyvert hordoz, vagy
Vadászebeket tart: mindenkor 3 napi Kézimun-
kára büntetetik.

12. A' megholt Jobbágy Özvegye a'kor férj-
höz mehet a' Helyéből; ha a' Gazdaságot Fi-
jainak általadta, vagy a' Házhelyet az Uraság
tudtával másnak engedte.

13. Itt meg kell jegyezni, hogy a' Helyet
felvett Nemes ember, a' Házhelyre, és Tarto-
zásira nézve, a' Földes Ur Jurisdictioja alatt
van: de személylyét követő Nemesi-szabadsá-
gait azzal, hogy robotol, el nem veszítvén, a'
Törvény meg nem engedi, hogy a' Robot el-
mulatásért, vagy későbbi megjelenésért, sok
negédes Tiszteknek parantsolatjára, mint a'
Jobbágy testében megbüntettethessék. Ha
Tartozásának meg nem felel: van Áristom: és
a' Helyből való kibetsülés

14. Ha a' zenebonáskodó, és engedetlen Parasztoknak megzabolázására, a' Közadónak behajtására, és a' Csendesség' vissza állítására a' Vármegye Hajdúji elegendők nem volnának: a' Vármegyék a' Fő Commandóhoz folyamodjanak. Nro. 6221. 1782.

15. Ha a' Jobbágyok Jobbágyi - kötelességeket a' Földes uraság, vagy Vármegye Tiszteleihez a' tartozó Engedelmisséget félreteszik: öt — tiz esztendei; holtig való Tömlöztze, sőt gonoszságok nagyságához képest halálrais ítéletnek. Circulare Anni 1776.

§. 62.

III. A' Földesúri Jussok.

1. Ha a' Jobbágy mag, és Testamentom nélkül meghal, minden keresett vagyona az Uraságra száll: az osztályban jutott vagyonok mindazáltal, a' Meghóltanak osztályos Attyafaira szállanak. Azértis a' Magvaszakadások Elinézése az Uriszék' Végzésétől; és nem a' Tisztek önnön tetszésétől függ: a' mellyből mindazáltal a' Temetési költséget megtenni, és a' Jobbágy Adósságait kifizetni tartozik.

2. Az Uraságra szállott Magvaszakadásokból, és az elszökött Jobbágyoknak hátrahagyott Vagyoniból, az Adósságokat ki kell fizetni, és a' Magvaszakadtat eltemettetni.

3. Ha a' Jobbágy a' kegyetlenség miatt elszökik: hátra hagyott Vagyona az Uraság kezére száll: de abból az Adósságot kifizetni, és Helyjét, más Jobbágynak engedni tartozik. Art. 18. 1723.

4. A' Kegyetlenségért a' Földes Urak Magistratualis Actio alá vannak rekesztve.

5. A' Jobbágy a' maga Ingó - keresetéről szabadosan tehet Testamentomi - rendelet. Az

apai ingatlan Jók, a' Földes Uré egészen, és erről nem tehet Testamentomot: de ha azokat maga szerzette, feléről hatósan utolsó rendelést, 's Törvény szerint tehet.

6. A' robotos helyen lakó Nemes ember Ingatlan-javai, ha maga után Maradékot nem hagy, se Testamentomot nem teszen, a' Földesurra szállanak. Ingó javaiban pedig a' Királyi Fiscus részesül. Praxis.

7. Ha a' Jobbágy Árvákat hagy: a' Földes Úr a' Tűtor: de ezt a' Számadás terhe alatt masokra bízhatja. Az ilyen rendelt Tűtoroktól, ha az Uraság minden idén számot venni elmulatja: őt, a' N. Vármegye, Kötelessége Végbevitelére kényszeríti.

8. A' Földesúri Jussok, és Jövedelmek közé tartozik,

a) A' Vendégfogadókban való Bor, Ser, és Palyinka árúltatás, és ezen két utolsóknak Készítettéseis.

b) A' Vadászat, Halászat, Madarászat, Húsvágatás, Mész, és Téглаégetés, Malom állítás, és engedés; mint szinte a' Ralmár-bóltok' építése, és engedéseis.

IV. A' Jobbágyok haszonvetelei.

a) Borárulásra nézve,

§. 63.

A' Jobbágyok pedig, ha Falúhatárjokban Szőlőhegy van: Sz. Mihály naptól, Sz. György napig árúlhatják a' bort: a' hol pedig a' Határban Szőlőhegy nints: Sz. Mihály naptól Karatsonyig. Meg kell itt jegyezni:

a) Akar a' magok borát árúlják a' nevezett idő alatt a' Jobbágyok, akar pénzen vegyék azt: szabadságokban áll.

b) Ha a' Falú nagy: két, három helyenn is árulhatják boraikat. Praxis.

c) Ezen Kortszállatás jussát Arendábais adhatják tetszések szerint; és a' Jövedelmet a' Közterhek viselésére fordítani rartoznak. Nro. 1376 es 28528. 1785.

d) Ha az Uraság a' maga borát valamelyik Jobbágyja által, és annak házában árulattja: a' Jobbágy (míg árul) robotra nem hajtathatik.

e) Mig a' Falubora kél: akarmellyik Jobbágy szabadon vihetibé, akar hol termett borát; sőt ha pénzen vesziis azt, és abróns alatt elis adhatja A' hol Szőlőhegy nints: a' Falú-kortszállatása idején kívül, bort tsak az Uraság engedelmével lehet bevinni: de a' hol Szőlő hegyvan, a' maga termését a' maga italára mindenkor beviheti. Nro. 2810. 1787.

b. A' Pályinka égetésre nézve.

1. Ha a' Jobbágy a' 2. forintot egy Eszten-dőre az Uraságnak lefizeti; a' maga töltőlyjét és szilváját, almáját, baratzkját Urbariom szerint kiégetheti. Urb. C. 4. §. 7. De minthogy

2. A' Pályinka' Égetés, és Árultatás, a' Regále Jussok közzé tartozik: az Uraság szabad tetszésén áll, ha meg akarja Jobbágyinak a' pályinka — égetést 2 forint fizetésért engedni. Nro. 14206. 1784. 6-ta Decembris. Item Nro. 28923. 1784. 23. Decembris. Innen a' következők, hogy azt Árendábais adhatja.

Ha pedig a' Jobbágyok akarnak égető kazánal élni: az a' Fels. Rendelés, hogy minden Jobbágy, akar a' maga akar a' másik Jobbágy kazánjába égessen: mindenik külön külön az Uraságnak 2 forintot fizetni tartozik. Innen azis világos hogy ha mindnyájan, vagy az egész Hej-

ség akaris égetni: nem annyikazántól kell két forintot fizetni, a' mennyiben égettetik, hanem mindannyi Lakos tartozik különösen 2 forintot fizetni, a' mennyit éget, vagy más által égettet. Nro. 9523. 1785. 17. Martii.

c. A' Fájészásra nézve.

1. Mind a' Helyes Jobbágyoknak, mind a' 'Selléreknek az Uraság Erdőjében szabad fájészások van, nem csak a' magok Falújok Hátárjában, hanem az Uraságnak más Erdőjében is száraz, és esett fából, a' magok Házi szükségekre. Sőt ha száraz, vagy esett fa nem volna: gyümölstelen nyersfátis kell nekik ingyen adni. Vas Vármegyében a' Vépi Uradalomban 9. szekér nyers fa, a' mellyet a' Jobbágy a' kimutatott helyen maga tartozik megvágni, és télben elhordani, engedtetik egy Egész hejesnek. A' Csáktornyai Uradalomban 4. ölet kap az Egészhejes. A' Grof Széchényi Sopron Vármegyei Uradalmiban az Erdőnek minéműségéhez képest, 8. 10. és 15. hold Erdő méretett egy Egész hejhez, és egy hold, egy 'Sellérházhoz.

2. Az Épületnek való fát Házaik fedeléhez, Ablak és Ajtóképekhez, Istállókhöz, Pajtákhöz, ingyen kapják a' Jobbágyok: de az Uraság mutatja ki, és Decemberben, vagy Januariushban elhordani tartoznák. Lásd. Decret. 1807. Art. 21.

3. Hogy Udvaraik' békerítéséhez, karót és vesszőtingyen kellessék nekik vágni engedni, 1785. 1785. Borsod Vármegyének parantsoltatott

4. Mindenféle a' falusi Gazdasághoz szükséges Szerszámfát hasonlóan ingyen kapnak a' Jobbágyok: de Pintze házaikhoz, és Szőlőka-

rónak ingyen épen nem adatik. Nro. 1308. 1811. et 5836. 1773.

5. Karátsonyi ölfá' bevitellel tsupán a' He-lyes Jobbágyok tartoznak, és a' 'Sellérek, ha szinte Marhájok vanis, de egy nyoltzad Ház-helynyi földjök, és rétjeik nints: ölfát hordani nem szorittathatnak. Mindazáltal minthogy az Uraság az egy ölfát bevinni tartozó Egész, két fél, négy fertályos, vagy nyoltz nyoltzad részes Jobbágyok egynapi ölfá bevivését, akar egy napi marhás, akar két gyalog napi számmal leszolgáltatathatja: a' Praxis azt tartja, hogy ölfát bevinni leginkább az Egész, és Félhelyes jó marhájú Jobbágyok fordittatnak, a' fertályosok, octávélisták és 'Sellérek pedig ketten, ketten egy ölfát vágnak. Nro. 8128. 1786. 3407. 1784.

A' hol pedig sok az ölfá, és kevés az ölfát bevinni tartozó Egész, és Félhelyes Jobbágy mind a' Fertályosok, mind a' Nyoltzadosok ölfá bevivésse szorittathatnak. Melly szerint két Egy-fertályos Jobbágy össze fogva fél, vagy különösen $\frac{1}{4}$ ölet beviszen. Így a' Nyoltzadosok négyen egy egy lovat össze fogván ugyan fél, vagy ketten, két két marhát össze fogván $\frac{1}{4}$ rész ölet raknak fel, és beviszik: de ez a' két utólsó mód rossz Gazdaság lévén mind az Uraságnak, mind a' Jobbágnak, vele nem igen élnek.

6. Minden Egy-egész, kétfél, Négy fertályos, vagy 8. Nyoltzad rész helyes Jobbágy, egy ölfát, a' mellynek széle és magassága hat Posonyi láb, és hosszaságais az igaz mértéket felül nem haladja. Instr. Ex Mag. C. 5. §. 22. az Uraság Udvarába, vagy máshová, az Uradalom határján belől, a' hova a' Gazdatiszt parantsolja ingyen; nemszinte Karátson napra,

hanem a' fa vágás ideje alatt 1-ső November-től utolsó Februáriusig bevinni minden idén tartozik.

7. Ha az Uraságnak nints: vagy nem vágat ölfát: az egy ölfabevivés helyett, egy Marhás napot, vagy két gyalog munkást egy napra kívánhat a' Jobbágytól.

8. A' Jobbágyoknak a' mindenkori szabad-tetszések szerint való Fajészás az Erdők rend-behozásával ellenkezően, a' fajészó-napokat, a' N. Vármegye helybenhagyásával kell megállítani.

9. A' hol a' száraz és esett fa nem lettében a' Jobbágyoknak nyers tűzifát kell állandóan kiadni: a' mennyiséget Úriszéken, és a' Nemes Vármegye által kell meghatározatni.

10. A' hol az Uraságok fahelyett, Nád-vágást engednek a' Jobbágyoknak tűzre, minden egy Helyes Jobbágy 40. kévét aratni, és az Uraságnak karátsonfa helyett bevinni köteles. Instr. Ex. Mag. C. 5. §. 16. A' hol pedig se Erdő, se nád nints: a' karátson fa bevitelis elmarad

11. Ha az Ölfát Uraság az Uradalmon kívül, valamelly piatzra a' karja Karátsonfa számban a' Jobbágyokkal vitetni: a' tartandó Úriszéken kell a' meszszeséget, vagy az időt kidolgoztatni, és a' Nemes Vármegye által jóvá hagyatni.

12. A' Vágásokban 10. esztendeig, sőt néha továbbis semmiféle Marhalegeltetés meg nem engedtetik. Circ. 1770. 14. A' Kovácsoknak ingyen szénfát adni nem tartozik az Uraság.

13. Sem a' fíjatalokat, sem a' fonni való veszszőket vágni engedelem nélkül, annyival inkább ezzel kereskedni nemszabad.

14. Fáklyának való fát ingyen, annnyival inkább az Erdők kárával adni nem tartozik, Circ. 1770.

d. A' Makkoltatás és Gubats szedésre nézve.

Az Urbárium világosan meghatározza p. 2. §. 7. 8. hogy mind a' Makk, mind a' Gubats egyenesen a' Földes Urat illeti, és ha a' Jobbágy több disznót hajt a' kibérelt makkra, mind az egység volt: a' felesleg disznótól dupla makkbért tartozik fizetni büntetésül: de ha Ser-tésse vigyázatlanságból az Erdőbe szabadulván, makkal jóllakik, tsak a' kárt köteles megfizetni, mint a' más marháktól betsű szerint.

1. Makkoltatásért a' Jobbágyok, Lakó-helyek Határjában, minden darabtól hat kraj-tzárral kevesebbet fizetnek, mint a' Vidékiek: de az Uraság egyébűtt való erdőjében, aként tartoznak fizetni, a' mint megalkhatnak.

2. A' hol valamelly Helységnek, vagy egy-ütt, vagy Házhelyekre felosztva Erdője van ki-szakasztva: ott is a' Helységek tsak az Uraság kijelelése, felvigyázása alatt, és a' megren-delt időben vághatnak teher nélkül Épület, és tűzi fát a' magok szükségére: de a' makkot fellegettethetik, és a' Gubatsot szabadon fel-szedhetik. Lásd az 1770. esztendeji Felséges Gircularet. Illyen helyeken az Uraság se tar-tozik a' Jobbágyoknak ingyen a' maga Erdői-ből Épület, Tűzifát, és makkolást adni. Ha mindazáltal Erdőjikkben épen semmi makk nem volna: a'kor a' makk megvásárlásában Elsősé-gek van a' Külsők felett: de azonn az áronn mint a' Külsők készek valnának azt megvenni.

3. A' kimért Erdőjökben sem szabad a' Helységeknek, vagy a' Iobbágyoknak Irtáskat tenni.

4. Az ilyen közerdők, vagy a' mellyek Házhelyek szerint kimérettek, hogy el ne pusztuljanak, Vágásokraparantsoltatnak, több Esztendőkre felosztatni; és hogy a' fa inkább szaporodjon: a' Földes Úr a' Jobbágyokkal ültetessen azoknak udvaraikba, a' hova tsak fér, többféle szál élőfákat Circul. 1770.

5. Ha a' Házhelyek után kimért rétekben, elvénült, haszontalan, sőt kártévő élőfák találtnak: a' Jobbágyok mind a' fát, mind annak termését szabadon használhatják. Praxis.

6. A' Gubatsot lopva szedő Jobbágyok, a' Gubatsotis elvesztik, és három napi kézi munkára büntettetnek. Urb. p. 8. §. 11. A' külső tolvajok pedig rendes Törvényszék elejibe állittatnak.

e. A' Jobbágyok kereskedésére nézve.

1. A' Jobbágyok mindennemű Termésekkel és Tenyészetekkel szabad kereskedést folytatnak Urbáriom szerint. Lasd. Instr. Commis §. 36. akar az magoknak teremjen; akar pedig pénzen vegyék össze. Illyen a' Dobány Len, Kender, Vaj, viasz, Méz, Sajt, Túró, Gomolya Kenyér nyers bőr, Gabona, Főzelék, Gyümölcs, Bor, Széna, Szalma, 'Sup, Gyikény, Kasok, Kosarak, Szakasztók, Vékák, Eke, Eketalyiga, Járom, Tésla, Szóró-lapát, Villa, Seprő 's a' t. *Producta et Manufacta Rusticana*. Ezen kívül szabadon eladhatják a' magok szőtte - fonta - vásznat, fonalat, tzérnát, madzagot, a' magok Sertésse szalonáját 'Sirját, és hájját darab számra, és mindenféle Marhájokat.

A' boltokban való árúztatás, és a' Vásár-pénz helypénz, szalonna, szappan, gyertya, só, és Vaj árulás egyenesen a' Földes Úri, és ennek királyi jussai közzé tartoznak Nro. 1957. 1777. és 11943. 1780. nem különben a' Malmokis, a' mellyeket akarkitől a' maga birtokjában, hanemha a' felől Privilegiuma, vagy régi Ususa volna, annak módja szerint elbe-tsültethet Nro. 2082. 1774.

2. A' Földesurnak Vevésbéli - elsősege van az Idegenek előtt: de csak annyiban, a' mennyiben valamire, tulajdon Házi - szüksége van (quibus pro proprio usu indiget) és megalkudott árrát kész pénzben leteszi. 1725. art. 75.

V. A' Jobbágysok Tartozásai.

a. A' Gabona Kilentzedre nézve.

§. 64.

Mindenféle Termés, és Tenyészet, a' Se-lyem Hernyókon kívül kilentzed alatt van közönségesen. Urb. p. 5.

A' Kilentzedre nézve a' más Uraság földjén, sőt a' Tizedreis szintűgy köteles a' Nemes, és Szabados, mint a' Jobbágys - Mellyre ezek a' különös Fels. Rendelések.

1. Mihelyt az őszi, vagy Tavaszi Aratás végeztét, a' Helységbeli Elöljárók bejelentik: a' Kilentzedléshez legfelebb 8. nap alatt hozzá kell látni. 1802. art. 7. különben minden Termesztő, Termését hazaviheti, az Uraságnak járó részt a' földön hagyván. A' szokatlan esőzés, vízáradások, és hidak elszakasztása miatt való későbbi Kilentzedelés nints az említett büntetés alatt.

2. A'

2. A' Házhelyhez kimért Szántóföldekbe Őszi, vagy Tavaszi helyett vetett Lóher, Luczerna, Lendek 's a' t. Szénából Törvény szerint Kilentzed jár: de a' Sarjúból, vagy utóbbi kaszállásokból nem. A' ki pedig Ugar földjében akármit termeszt: a'ból kilentzedet nem ad.

3. Ha a' Jobbágy, Helyhez tartozó földjében Őszi, vagy Tavaszi helyett kendert, vagy Lent termeszt: mind a' Virágosból, mind a' Magvasból magjával együtt Kilentzedet adni tartozik. A' hol pedig a' Földes Úr a' Kilentzed helyett a' Fonatást választotta, minden egy Egészhely 6. font fonalat az Uraság tiszta, és jó Kenderéből elkészíttetni, vagy a' mint a' szokás van, e' helyett 56. xr. fizetni köteles. Res. 1768. Item Urb. p. 4. Ha megesik, hogy a' Jobbágyok Kenderjét és Lenjét a' Jég, Árvíz, vagy szárazság semmivé tetteis (a' hol a' Földes Úr Kilentzed helyett a' fonást választotta) a' Fonás, számszer, vagy Házhelyek szerint el nem maradhat. Nro. 3943. 1775.

4. Az Ugarban, Belső funduson, és az olly földekben termett Kenderből, és Lenből, mellyek a' Kilentzedet pénzül szokták kiadni, se kilentzed se Fonás nemjár.

5. Különös Kender földek adására az Uraság nem köteles: de ha szokás szerint 1. fl. 12. xr. Censusért egy Egészhelyhez egy Holdat itt, vagy ott, a' Jobbágyok kérésére kiméret: a' Kilentzednek, vagy Fonásnak nints helye: de az Uraság Gabonáját a' piatzokra a' Jobbágyok, tulajdon 'Sákjaikba vinni tartoznak. Nro. Accl. 6831. 1812.

6. Az Uraságnak eső Kilentzedet a' Majorba a' Jobbágyok ingyen bévinni tartoznak.
Magyar Gazdatiszt.

7. A' melly hegyek Szőlőnek, Kilentzed, Tized, vagy Hegyvám terhe alatt hold vagy kápás szám szerint kiadattattak, de a' Birtokos, (noha a' hegyoldal egyenesen Szőlőnek való, vagy alkalmas) azt nagyobb, vagy kisebb részben Szántó, vagy Rendszer földnek, vagy pedig Gyümölcstösnek használja: a' ből, a' mit Szőlő helyett benne termeszt; kilentzedet, Tizedet, vagy Hegyvámotadni, vagy beültetni tartozik. Nro. 5088. 1772. A' Gyümölcstöstől pedig, vagy réttől, a' melly a' Szőlő helyén van 30. xr. egy holdra véve, fizetni esztendőnként tartozik. Nro. 5101. 1784.

8. Sok helyen megesett hogy a' Jobbágy Házhelyhez kimért Rétjét, a' Szőlő gyepün belől, szőlővel beültette. Kérdés, tartoziké a' Termésből Kilentzedet, vagy mitadni? F. A' Rétből, ha Gabona vetés alá fordittatik, Urbárium szerint nem jár kilentzed: ha tehát szőlőt terem, azzal nem terhelhetetik.

De más részről a' Fels. Rendelés meg nem engedvén, hogy a' Helyhez tartozó földeket, és réteket a' Jobbágy a' Földmívelésnek kárával más végre fordítsa: a' Földes Urnak meg van az a' jussa, hogy az illy Szőlőket eltörölje. E' szerint némellyek azt kivágatják. De ez valóban a' szegény Jobbágynak nagy kártétel, annyivalinkább, hogy itt az Uraságis hibázott, a' rétheültetése elnézésével. Azértis a' hol illy Szőlők találatnak, a' Gazdatiszt, hogy vagy meg kilentzedelhesse, vagy eltörölhesse, a' dolgot Úriszéken megítéltetvén, a' Felsőség elejibe terjeszsze, a' mellyis ezeket kitserélni parantsolja. Res. 1772.

9. Azon földektől a' mellyek a' Jobbágy Rétje, vagy Házhelye potolasára adatnak, kilentzed nem jár: de azon Rétektől, a' mellyek

a' Sessióhoz kimért Szántóföldeknek hijjánossága' kipótolására adattak, és felszánthatók; hanem a' Jobbágy azokat, mint Réteket egy vagy más okon továbbis használja: igazságosan kilentzed jár a' Földes Urnak.

10. Ha a' Jobbágyok a' Házhelyhez tartozó földekben Dohányt termesztene, Kilentzedet tartoznak adni: de a' belső fundusbeli Termésből, vagy azon Szántóföldből, a' melly a' Házhely hijjánosságát pótolja, Kilentzed nem jár. Nro. 10143. 1811.

11. A' Kukoritza közt termesztetni szokott Babból és Tökből kiveszik a' Kilentzedet. Praxis.

12. Minden kilentzedik Bárány, Gida, Raj, a' Földes Úré. Ha pedig valamellyik a' kilentz számnál kevesebb: a'ból Bárány, Gida, Raj, nemvétezik, hanem egy bárányért 4. egy Gidáért három, és egy Rajért 6. xr. fizettetik.

b. A' Gabona Tizedre nézve.

1. Az 1481. 1. Art. szerint a' Jobbágy, a' borból Buzából (Frugibus), bárányokból, méhek ből, kölesből, Rósból, Árpából, és Zabból Tizedet adni tartozik.

2. A' melly Terméseket a' Törvény meg nem nevez, mint a' Dohány, Kukoritza, Tenkely, Tatárka, Kolompér's a' t. azokból Tized nemjár.

3. A' melly Földek, vagy Termések a' kilentzedtől mentek, azoktól Tized se fizettetik; ide nemértetvén azon határok, a' mellyekben az Uraságnak 9-ed helyett 10-ed-je jár.

4. A' hol az Uraságnak az Irtás földektől a' Kilentzeden folúl Tizedis szokott járni: ott az továbbis meghagyatik. Nro. 3972. 1771.

5. Az Ugarban termett Gabonákból, valamint kilentzed, úgy Tized se jár. Nro. 647. 1774. De minthogy ezen Mentességgel sok helyen vissza élnek a' Jobbágyok, minthogy ez által, kivált a' hol trágyázni szükség, a' föld elsoványodván, a' tartozó kilentzedben, és Tizedben az Uraság veszít: de magok a' Jobbágyok is az Ugarokat felszántván a' nyári legeltetésben rövidséget szenvednek, és ez által a' Tenyésztetést hátráltatják, általjában a' 3-dik Nyomásnak (Calcatura) bévetését nem lehet közönségessé tenni: ha mindjárt a' Kilentzedet, és Tizedet örömet kiadná is belőlök a' Jobbágyok.

A' melly Föld egy idén két Termést hoz, csak az egyikből vetettethetik Tized, vagy Kilentzed. Nro. 16372. 1806.

6. A' Tizedet a' Jobbágyok nem tartoznak máskülömben behordani, az Árendás Földes Uraknak is; hanemha az, a' Robotba beszámáltatik Urb. p. 3. §. 15. Ha mindazáltal valahol kilentzed helyett az Uraságnak Tized jár Urbariom szerint, vagy a' Jobbágyok a' kilentzedet pénzül szokták kiadni; de azomban a' Tizedis az Uraságé, és nem a' Papoké, még pedig Termésben (in natura) a' Jobbágyok a' Tizedet ingyen bévinni tartoznak.

7. A' Tized kivételét szint akkorra határozza a' Törvény, a' mikor a' Kilentzed kivételét.

8. A' Nemes ember a' maga örökjéből Tizedet nem ad.

c. A' Bor kilentzedre, Tizedre, és
Hegyvámra nézve.

1. A' Borból járó Kilentzed vagy Tized, a' hol ez szokásban van, a' féléből, és azon mértékkel, a' mellyel a' Termés megakoltatott, úgymint Pósonyi akóval, a' melly 32. pint, vagy 64. ittze vetetődik.

2. A' Hegyvámot felebb emelni nem szabad, és hogy ez meg ne essék, minden Szőlők laistromba iratván, a' tartozó Hegyvám mennyiségeis, minden darab Szőlő után kitetessék, és így a' Laistrom, a' N. Vármegye által meg petsételtetvén, egyik párban a' Földes Urnak, másban a' Jobbágyoknak, harmadikban pedig a' Vármegye Archivumába adassék: ha a' Szőlő egy idén nem teremvénis, a' Hegyvámot a'kor kiadni lehetetlen volna: azt a' jövő esztendei termésből is tartozik a' Szőlősgazda lefizetni.

3. A' Főtisztelendő Jobbágyos Papi rend Jobbágyjai borából elsőben a' Tizedet, azután pedig mint Földes Úr a' Kilentzedet veszi ki Lud. 1. art. 6.

4. A' Világi Földes Urak mindenféle termésből elsőben a' magok Kilentzedjeket kivesszik, és úgy a'ból a' mi fentmaradt a' T. Papság a' Tizedet. Decr. 1500. art. 29.

5. A' mint a' N. Vármegye a' Szüretelés idejét a' Földes Urral egyezőleg meghatározza, a' Földes Úr a' Szüretelés ideje alatt, a' Kilentzedet, Tizedet, vagy Hegyvámot, a' mint itt, vagy ott szokásban van, azon seprőstől megakoltatni, kijelelni Nro. 5580. 1773. és kivenni tartozik; és azt az 1647. eszt. 95. art.

kirendelt büntetés alatt tovább halasztani nem engedtetik. Decr. 1802. art. 7.

6. A' Szőlősgazdák egész Terméseket a' Dézmaszékre vinni nem tartoznak: hanem a' Földes Urak a' Termés helyjére küldjékki Embereiket, a' kik az eső részt ott kijelelvén, a' mint a' szokás van, az esőrészt a' Dézma Adók által, a' Dézmaszékre vitessékel: de hordóikat akaradjok ellen ott fogni nem szabad; hanem ki kell tölteni.

7. A' Kilentzedet, vagy Hegyvámot minden ingyen tartozik a' Határban lévő Dézmaszékre beállítani.

8. A' Kilentzedet pénzre, a' Hegyvámot Kilentzetre, és megfordítva változtatni, sem a' Földes Úrnak, sem a' Szőlősgazdáknak egyezés nélkül nem szabad. Nro. 4065. 1785.

9. Az Aszszú, vagy Teppedt szőlőből (annyival inkább a' Törkölyből) Kilentzedet, vagy Tizedet venni nem szabad. Nro. accl. 13447. 1815.

10. A' Nemes - emberis tartozik Kilentzed, Tized, vagy Hegyvámmal, a' mint valamelyik szokásban van, ha valamely más Uraság földjén Szőlőt bír.

Ha a' Szőlősgazda két esztendeig megmiveletlen hagyja Szőlőjét, azt tőle elbetsültetni lehet: ha pedig Termését eldúgván, vagy eltagadván, az a' től járó Kilentzedet, vagy Tizedet be nem adja; megengedi a' Törvény, hogy Szőlőjét ingyen elveszítse.

11. A' Szőlőket az Uraság szüret után elbetsültetheti akárkitől a' maga Földjén, Decr. 1625. art. 28.

12. Hogy a' Szőlősgazdák szőlőjőkből semmit árulni nevihessenek meg nem szabad tiltani, Di-

secretus botrorum usus non impediatur. Nro. 6125. 1771.

13. Hogy akárminémű Kilentzed, Tized, és Hegyvám kivetésében semmi hijjánosság, vagy szabadtetszés az Adozónépnek terheltségére ne történjen a' N. Vármegye Tisztviselőjinek a' felelet terhe alatt megvan parantsolva Nro. 14164. 678. 1814. 1815.

d. A' Robotra nézve.

A' Robot hat féle, úgymint.

- a) A' Közönséges, vagy Héti robot.
- b) A' dupla robot.
- c) A' Hoszsúfűr.
- d) Az ölfá behordás.

e) A' Vadász gyalog három napok, és

f) A' felesleg, vagy Tartozáson felül eső

Robot (Supererogatio) Az ingyen való robotról már felebb a' Dézma bevitelben megmondott, a' mi megtartani való.

a) A' Héti Robotra nézve ezek az Urbáriális Rendelések:

1. A' Jobbágy minden héten tartozik a' Földes - Úrnak egy napot Marhával, vagy kettőt gyalog szolgálni: míg egész tartozását, úgy mint az Egész, 52. a' Feles 26, és a' Fertályhelyes 13. napot marhával, vagy ha a' Földes Úr úgy kívánja, két annyi gyolog munkával le nem szolgálta.

2. A' Nap, kelettől fogva, nyugtáig tartó ugyan; mindazáltal beleértődik, a' munkára való jövés, menés, és az etetés ideje. Étetésre 1. 2. órát szoktak engedni, a' mint a' legelő és itató közel, vagy távolvan és ezt a' Fels. Rendelés Nro. 1843. 1781. vövidíteni éppen nem engedi.

3. Mennyi, vagy hány órából áll a' jövé, menés, és etetés ideje: az Urbárium megmondja, azt parantsolván, hogy az eránt a' Földes-Úr a' Jobbággyokkal egyezzen meg: de ha nem lehet, a' N. Vármegye fogja azt ki szabni mindenféle meszszeségre nézve.

4. Ha a' Jobbággy a' Földes Úrtól fél nap járó távolságra lakik: a' Földes Úrnak szabad minden Holnapban egyszer őket (előbb megtudósítván a' felől, hogy mikorra, és mitsoda munkára, 'e minémű Szerszámmal jelenjenek meg) kiparantsolni. Így a' rendelt napra megérkezvén, egymás után négy napot tartoznak robotolni azzal a' két fél nappal együtt, a' melly a' jövére és menésre szükséges; és így igazán szállván három napot, kelettől fogva Napnyugtáig. A' Gyalog munkára ketten ketten szoktak jönni minden Háztól. Mig a' meszsziire való Jobbággyok e' szerint az Uraság dolgában fáradnak az Uraság nyárban a' Marháknak legelőt, és télben Istállót, és a' Jobbággyinak hajlékot adni tartozik.

Meg kell jegyezni, hogy az Urbárium nem parantsolja itt, hogy télben a' Marhának széna, és a' Jobbággyinak étel adassék: mindazáltal ezt sokszor, és sok helyen maga a' körül állás megkívánja. Azértis ezt a' Földes Urak többnyire mind a' kettőt vagy egészen, vagy azon napokon, a' mikor már sem a' Jobbággyinak, sem a' Marhának nints mit enni kiszokták adatni; és ez igazság, 's egyenesség.

5. Az egy vagy másfél órára lakó Jobbággyok, November, December, Január, és Februárban olly idején tartoznak Marhájikat meg etetni és magokis olly korán früstökölni, hogy mikor a' nap felkél, már a' munkához hozzá fogjanak, és azt míg a' nap el nem nyugszik (az

etetés idejét kivéven) folyvást folytatják. Ez a' Rendelés itt legalább, a' hol én lakom, ilyen igen szorosan sohasem vétetik.

6. A' Házas 'Sellér 18. a' Házatlan pedig 12. napi gyalog munkával tartozik esztendő't által a' Földes Urnak.

7. Megesik sok helyenn, hogy a' tehetősebb de ravasz Jobbágyok mihelyt a' nagyobb munka következik: ökreiket lekötik, és megjavítva eladják; és így mind a' nyári hosszú napok, mind a' dupla robot terhét a' szegények viselik. Az ilyen tsalárdságot az Urbanium meg nem engedi, és mind szántani, mind hosszú fúrba parantsolja őket hajtani: és tsak azok után rendeli várakozni: a' kiknek Marhájok eldőglött. Nro. 2552. 1770.

8. De ha szegény Ugarlásra, a' mi rendszerint négy marhával szokott tétetni, marhája gyengesége miatt, más erőtelennel össze fogva jelenikmeg: azért büntetni nem lehet, hanem szántani egymás után kétszer tartozik. Instr. Ex Mag. C. 5. §. 16.

9. A' négy rendbeli szántás idején kívül, a' Jobbágy a' Heti marhas napokra, tsak két marhán tartozik kiállani azértis, ha az Uraság az ilyen munkákra négy marhas szekeret parantsol, azt két napi marhas robotba tartozik beis venni. Nro. 2160. 1775.

b. A' Dupla robotra nézve.

1. Kaszálláskor, és Aratáskor, némellyek pedig Szüretkor, egy hétben a' robotot duplán kívánhatják, olly módon, hogy az Egészhelyes egy Marhas napot, és két gyalog munkást adni tartozik: a' félhelyes pedig és alább, vagy

egy Marhás, vagy pedig két gyalog munkást állít az Uraságnak a' szükséghez képest.

2. A' duplán vett robot úgy számláltatik mint ha azt két különböző héten szolgálta volna a' Jobbágy. A' mellyből önként következik, hogy azt a' szorgos munka idején szerfelett, és az Urbáriom ellen kívánni tilalmas és egy nap kettővel parantsoltatik bevetetni, Nro. 2179. 1772.

3. Az egy vagy fél nap távolságra lakó Jobbágyok, az első Tzikkely szerint egy Holnapban kétszer állanak elől négy - négy napi munkára, vagy világosabban szólván, Aratás, vagy Szüret idején két Héten egyszer, jövet menettel együtt, négy napra. Természetes, hogy ha dupla gyalog munka kívántatik, két két személlynek kell egy Háztól kiállani.

4. A' 'Sellérek se Marhás napi munkára nem kötelesek, se dupla robotot nem adnak.

5. A' Robotot mind nyári munkával le-szolgáltatni nem szabad; hanem az egész Tartozásnak negyed részét, téli Hónapokra kell halasztani.

6. A' Földes Úr a' Jobbágyokat pénzért akaratjok ellen nemkényszerítheti: de robotban tartoznak előlállani, és ha alkú szerint magok jó szántokból fúrozni akarnak, azt tőlök megtagadni sem szabad. Nro. 4581. 1772.

c. A' Hoszszú Fúrra nézve.

1. A' közönséges Robottartozáson fellül, minden négy Egészhelyes Jobbágy, és így proportio szerint, a' Fél, és Fertályosokis, egy, négy marhás szekeret tartoznak az Uraság' akarmikori parantsolatjára, (a' Szántás, Kaszállás, Aratás, és Szüret idejét kivé-

vén) minden idén egyszer két napi útra teher alá kiállítani.

2. Ha két napi járó földnél meszszebb kell a' terhet szállítani, vagy az Uraság a' lerakódott szekereket, viszsza jövetre ujra valamivel meg rakódtatja: mind az egész viszsza jövet idejét, mind az oda vitelben két napon' felül szolgált időt, a' rendes robotba bé kell venni.

3. A' Hoszsúfűrt rossz utakban kívánni, pénzrel megváltatni, más munkával elszolgáltatni, vagy egyik esztendőről másra halasztani meg nem engedtetik.

4. A' melly költséget a' Jobbágyok ilyenkor az úton Vámokra, Révekre, Hidakra, vagy Állásokra tesznek: azt az Uraság erszénvje viseli.

5. Hány Mását tartozik a' Jobbágy Hoszsúfűrban vinni: az Urbáriom meg nem határozza ugyan: de az egyenesség hozza magával, hogy annak a' tengely, és vonó marhák erejét felül múlni nemlehet. A' ki ezzel be nem elégszik, Úriszék, és Vármegye által meghatározthatja a' Mása számot, jó és rossz útban, nyári, vagy téli időben.

d. Az Ölfa, vagy Karátsonfa Behordás.

A' Karátsonfa bevitel, a' mint felebb mondatott a' Közönséges Robottartozáson felül való munka, a' tűzi, vagy esett fával való szabados élésért,

e. Az Urbáriomi Vadászatra nézve.

A' kártévő Vadaknak kiirtására, minéműek nálunk a' Farkasok, kóborló Vad disznók (vagy inkább a' Csavargók, Bujdosók) tartoznak a' Job-

bágyok Roboton kívül három nap, a' mikor parantsoltatik, az Uraság fegyverével, és töl-tésével vadászatra kiállani: de semmi más mun-kát vagy pénzt, e' helyett tölök kívánni nem szabad. Nro. accl. 3942. és 9461. 1806.

f. A' Felesleg Robotra nézve.

1. A' Jobbágyot az Urbáriomban meghatározott Robottartozáson felül valamely munkára, vagy teher vitelre szorítani nem enged-tetik: hanem ha megalkúdott bérért azt önként, vagy megkínálva magokra vállalják.

2. Ha mindazonáltal némelly Jobbágy-házak olyan Népesek, és Marhásak, hogy pénzfizetésért akarkinek kapálni, kaszálni, vagy akarmi munkára elszoktak járni: az Urbári-om megengedi, sőt az Igazság kívánja, hogy folyó Napiszámért, és kész fizetésért, az Ura-ság munkáira inkább álljanakki, mint más-nak.

3. A' jövő esztendőre eső Robottartozást se előre be nem szabad kívánni; sem a' Job-bágy, ha észre nemvétélből Tartozásán felül szolgált, azt a' jövő esztendei Tartozásába be nem számlálhatja: hanem a' Földes Úr minden ujj-esztendőkor kívül-kívül számot vetvén, azt a' mit felesleg szolgált, kész pénzzel folyó na-piszám szerint kifizeti.

4. De hogy illy felesleg szolgáltatok ne történjenek, a' Felséges Rendelések egyene-sen parantsolják, hogy a' Napot kiszolgált Job-bágynak minden este a' haza indulás előtt, a' Tiszt, vagy Hajdú, egész, fél, vagy Fer-tályos bartzát (Blech) adjon, a' mellyet Vasár-nap bemutatván, az Uraság, vagy annak Tiszt-je, a' mennyiséget a' maga Laistromába be-

írja, és a' Jobbágy rovássárais felmesse. Nro. 18482. 1784.

5. Ha a' Jobbágy a' Mezőre Szőlőjébe, Malomba, Földes Úrának Vámútján menni kénytelen: azért semmi Vámot nem fizet, se nem robotol: de ha fúrba, vagy egyéb dol-gában meszszebbre megyen, vagy Vámot fi-zet; vagy pedig a' Híd, vagy Töltés - tsinálás-ban egy két napot szolgál.

6. Mindenféle robotozó napról meg kell tartani, hogy ha az eső, vagy havas szél, a' Ro-botost a' munkából dél előtt kiveri: az időt fél napi robotba be kell venni. Ha dél után szakasztatja a' munkát félben: az illy hijjános Robotnapot egész napba kell számlálni. Hogy ha pedig a' Jobbágy tsak a' munka helyen je-lentmeg: de még a' munkához nem fogott: mikor rossz idő lett: ilyenkor a' megjelenés semmibense vétetik.

VI. A' Jobbágyok Adozásai (Datiae)

§. 65.

Minden házas Jobbágy, vagy 'Sellér fizet esztendő által Füstpénzt a' Házától 1 fl. felét Sz. György, felét pedig Sz. Mihály napkor té-vénle, a' Földes Úrnak. Ha a' Jobbágy több Sessiókat bír, és belső fundus van hozzájuk, vagy van rajtok Ház, vagy nints, annyi füst-pénzt fizet, a' mennyi a' Sessio. De ha az egy Sessióhoz tartozó belső Teleken több házak vagynak is, tsak egy Füstpénz fizettetik.

2. Udvarától az Egészhelyes, és így (a' pro-portione) a' Feles, fertályos 's a' t. adózik, két Csirkét, vagy e' helyett, a' mint a' Földes Úr-nak tetszik, Pünkösd és Jakab nap közt, 6 xr.

két Happant ősszel; vagy helyette 18 xr. (Ezeket se hizlalva kívánni, se kitsinységeként viszsza vetni nem szabad,) és 12 Tojást, Tavasztól fogva Kisaszszony napig, vagy helyette 4 xr.

3. A' Legelőtől egy ittze kifőzött vaját Május közepétől fogva, Sz. Mihály napig, vagy helyette 20 xr. és az egész Helység közönségesen egy borjút, vagy e' helyett 1 fl. 30. xr. külön külön pedig minden Jobbágy 3 xr. ősszeséggel 51 xr.

4. Mitsoda esetben tartozik a' Jobbágy Földes Urának Urbárium szerint való fonással: felebb a' Kilentzed Rubrikájában megmondattott. Itt tehát tsak arról tetetik szó, ha a' fonás mint Adózás úgy gondoltatik. Ezen tekintetben, a' hol a' Jobbágyok a' Kender természetért fonni szoktak, ott az Uraság gabonáját az önnön 'Sájkokban vinni nem tartoznak: de a' hol valóságos Kilentzedet adnak a' Kenderből, vagy ha azt Urbárialis taxa szerint pénzüll megváltják, mikor gabonát vinni robotban parantsoltatnak, azt az önnön 'Sájkokban tartoznak beméretni, és elvinni.

Rendkívül való Adózások a' Jobbágyoknak.

1. A' Földesúrnak magának Házassági-lakodalmára valamelyes eleség.

2. A' hadifogságból való maga kiváltására valamelyes pénzbeli segedelem.

3. A' Dietai költségekre, ha oda a' Földes Úr különös Királyi Levéllel meghivatik, egy Egész helytől 15 xr. ezüstben: de ezekről a' Földes Uraságok többnyire elmellőzéssel lemondtak.

A' Kalmárok, és Mesteremberek Adózásai.

1. Ha a' Nemesek, Kalmárok, Boltosok, és Mesteremberek Házhelyeket vettekfel; azoktól úgy adóznak, mint a' Jobbágyok.

2. Ha pedig az Uraság Curiajin, az Uraság Házában laknak, és Bóltjában árúlnak, vagy pedig az Uraság engedelmeiből, ugyan a' Curiaikon Házat és Boltot építenek; az Adózás az egyességtől függ.

VII. A' Tartozások, és Adózások behajtásáról.

§. 66.

1. Mindenféle Tartozásokat és Adózásokat, ha másként nem lehet, Executio által megvehet az Uraság.

2. Az Executióra kiküldött Hajdúk, vagy egyebek annyi egy - egy Garast kapnak napjára, a' hányan valósággal kiküldettek: de nem úgy hogy minden Tartozó, vagy Adós különkülön egy - egy garast fizessen nekik. Instr. Ex. Mag C. V. §. 30.

VIII. A' Belső Rendtartásokról.

§. 67.

A' Bírói - hivatalra Mindszent napkor minden Esztendőben az Uraság hármát nevez, a' kik közül a' Község egyet választ. Melly Hivatal ezeket foglalja magában:

1. Hogy a' Hőzadót (kire kire személlyesen kiiratván) annak idejében beis szedje, és a' Vármegye' Cassájába beadja.
2. Vontatóba, és Szállításokra, mind a' Katonaság, mind a' Vármegye Tisztjei, és egyéb Hazadolgában járó Személlyek alá Lovakat, és ökröket a' Bíró rendel egyenes, és következő sorral. Melly dologban neki az Esküdtekis, a' Kisbírókon felül segédül lenni tartoznak
3. A' Vontatás taxáját, vagy a' Quietantiát a' Vontatásokról, a' Bíró veszi a' kezére, és számotis ad rólok.
4. A' Szálló, és Quártélyos Katonaság számára hajlékot, és Istállót a' Bíró mutat.
5. A' Helységnek minden jövedelmeiről, és költségeiről, minden esztendőben számot ad.
6. A' Szálló, és Quártélyos Katonaság élelmet, szénáját, szalmáját és abrakját a' Bíró kötelessége kiparantsolni.
7. Computusra, mind a' Katonasághoz, mind a' Szolgabíróhoz, a' Bíró megy a' Notariussal együtt.
8. Ha mi parantsolat a' Szolgabírótól érkezik, akar valakinek megfogatására, akar! új Katonák állítására: azt végezni a' Bíró kötelessége.
9. Az Útak, hidak, tűz, és vizedények a' Bíró felvigyázása alatt vagynak.
10. Az Útban, vagy faluban meghólt gyarmoltalanokat, a' Bíró temetteti el közköltségén.
11. A' rossz embereket, Gonosztévőket köteles a' Bíró befogatni, és kézreadni.

12. A' helység' nevében a' Bíró veszen Esküttjeivel együtt, Makkot, Legelőt, 's egyebet árendába.

13. A' Házakat, Konyhákat, a' nagy szél és szárazság idején köteles a' Bíró megjárítani, és a' tüzelést letiltani, kéményt sepretni, és a' vizedényeket megtölteni parantsolni.

14. A' Helység Csordássa, Ökör, Ménes, és Borjú-pásztor fogadása 's a' t. a' Bírótól függ, és ezek az ő páltzája alatt vagynak, mint szinte az éjjeli Vigyázók, és Strásákis.

15. Ha valami állat megvesz (dühödik) a' Bíró kötelessége az Uraságtól puskát, és fegyvert kérni.

16. Ha döögöt veszen észre: az Uraság Tisztjének a' Bíró tüstént jelentést tenni tartozik.

17. A' gyanús Idegen-emberektől, Hol-dúsoktól, az Utazó-levelet előkérni a' Bíró kötelessége, és a' Nemigazjáraatbelieket letartóztatni.

18. Az Uraság minden Urbarialis parantsolatjainak hűséges végbehajtása a' Bírótól megkívántatik.

19. Ha valamit a' Helység számára az Uraságtól kérni kell, vagy valaki ügye mellett igazán szólni szükséges: a' Bíró köldetik Esküttjeivel.

20. Ha a' Faluban Égés van, a' Bírónak jelen kell lenni; és legelsőben is Óltókat, és Strásákat rendelni.

21. Ha a' Marha a' Mezőben kárt teszen, azt a' Bíró betsülimeg, két Eskütt - társával együtt.

22. Ha a' Faluban valaki Testamentomot akar tenni, a' Bírónak, Notáriusnak, és egy Esküttnek azon jelen kell lenni: jó ha a' Pap is megjelenik.

Magyar Gazdatiszt.

23. Ha a' Bíró rosszul viseli magát: az Uraság leteheti; és helyette hármat kinevezvén mást választathat.

24. A' Notáriust, és Eskütteket a' Község a' Földes Úr nélkül választja, és elis botsátja.

25. A' Bíró az ő Hivatala a' Közadó alól ki nem veszi.

26. Az Uraság a' Bírótól minden idén számot tartozik venni, mind a' Közadónak igazságos Kivetése, 's Beszedéséről, mind pedig a' Helység magános Cassájáról; és ha az Uraság ezt elmellőzi: a' Vármegye Tisztje fog számot venni.

27. A' Földes Úr hire nélkül a' Község maga nevére semmi Pénzt fel nem vehet.

28. A' Jobbágyoknak, ha egymás közt panaszszok van; a' Földes Uraság, vagy ennek Tisztje benne a' Bíró.

29. Ha kinek a' Tisztek ellen van panaszsa; egyenesen a' Földes Urnál keressék legelsőbenis Sérelmek orvoslását: a' ki-is ha eleget nem tenne, a' Vármegyénél tehetnek panaszt.

30. A'ban az esetben, ha a' Jobbágyoknak maga a' Földes Úr ellen van panaszszok: a' Földes Urhoz tartoznak legelsőbenis folyamodni. Hogy ha pedig a' Földes Úr Igazságot nem tenne: a' Jobbágyok egyenesen a' Vármegyéhez folyamodhatnak.

31. A' melly Földes Úr vagy Tiszt, a' Jobbágyokat, a' Felsőséghez való folyamodásért megbünteti: szintén úgy ítéltetik meg, mint az, a' ki a' Jobbágyokkal kegyetlenül bánik.

32. A' Jobbágyoknak minden ügyes bajos és panaszos állapotját az Uraság ingyen folytatja. E' végre

35. Meg nem engedi az Urbárium 24. páltza büntetés alatt, hogy a' Jobb ágyok magok közt pénzt szedjenek, vagy Collectát tsináljanak, a' végett hogy titkos úton - módon panaszt tehessenek, vagy az által rossz szándékjoknak kivitelét előlsegíthessék.

M Á S O D I K R É S Z.

A' Felvigyázásról.

E L S Ő S Z A K A S Z.

A' Végrehajtások Megnézéséről.

§. 68.

A' Felvigyázásnak tárgya.

I. A' Végrehajtásoknak Megnézése.

II. A' Számadásoknak, ezek holnapos Kivonásinak, és a' Tabelláknak a' rendes időre való elkészíttetése, és az Urasághoz béküldése.

§. 69.

A' Megnézésre ezeket szükség megtartani:

1. Az Uraság épen meg nem elégeszik azal; ha a' Gazdatiszt csak a' szobából gazdálkodik; és szemeivel nem látja, mint hajtának végre az ő Rendeléseit.

2. Tehát a' Munkásokat mindennap sorral megjárja, akarhova rendelteis őket; és akarmi kedvetlen idő legyenis. És az Uraság be nem fogja venni az olyan mentséget: *hiszem én megrendeltem:* de a' Gazda, az Ispán, vagy Hajdú ellenkezőt tselekedett.

3. A' külső Majorokat, és Ispánokat minden héten ugyan sorban meg kell járni: mind-

azonáltal azt, a' hol valami épül, készül 's a' t. mentől gyakrabban meglátja, annál jobb. A' Szántás - vetés mi karban van kint? a' Gazdatisztnek szemeivel látni kell.

4. Különösen utánnok nézzen a' Gulyásoknak, Csikósoknak, és Birkásoknak; és ha mi orvosolni való van Legeltetésben, vagy Teletetésben tüstént rendelést tegyen; és a' dolgot ne halasztza a' Tisztulás napjára. Kivált pedig az Itatók, Kútak', és Viz, mikarbanléttét annál szorosabb kötelességének esmerje; mentől nagyobb a' szárazság.

5. A' mikor a' Mezőn akarmi ok miatt Munkások nintsenek: a' kor, a' Magházakat, Pinczét, Cséplőket, és a' Vetéseket vegye szemalá.

6. Úgy szinte arrais időt szakaszszon legalább minden Holnapban egyszer, hogy a' Pénztárt megszámlálja, és azt a' Számadókönyvvel összevesse.

7. Ha a' Levelezők a' Termés folyó árráról a' Tűdósítást elmulatják; vagy azok felől méltán gyanakodni lehet: a' közelebb eső piatzokra elmenjen. De a' Vásárokra (vagy kell, vagy nem) elkotsikázni a' Gazdatiszti Hivatal ellen való dolognak tartatik.

8. Végre mindazokról, a' mellyeket látott, tapasztalt a' Tisztulásben relatiót tegyen; és innen, a' hol a' dolgot minnyájan tudják, az érdemeseket az Uraságnakis minden 14. napban körülalásosan tudtára adja. A' mellyek pedig sijetők, azoknak 14. napot várni nem kell; és a' kor, mikor megírhatja.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Számadó-könyvek, Kivonások, és Tabel-lák' készítése, és az Urasághoz való beküldésnek idejéről - és módjáról.

§. 70.

A' ki magának gazdálkodikis, tartozik magát megbírálni, annyival inkább a' mások helyett való Gazdálkodás' természete hozza magával, hogy a' Gazdatiszt minden cselekedeteit szem, és a' megítélés eleibe állítsa.

Ezen dologban a' Gazdatiszt vagy egyedül forog, vagy pedig Segédjei vannak, úgymint a' Pénztartó, Magtartó, Ispán, Gazda, Kulcsár, és egyebek.

Mit tselekesznek ezek? az Uraság bizonyos időszakaszonként kívánja magának bemutattatni: vagy a' Conto currentet időről, időre bevárja.

A' Számadó-könyv egyszerre, és egy tőmóban bizonyosságot teszen ugyan a' Gazdaságnak folyamatjáról; és így ez elégis volna a' kívánt dolog előmutatására: de minthogy ez sok részekből áll, és sok kezek által vezetettik; és e' miatt a' dolog helyes megítélése hosszú és nehéz; az Uraság pedig az egész Gazdálkodás mivoltáról már előre is hitelesen meggyőzteteni akarván, e' következő Rendeléseket teszi, a' mellyeknek Végrehajtásokra való Felvigyázás a' Gazdatisztet szorossan nézi:

§. 71.

1. Minden Tiszt, a' ki a' Termést, vagy a' Pénzt kötelessége szerint keze alatt tartja (minthogy az a' másé) arról számolatis tarto-

zik időről időre. Mindazáltal hogy a' dologban egység és rövidség legyen.

2. Boglaron, és Atsiban rendeltetnek két fő számadók, úgymint a' Pénztartó, és Magtartó; a' kiknek számadó-könyveikhez mint Toldalékok (Adnexa) járúlnak a' Csobántzi, és Detreki Ispánok, mint fíjók Pénztartók, és Magtartók holnaponként való Számodásai.

3. A' Számadó-könyvek minden Toldalékokkal, Bizonyításokkal, Meghagyásokkal (Commissio) Tanúságokkal (Documentum) és Menedék levelekkel (Quietantia) kísérve minden Esztendő első napjára adattatnakbé az Uraságnak.

4. De hogy mind az eladnivaló Termések, és Tenyészetek mennyiségét: min dpedig azt, mi pénz van a' Tárban, vagy kiknél van kint, és mennyi? megkívánja az Uraság, hogy mind a' két fő Számadókönyvekből, Holnapos-kivonások küldessenek hozzá minden Holnap utolsó napján, mindenféle Bévételek, és kiadásokról. Különösen pedig a' Pénztár' Kivonása mellett az Adóssaknak és Hátramaradtaknak Névszám Laitromais megküldessék. Hogy pedig az Uraság a' nélkül, hogy a' számadókönyveket felhányassa, megtudhassa, mivolt mind a' 12. Holnapban, mind egész Bévevése, mind kiadása, és mi maradt kint? mind a' 12 Holnap Bévevéseiről, és Kiadásairól szükséges, minden Uradalomban különösen egy egy Summás, vagy közönséges kivonást (Summarius Extractus) az Esztendő végére az Uraságnak a' számadó Tisztek által úgy elkészítve beküldeni, hogy ez a' Kivonás, az egész számadókönyvekkel pontban megegyezzen.

§. 72.

Mihelyt a' számadó - könyvek bészaratnak, hogy meglehessen tudni, melly megrakottan, vagy üressen megyen a' Pénz, és Termésár, egy Esztendőről a' másra által; és hogy valóságosan megvane' mindaz, a' mit a' Számadó-könyvek, mint Maradékot előmutatnak: mindenek felhánytatni (inventari) parantsoltatnak: a' miben ezeket kell megtartani:

1. A' Felhányáson, vagy maga az Uraság, vagy pedig ennek Birtossai fognak megjelenni, és így a' Felhányásra két személy kívántatik t. i. a' számadó, és a' Biztos-felhányó; és a' mit mennyinek találnek, kinél, és mi karban? akár Pénzben, akár Adósságban, akár pedig Termésben, és Tenyészethen: felszámolják, megméri, öszszeszámlálják, felírják, és hitelesen alólírván, egy példában az Uraságnak megküldik; más példában pedig a' jövő Esztendőbeli számadás mellé megpetsételve, és alólírva, mint hiteles Tanúságot által adják.

2. E' szerint minden számadó - könyv a' Felhányáson kezdődik, és ugyan azonnis végződik.

3. Együttal a' Felhányó az Adósságoknak, Tartozásoknak, és Hátramaradásoknak szorosan végére járván, a' mit veszedelemben lát: az eránt a' Gazdatisztet, és Fiscalist tudósítja. A' mi pedig Megvehetetlenné vált, megjegyzi; és az Uraságnak bejelenti, hogy végére járhason: ha nem gondatlanság miatt letté ez, vagy amaz Adósság megvehetetlen. Ha az eset szerentsétlenség: azt a' Számadásból ki kell hagyni (exassignare) ne hogy vele a' számadó idővel terheltethessék, haladék nélkül.

4. Ugyan így kell azon gazdasági Eszközöket, Készületeket, Házibutorokat, Edényeket, és szerszámokat 's a' t. darabról darabra felhányni, és mi karban van ez, vagy amaz, feljegyezni; hogy a' Gazdatiszt a' Felhányás Lais-troma szerint azt, a' mi a' használásban elkopott, elvásott, elszakadt, eltört; a' Cselédek 's egyebek keze alól a' számonadásból ki hagyni meghagyhassa. (committere) A' mellyek pedig gondatlanságból, vagy hibásan elvesztek: azoknak árrát kinek kinek fizetéséből a' Pénztartóval fenttartathassa.

§. 73.

Az Uraság kívánván időről-időre tudni: mennyi a' Jobbágy, a' Jobbágyi Erő, Tartozás, és ezeknek Adózasok? azt rendeli, hogy

1. A' Gazdatiszt minden Esztendő' elején Januáriusban ezekről egy Tabellát készítsen, Urbariomi Tabella név alatt; és az Uraságnak a' Hónap végével küldjebe. Készítésére szükség, hogy ezen Tabella egyúttal.

2. Házi (Domestica Conscriptio) összeírás legyen, hogy belőle az Uraság ne tsak azt láthassameg, mi a' Jobbágyok Tartozása, és Adózása; hanem aztis, hány a' Lélek, a' dolgozókéz, a' marha, a' barom, mennyi kinek kinek a' birtoka, és hogy az meg vané valósággal a' Jobbágy kezén, a' minek Urbáriom szerint ki kell adattatni; vagy mit zálogosított el ezekből a' Jobbágy, vagy mi adósságot tsinált-rá? és végre hány az iparkodó Ember ez, vagy amaz Faluban, és hány a' szerentsétlen, sok gyermekes, magtalan, vagy korhely?

§. 74.

§. 74.

Hasonló kötelessége a' Gazdatisztnek, hogy Februárius végére azon Tabellátis elkészítse, Megállított Jövedelmek (Fixi Proventus) név alatt, a' mellyből az Uraság bizonyos pénzbeli Jövedelmét megítélhesse; és tudja magát a' költségre nézve mihez tartani. Készítésére ezek szükségesek:

1. Ezt a' Tabellát a' Pénztartóis alólírja, hogy azzal ne menthesse magát, hogy nem tudta légyen mit, kiől, és mennyit kell beszédni (incassare),

2. A' Tabella végére az okokatis fel kell jegyezni: miért nagyobb vagy kisebb most a' Jövedelem, mint tavaly? De minthogy ezen Tabellában az összehasonlítás kedvéért a' végén, a' Summa után mindenkor, a' múlt Esztendőről való Megállított Jövedelmek Summájatis által kellérni; azomban pedig megesik, hogy a' múlt Esztendőnek kezdetétől fogva, annak végéig egy, vagy más okból, az ígért Summa nagyobbodott, vagy kevesedett azért is a' különbözésnek okát az ujj Tabellábanis elől kell adni.

75.

Minthogy a' Robot, mint Munka a' Számadó-könyvekben, se mint készpénz, se mint Termés vagy Tenyészet sehol bé nem iktattathatik; azomban pedig Jövedelem, és annak hoválett fordítását tudni, az Uraságnak Jussa van: ezt a' Rendelést teszi, hogy

2. A' Robotról minden Gazdának, Ispának, a' ki Robotban dolgoztat, rendes számadást kell vezetni. Melly számadásban a' dolgozóknak neve, tartozása, hátramaradása's a' t.

mint Bevevés, és ennek, hol, 's mikor, és mivel lett szolgálása, mint Kiadás szükségesképen elől kell számláltatni.

2. Hogy ezt a' Jövedelmet az Ispánok, és Gazdák igazán, és vesztegetés nélkül fordították a' Gazdaságra: a' Gazdatiszt felvigyázása alá tartozó nagy dolog.

3. Erre nézve minden Gazda, és Ispán az ő számadása alá bízott Robotok' Bévételét, és kiadását Februarius közepére elkészíteni, és a' Gazdatisztnek, alá írva beadni tartoznak. A' kiis a' részes számadásokból egészet tsinálni, és Februarius végével az Uraságnak beadni köteles. Melly Tabella utolsó rubrikájába az is beirassék, hogy: kitsoda, hány, pénzülkifizett Robotot szolgált, és mivel fizettetett gyalog, vagy marhas munkája napjában?

§. 76.

A' Szegődség Tabellája' készítése egyenesen magát a' Gazdatisztet nézi, minthogy ő fogja, vagy eresztiel legalább a' Cselédeket. Készítésére ezek rendeltetnek:

1. A' Tabellát December első Hétjében bé kell már az Uraságnak a' Helyben hagyás végett küldeni (pro Ratificatione).

2. Ezen Tabellát a' Gazdatiszt, és a Pénzel, vagy Terméssel fizető Pénz és Magtartó tartoznak alólírva, és három példában, elkészíteni. Az egyik az Uraságnál marad; a' második, és harmadik pedig a' számadó-könyvek mellé Tanúságul mellézetnek.

3. Ha mi változás esett benne a' Sz. Mihály napi bejelentés után: az a' Tabella végire feljegyeztessék, az alatt a' számalatt; a' melly alatt a' Helyben hagyás valamelyik szegődöttre nézve, megérkezett.

4. Akárminémű fizetése legyen valakinek, u. m. föld, rét, szalma, vagy robot elengedés: az pénzben mind kitetessék folyó árra szerint; és úgy iktatassékbe a' személy után, a' fizetés rubrikájába.

§. 77.

A' Gazdatiszt Iparkodásának legvilágosabb bizonyossága a' Termés, és erre tett Költség közt vont Biláncz. Ezt az egész Iparkodás Bilánczát (talán lehetne Megbírálásnak nevezni magyarul) Termés Tabellának hívják, és Biláncz formába én öntöttem először, gondolom. Erről tehát az Uraság azt a' rendelést teszi:

1. Az egész Termés u. m. Gabona, Széna, Bor's a' t. hitelesen összeírattván, a' Magtartó Keze, és Számadása alá, alólírva adassék által: de ezekből a' Gazdatiszt kötelessége egy Terméstabellát készíteni; és az Uraságnak minden idén November végével beadni. Készítésére ezek szükségesek:

1. A' termő Táblák, Rétek, és Szőlők állandóan egy névvel neveztesse, és hitelesen felmérve; hogy a' föld hány Holdat; a' Rét, hány kaszást, és a' Szőlő hány kapást tésszen?

2. Minden nevek minden Esztendőben azon rendel írássanak egymás után, a' mint először irattak.

3. Ha valamellyik Tábla, Rét, vagy Szőlő, a' tavalyi termésre nézve az idén felebb, vagy alább száll: a' dolognak az okais kitetessék a' Tabella végén.

4. Hogy a' Termést a' Munkával, és Költséggel bilánczírozni lehessen: minden Költségeket pénzre kell változtatni; és úgy a' Tábla, Holdszám, rátett-munka Rubrikáji alá,

ezeknek Censust aláírván, az egész Költséget egy Summában kitenni. Ezen Summa után jön osztán a' Termés, és ennek árra p. o.

1. A' *Várdombi Tábla*. 700. Hold alá a' Censust. a' 2. fl. mentrá trágya szekér 1500. szekérét a' 2. fl. annyi: Szántás első a' 2. fl. Keverés a' 1. fl. Vetés, és boronálás a' 1. fl. 30. xr. Mentrá aratója' 30. xr. ennyi behordószekér a' 1. fl. ennyi. — Termett ellenben kereszt 5000. Igér próba szerint, 1. Köb. 8. itszét. Lehet tehát reményleni 5060. Köblöt. Innen a' Cséplő - rész per 10-dik köből levonatván; marad 4000. köből. Ér pénzben, köblét a' 2. fl. véné 8000. fl. Summája a' költségnek 5000. fl. Ezt a' Termésből levonván, van nyereség fl. 3000.

2. *Füzes Tábla*. 's a' t. és így tovább.

5. Minden Termesztő Ispány, és Gazda a' maga Terméséről részes Tabellát tsinálván egész árkus papirosra, ezekből a' Gazda iszt Közönségest (generalis) készít, és magais alólírja; 's az Ispányokkal is alólíratja.

§. 78.

Az Uraság ugyan épen nem akarja, hogy a' Tisztek a' sokféle Irományok készítése miatt, a' külső Gazdaságra való Felvigyázástól elvonattassanak; mindazáltal fenttartja magának, hogy a' Tenyésztetésnek hasznáról, vagy káráról, vagy általjában, vagy pedig csak valamellyik ágáról, szint olly rendes Bilántzkészítést parantsolhasson; mint a' Termésről csak épen most mondatott. Külömben meglegszik, ha a' Gazdatiszt, a' Magtartó által minden Esztendő végével, akar a' Felhányás, akar pedig a' Maradék (Remanentia) Tabellák-

A' Rendtartásról Közönségesen. 173

ból a' Tenyészet' tavalyi, és ideji Summáját kivonatja, és beküldi.

Ugyan ez a' Rendelés tartassék meg a' Cséplés tabellára nézveis, annyival inkább hogy a' Termés-Tabellából hitelesen meglehet látni, mind a' Termés mennyiségét, mind pedig a' közönséges Probatétel Rubrikájából meglehetősen megítélni, mennyi szemet kellessék az egész szalmás Termésből várni.

H A R M A D I K R É S Z.

A' Rendtartásról.

§. 79.

I-ső és fő tárgya a' Rendtartásnak a' Pénztár (Cassa) E' körül ezeket kell megtartani:

1. A' Cassát minden Holnap végével, a' Számadó-könyv Holnapos Kivonásával együtt az Uraság bekívánja. Kovátsiból mindazáltal minthogy az igen messze van minden fertály Esztendő végével.

2. Minthogy a' Pénztár, egyenesen a' Pénztartó (Rationista) keze alatt áll: azt egyenesen magais vigye az Urasághoz, legalább egy Hajdú, vagy Jáger kísérése alatt; és mások által ne küldje. De Menedéklevél nélkül azt még az Uraságnak magának se tartozik általadni.

3. Illyenkor a' Gazdatisztis előre Kivonást tsinálván a' Pénztartóval elhihető Tűdősítást tegyen arról: a' mi a' jövő Holnap' végével befog küldettethetni.

4. Hogy a' Gazdatiszt Igéretét megtarthassa: az Adósságokat, Tartozásokat, és Hátramaradásokat minden Héten a' Tisztülésben ki-

írja a' Pénztartóra (assignet) A' mit ez látván, maga minden Holnapban kimenjen a' Tartozások' beszédésére; és Hajdúkat küldeni épen meg nem engedtetik.

5. Különösen a' Borárosoktól minden Holnapban számot vegyen az elkölt borok árráról; és a' mit tőlök beveszen: azt a' Borkönyvbe megnyugtatóan beírja.

6. Az Árendások után, ha tehetősök: de Terméseket nem akarván elharátsolni, tágulást kérnek: a' Pénztartó a' Gazdatiszt Meghagyása mellett, egy Holnapot, a' Vevők után egy Hetet; a' Jobbágyok után pedig egy fertály esztendő a' fizetés napján túl, várakozhatik. De ha e'kor se fizetnek; sőt az Uraság pénzét elveszhetőnek látja: egy órát se várakozzon, hanem a' dolgot a' Gazdatisztnek, vagy a' Fiskalisnak jelentsebé.

7. Ha mind ennyi Vigyázás mellett is megeseik; hogy valamelly adósság megvehetetlené válik mint ez a' Borárosokon, Sajtosokon, Bóltos, Húsáros, és Pályinka-égető 'Sidókkal, az Árendának nagy feltsikorítása után, gyakrabban megszokott történni: a' Gazdatiszt a. a' dologból magának azt a' tanúságot vegye, hogy: Az igaz Iparkodás nem az árendának feltsigázásában; hanem a' Termesztésben Tenyésztetésben, és ezeknek vigyázva való, és okos Eladásában állván; az árendát mód nélkül fel ne verje; s dologkerülő, többetigérő, élösködő Embernek azt soha sem adja; hanem vagy Értekesnek, vagy pedig Szorgalmatosnak. b. A' megvehetetlen adósságot hitelesen megvizsgálván, a' kárt annak igaz okával együtt az Uraságnak jelentsebe; és a' Summát a' Kihagyásra kiíratni (exassignari) kérje.

8. Az Uraság Pénztárjából valakinek csak egy órárais, meg nem engedtetik, hogy költsön pénz kiadattathassék. De valamint a' kivétel egy részről tilalmas; úgy más részről az se lesz megengedve, hogy a' Pénztartó a' maga pénzét az Uraságéhoz tehesse.

9. A' Gazdatiszt, vagy a' hol van, a' Számvévő (Exactor) kötelessége, hogy a' Pénztárt minden bizonyos idő nélkül, elpétsételje; és a' Számadó-könyvből a' Mennyiséget kihúzáván, a' Cassát megszámlálja. Ennek ott van helyje, a' hol a' Pénztartó ereje felett rugódózván: a' Pénztár erántmagát gyanússá teszi.

10. Ellenben a' Pénztartóis, a' mennyire lehet, a' Gazdatisztnek minden Vételeit a' fizetéssel; és Eladásait a' Bevétellel köteles bizonyossá tenni; és így a' rugott borjúk, Tinók, Meddő tehenek, és ökrök' összevételén megjelenni.

11. Ha Vevők érkeznek: a' Gazdatiszt a' Pénztartótól előbb (mint sem alkúba ereszkedne) a' nyerségre összevett dolgoknak mennyiben-léttét kivonni tartozik.

§. 80

II-dik Tártyja a' Rendtartásnak, a' Magház, és Gabonás, 's Szénás pajtákra való Felvigyázás: a' mihez ezek rendeltetnek:

1. Minden Gabonás, és Szénás pajtáknak zár, és kerítés alatt tartassanak, és ezekbe Napkölte előtt, és Nyugta után, semmi bejárás, vagy dolgozás meg ne engedtessek: a' pipát pedig ide csak bevinniis, nem hogy pipázni senkinek szabad nem lessz.

2. Az érdemesebb, vagy megtisztítható Termések mindjárt a' Cséplő pa'tákban a' felszórás után, megis rostáltassanak.

3. Mind a' Magházban a' Szembe, mind a' Pajtában az Asztagokba, és Kazalokba bé legyen szúrva, a' mennyiségről, minémüség-ről, a' Tábláról, és az Esztendőről a' Róvás.

4. Ha a' Gabona, vagy Széna kazalok be-áznak, és megromlanak, a' Gazdatiszt vigyázatlanságának fogtulajdonittatni: De ha a' Cséplők rosszszúl dolgoznak (pedig a' Gabona szárazan, és nem szívósan van összerakva) és a' bemérés a' Próbacsépléstől igen messzszejár: a' Magtartó fog róla felelni.

5. Mitsoda rendel csépeltesse nek a' kazalok; és etettessék meg a' széna: a' Gazdatisztnek felebb, e' részben kiadott Rendtartások megmondják.

6. Az Életet nyárban minden két Hétben, és télben minden Holnapban meg kell egyszer forgattatni, a' Magtartó vigyázása alatt.

7. Hogy a' nagy meleg, hó, és eső kárt ne tsináljon a' szemes gabonában: az ablak táblák bezárására, és kinyitására, a' Magtartó Számadónak (már ez akar Pajtamester, akár külső Ispán legyen) kötelessége vigyázni.

8. Mentől betstelenebb a' Gabona: annál inkább szükségesebb azt megrostáltatni. Ezen a' Vevő jobban kap.

9. Soha eladni való szemes gabona nélkül a' Magház ne hagyassék.

10. A' Töltésekben azt a' rendet kell tartani, hogy a' különböző tisztaságú, és jóságú magok össze ne kevertessenek; és ezt nemcsak a' Búza, hanem a' Rostaalljáról is meg kell tartani.

11. A' Vonós, és Útazó marhák számára a' szénát 10-12. fontos portiókba szükséges köztetni, és kinek kinek kiadni.

§. 81.

III-dik Tárgyja a' Rendtartásnak a' Pintzékkal való bánás. Ehez ezek rendeltetnek:

1. A' hol a' Hereskedők a' bort akó, és nem hordó számra szokták venni a' Pintzékhez alkalmaztatott hordók 45 — 120. akósok tsináltassanak, és vas alá vétessenek.

2. Az ilyen hordókkal való könnyebb bánásra, bőr-szivárványok feltöltő kádak, réz tsapok, hordó emelő srófok, hordó léeresztő bakok, fel'srófolható kissebb, és nagyobb vasabrontsok, töltikék, füles sajtárok, kármენტők 's a' t. tartassanak készen.

3. Azon Csárdákra, és Vendégfogadókra nézve, a' mellyeket az Uradalom maga borával szokott tartani, öt akótól fogva, tíz akós kissebb hordók tartassanak, hasonlóan vasabrontsok alatt.

4. A' nagyobb boros Péntzékhez a' borokkal bánást, és nagyhordók tsinálását értő Kádárok fogadtassanak.

5. A' Pintze kultsok mindenkor a' Magtárónál, vagy a' rendes Kultsároknál álljanak; és ezek tudta nélkül a' Kádárok a' Pintzékbe nem járhatnak.

6. A' borok két Héthben tsak egyszer rendeltetnek töltögettetni; és a' hány ittze ilyenkor a' töltögetésre felmegyen: azt a' Számadó magának hitelesen bizonyíttassa. E'ként a' hordók megtöltögettetvén, szájjaik bépetséltetnek, a' mellyeket a' jövő töltögetésig felbontani nem szabad.

7. Ha a' borok, a' hordók' nemtisztogatása miatt zavarosok, és színetlen töröttek: mind a' Kádár, mind a' Számadó felelettel fognak tartozni.

Magyar Gazdatiszt.

8. Ha a' bor a' Píntzékben fogyatkozik: a' Gazdatisztnek jókor jelenteni szükség.

9. Azon Csárdákat, és Vendégfogadókat, a' mellyeknek a' szomszéd Uraságok, vagy Bir-tokosok, Vetélkedő társai lehetnek, vagy az Útazóknak kezekre esnek: különösen jó borokkal kell tartani. Erre nézve két hordót kell egyszerre petsét alatt kiadni, t. i. jobbfelét, és alábbvalót, vagy drágábbat, és oltsóbbat.

10. A' Számadónak kötelessége az ilyen Boráruló-helyeket véletlenül gyakrabban meg-nézni; és végére járni, hogy a' Borárosok a' kiadott bort nem vesztegetik meg.

11. A' Gazdatisztnek különös felvigyázására tartozik az; hogy a' Vendég szobák tisztán, és készenn tartassanak mindenütt, a' Vendégeket ne terheljék; és az Útasok számára mindenkor valami enni való is tartassék készen.

§. 82.

IV. Külömbféle rendtartások a' külömbféle tárgyak körül u. m.

1. Az Uraság minden Malmaiban ezek szorosan megtartassanak.

a) Minden Malomban legyen Má'sa, a' mellyel minden gabona nemek fontra vettétvén, a' mennyiség mind a' 'Sákokra, mind a' Jegyző-könyvbe felirassék; és ugyan így adassék kinek kinek a' magájé a' megörlés után kezére. Ezen végre a' Felséges Helytartó Tanáts örletés Tabellája minden Malomban rá-mában foglalva a' falonn függjön. Az apró fa-lusi Malmokban pedig, a' hová szítát állítani a' víz nem engedvén, Irást-tudó Molnárt se lehet találni: az a' rend tartassék meg, hogy a' mint a' 'Sák szemmel tele, vagy félig van,

ugyan annyira lisztet megtömve adassék viszsza.

b) Ha a' Molnár a' szemet csak megdarálja, és nem jó lisztet tsinál, vagy azt megéget-teti: a' kárt megfizetni köteles.

c) Mikor az örletés szorgos: az a' sör tartassék meg, hogy legelsőbenis a' Katonaságé, azután a' Jobbágyoké, ezek után a' Külsőké, és úgy azután a' Molnár maga gabonája öntes-sék fel.

d) A' Molnárok a' mennyire lehet, az Embereket az örletés után ne várakoztatassák; annyival inkább tőlök kézimunkát, Áldomást, 's több illyeket ne merjenek kívánni az örletésért, a' Vámon felül.

e) A' Szita-pénzt a' Tisztülésben kell időről-időre meghatározni.

2. A' Pályinka égetők, hogy a' Jobbágyokat meg ne tsalják: a' Gazdatiszt, mind a' Szilvával, mind a' Törkölyjel próbát tetessen Esküit emberek jelenletében; és a' mi egy akóból kijön; az vetessék Czinósurának, kinek kinek szilvájához vagy törkölyjéhez.

3. A' magános gazdálkodó Külső Ispánok az ő határjokban legelő Marhákra, Pintzékre, Magházakra, Gabonás, és Szénáspajtákra nézve Holnapos Számadók lévén, a' mint felebb megrendeltetett, az itt előadott Rendtartásoknak alá lesznek vetetve.

4. Hogy annál könnyebben elejét lehessen venni akarmely következhető kárnak: minden Tiszt kitsinytől fogva nagyig, akarhol, és akarmi végett fog az Uradalomban széltjánni; mind a'ról, a' mit lát, és tapasztal, a' Tisztülésben írásbeli Jelentést tegyen. De ha a' Gazdatiszt a' hibát orvosolni elmulatná: az Uraságnak egyenesen hírt tenni (referre) köteles.

5. A' Gazdatisztek mellé adatott Pajtamesterek, Praktikánsok, és Diákok, tsak úgy reménylhetik Előmozdítatásokat, (promotio) ha a' Számadáshoz készülők a' Számadók mellett, a' Mezeigazdaságra készülők pedig a' Gazdatiszt mellett, az ő nékik szükséges tárgyakban szorgalmasan forgolódnak; és viseletekről az említett Tisztség az Uraságnak, dítséretes Híradást téssen.

6. Különös Rendtartás az, a' Majorbéli Lovak körül, hogy a' Gazdatisztség vegyen össze a' hibázó lovak helyett, 5—6. esztendő, győző, erős, és a' mennyire lehet szép, és egészséges Kantzákat: ezeket hágattassa meg minden idén, az ezen végre felállított Ménékkel. Ha valamellyiknek ez által különös szép tsikója esik: az eránt az Uraságnak jelentést kell tenni. Az Uraság az ilyen sokat ígérő Csikókat megfogja venni a' Gazdaságtól.

7. Az N. N. Csirából, ha mi feleslegvaló Tirol, vagy Üsző szaporodik: azokból legelsőbb az Uraság' Csiráit kell remontázni; és azontúl, a' magokat jelentő Uraságoknak szolgálni. Mig a' Tehenek el nem vénülnek, de már a' legjobb időn túl vagynak: addig kell eladni, hogy a' Vevőis még egy két borjút várhasson magának tőlök. Így az árrát jobban megadják. A' mellyek két idén egymásután meddőn maradtak: (pedig még fiatalok, és egészségesek) azokat más Majorba kell áltadni. De ha itt se találunk borjút fogni: végképen ki kell mustrálni.

8. Az N. N. Merinos birkákból, a' többi Seregek újítatnak meg először, azután pedig bizonyos kihirdetett napon, a' feleslegvalók kótyavetyére botsáttatnak.

9. Kétféle Sertéseket tenyésztetvén az Uraság, t. i. göndör, és sima szőrűeket mind a' kétféléből kell minden Esztendőben az Uraság szükségére hizlalni t. i. göndör szőrűeket 6—9 darabot 'sirnak: a' simákból pedig szalonnára 2 és süldőt 6—8 darabot sunkának: és a' selfüstölt malatzokat az Uraság számára bé kell adni.

10. A' Méhek eránt azt a' rendet kell megtartani, hogy minden Esztendőben háromszor kell a' Kasokat megszámlálni, t. i. először tavasszal, mikor a' telet kiállották. De a' lép kedvéért a' megnyíréssel nem kell őket háborgatni, másodszor, mikor a' Rajzást elvégezik; és harmadszor, Őszkezdetén, mikor a' kasok felferetnek; és a' tenyészők elrakatnak. Az N. N. nagy Méhházban 20—25 font mézet meg kell a' Méhész kezén hagyni, hogy a'ból a' fogyasztottakat táplálhassa.

11. Mind a' Marhákat, mind a' Barmokat meg kell minden idén erőssen mustrálni; és a' Véneket, nemegéségeket, formátlanokat, fogatlanokat és nemtenyészőket kiverni.

12. Az Uraság Cs—i Szőlőjét, mindenkor az Igritziek szokták metszeni, és kapálni, mint jó Szőlőművesek: tehát továbbis a' mellett kell maradni, hogy a' rossz munkáért meg lehessen őket szőlítani; és 8. akó Ürmöst minden idén itt kell az Uraság számára tsináltatni.

13. Minden Táblának megnevezett Vetőji legyenek; és ha valamelyik elhal, vagy elvénuł: csak a'kor kell helyette másikat választani, és taníttatni. Így a' hibás Vetésnek mindenkor lesz gazdája.

14. Kendert tsak Komlósdon, és Lent Sz. Márián kell termesztetni, a' hol a' föld hozzá-

jok különösen jónak találta. De a' Jobbágyokkal csak kóztot, szösz, vagy szijjas magvas Kendert kell 'sákoknak, és ponyvának formatni: a' szála eránt pedig, (ha igen szép) az Uraságnál kell Kérdést tenni.

15. Az Árvák' pénze eránt az a' Rendelés, hogy azt a' Pénztartó különös Számadásba vezesse. A' Gazdatiszt pedig hattal száztól adjaki Kamatra. Ha nem találkozik azomban senki, a' ki hatos Kamatra kivenné, vagy a' Felvevőnél elegendő bátorság nem volna: az Uraság' számára öttel száztól fel kell venni; és az Uraságtól a' Summára Kötelezőlevelet kérni. Ha a' Tisztek gondatlansága miatt az ilyen Pénz elvész: azt megtéríteni tartoznak. Ha az Árva törvényes idejét elérvén, a' Pénzt kezére akarja venni, azt tartóztatni semmi módon nem kell.

16. Épületfa, Vasért, és Malomkövekért, a' Gazdatiszt minden idén egyik Tisztet helybe felküldje, a' kiis egész esztendőre valót, a' mennyire lehet, az első kézből vegyen, vagy tseréljen, a' mint felebb mondatott.

17. A' Sz—i Majorhoz semmi Robot nem lévén, még télben fel kell menni Felhővízre, és ott egész nyárra való Munkást fogadni, és egyúttal ez, vagy amaz, Major-épületihez Téglásokat szerezni.

18. Hány ölfát kell az Uraság' Házi szükségére, és hol vágatni minden idén? tudván, magát a' Gazdatiszt a'hoz tartsa. A' nyers fával való tüzelés, mint favesztegetés, ezentúl tiltva lessz; és kinek kinek Deputát fájatis, a' mult esztendei Vágásból kell kiadni.

19. A' Kastély számára való Vadakról, halról, rákról, tojásról, vajról, sajtról, lisztről, és a' t. meg nem kell felejtkezni.

20. Úgy szinte a' szározott Liktáriomok' készítése, gesztenye, és egyéb gyümölcsök' beküldésére a' Gazdatiszt ezennel emlékeztetik.

21. Valahol Mészárszék van: Jégvermet is kell tartani; és annakidejében jéggel megtölteni, és a' Majoris e' nélkül seholse legyen.

22. A' könnyebb Levelezés kedvéért, minden Jóságban legyen egy gyalog Levélhordó állítva, a' ki közelebből két Hétben, vagy egy Hónapban forduljon egyszer, vagy kétszer az Urasághoz: a' távolvalók pedig a' hozzájuk közeleső Postához tartsanak ordinarit.

23. Az éjjeli strásák, Vigyázók, tűzoltószerek, 's a' t. a' mint felállítva vannak; rendszerben tartassanak; és a' kémények minden fertályban separtessenek, mind a' Majorban, mind a' Faluban. Sőt ha nagy a' szél, az egész Faluban a' tüzelést addig le kell tiltani.

NEGYEDIK RÉSZ.

A' Megkíméllésről.

A' Megkíméllés forog:

1. A' Késpénznek, az Úriszékek' tartására, az Utazó Uraságokra, Kereskedőkre, és a' jövőmenő Tisztek', és Cselédek' napos Költségekre való illendő Kiadása, a' Szegődség kifizetést, és a' Mesteremberek Contója.

2. A' Termésnek használása az Élelemre, és Vetésre. —

3. Az Eleségnek a' Munkásokra, és Deputatumokra való kiadása, és

4. Az Erőnek a' munkára fordítása

5. Az Edények, Házi-eszközök, és Szerzőszámok' gondviselése körül.

§. 83.

I. A' Kézpénzbeli Megkímélésre nézve ezek rendeltetnek:

1. Az Úriszékek' tartásának a' Felséges Rendelések szerint, minden fertály Esztendőben előlfordúlni kellettven a' nagyobb Uradalmakban; a' meghívott Uraknak illendő befo-gadása, és tartása a' Gazdatisztre, a' Diurnu-moknak megrendelése pedig a' Fiscalisra bíza-tik, és a' Pénztartó azokat kifizeti.

2. A' mi az Uraságtól kitelik, arra költeni nem kell. Illyenek a' borjú, bárány, Vad, hal, rák, bor, 's a' t. A' mi pedig a' bőltsbeli sze-reket illeti, mint a' Kaffé, Czúkor, riskása, czitrom, és egyebek, Contóra meghozatnak, és ilyenkor a' többi szükségesekre nézve, a' mellyek a' Gazdatisztól telnekki ezüstben egy személyre egy napra 30 — 40. xr. engedtetik a' Számadásbeli kitételre. Így legyen a' költ-ség akkoris a' midőn maga az Uraság, ennek Attyafijai 's a' t. több napokig az Uradalom-ban megjelennek. Ide tartoznak a' N. Várme-gyék Kirendeltjei, vagy Küldöttjeiis.

3. Egyéb esetekben minden beszálló Ura-ságok, Magistratualis Tisztek, Vásárra jövő szomszéd Uraságok tartására fölöstökömre ez-üstben 15. xr. ebédért 1. fl. vatsoráért ugyan annyi kitétetethetik.

4. A' megforduló Kereskedők 40. xr. bé-számláltatnak: azt mindenütt megjegyezvén, hogy a' bór az Uraságé mindenkor.

5. Ellenben Sz. a' hol igen sokféle Ven-dégek megfordúlnak kevesenként, de gyak-rabban, és az Uraság maga innen igen távol van, a' helybeli Gazdatisztnak általjában asz-talpénz rendeltetik egy esztendőre ezüstben 200. fl.

6. A' felebb említett Uraságok Cselédjeire nézve az a' rendelés, hogy asztalpénzűl minden személynek 20. xr. ezüstöt érő pénz egy napra kiadatván, azok a' Vendégfogadóba igaztassanak. A' hol pedig ez nem volna a' Gazdatiszt' asztalánál esznek, a' felebb kitett taxa szerint.

7. A' Tisztekre nézve az az Uraság rendelése, hogy az Uradalom' határjában a' magok fizetéséből élvén, egymásnak költsönös asztallal tartoznak azontúl pedig, a' kisebb helyeken 40. a' nagy Városokban pedig magok személylyére 1. fl. 20. xr. ezüstöt érő költséget tehetnek egy napra.

8. A' velek ilyen helyeken utazó Cselédeknek 20 — 30 xr. adattassékki.

9. Az Uraságide, vagy oda küldendő Cselédjeinek Diurnuma napjára 20. xr.

10. A' hol az Uraság maga lakik, a' hozzá illendő Uraságok, és Katonatisztek, nála bejelentessenek.

11. A' Mesteremberekkel minden darabot előre megalkudott árra szerint kell készíttetni; és fertályonként kifizetni. E' szerint a' szabad Contóra való tsináltatás, és minden tizedik forintnak le húzása, mint haszontalanság el lessz tiltva. Az előre való alkút, ha a' körülállás kívánja, minden fél esztendőben kell változtatni; és az Uraság munkáját annak adni, a' ki jutalmasabb, és jobb munkát kész tenni.

12. Minden Szegődötteknek készpénz fizetéseket a' fertály végén fizetiki a' Pénztartó, és ha valaki a' kezére vett dolgok közül valamit gondatlansága, vagy mérgeskedése által elrontott, vagy elvesztett: annak az árrát a' fizetésből megtéríti, és megtsináltatja. Ezen az o-

kon a' külső Ispányok, és Gazdák a' kezek alatt való Cselédek' kártételeit, a' Pénztartónak korán bejelenteni kötelesek. Ide azonban nem értetnek azok, a' mellyek a' tűzi, és egyéb tsapás, szerentsétlenség, régiség, vagy az erősebb munka, nagy teher, feldülés, rossz utak 's a' t. miatt elromlottak, sem egyik Marhapásztoris azt megfizetni nem lessz köteles, a' minek vagy lába törik, vagy a' másik által-ökleli 's a' t.

13. A' melly Költsönözött pénz (Passivum) vagy ennek Kamatja lefizetését, vagy Költsönnek, 's Kamatjának (Activum) felvételét az Uraság valamellyik Jószágára kivetette, 's a' melly időre megrendelte azt a' Gazdatiszt a' legnagyobb pontossággal a' Pénztartó által megtéttesse; a' Költsönözöttet, és Kamatját a' Hitelezőnek helyébe küldvén, a' Költsönt pedig, vagy ennek Kamatját, ha annak idejére az Adós meg nem hozná, utánna menvén fel kell vetetni. Az ilyen eredeti Kötelező, és Menedék-leveleket az Uraság Kész pénz helyett bé fogja venni; és a' Summáról a' maga Menedéklevelét fogja a' Pénztartónak adni.

§. 84.

II. A' Termésnek Megkíméllésére, a' midőn az, a' Marháknak eledelére, Vetésre, vagy akarmelley gazdasági szükségre fordíttatik, ezek rendeltetnek:

1. Ha a' Gabona nemek Eledelnek készítetvén, megőrletnek, a' szítás Molnároktól, ezen Tabella szerint kell a' Lisztet bekívánni:

A' Búza: örlés által lesz						Rosz örlés					
Liszt.						Liszt.					
Egy köből mely nyom	Műnd.	Zsemlye	Czipó	Fekete	Korpa	Hijánosság	Egy köből a mely nyom	Szitált Liszt	Pora	Korpa	Hijánosság
Font.	Font.						Font.				
75			45	9	15	3	70	54	4	10	2
76			50	8	15	3	71	55	4	10	2
77			52	7	15	3	72	56	4	10	2
78			54	6	15	3	73	57	4	10	2
79		36	17	9	14	3	74	59	3	10	2
80		39	16	8	14	3	75	60	3	10	2
81		42	15	7	14	3	76	62	3	9	2
82		45	14	6	14	3	77	63	3	9	2
83	15	26	17	9	13	3	78	65	2	9	2
84	18	26	16	8	13	3	79	66	2	9	2
85	21	26	15	7	13	3	80	68	2	8	2
86	24	26	14	6	13	3	81	69	2	8	2

2. Őszi, és Tavaszvetésre, ha az Eszten-
dő és föld jó, és a' Vető lépésre hinti a' ma-
got: 1200 □ öles holdba általjában nem kí-
vántatik másfél köbőlnél több: de ha az Ősz
sáros; vagy rendkívül száraz, a' legjobb földű
egy holdbais bele megy két pos. köből. Ha
pedig a' föld igen sovány rendszerint 9/4 rozst
kíván.

§. 85.

A' Zab, a' Vetésre, és a' Lovak eledelére ezen mérték szerint fordíttathatik:

1. Egy 12. száz öles hold kíván rendszereint $9\frac{1}{4}$ pos. köből zabot; sőt ha a' föld igen sovány, vagy meg nem omlik, hogy jól el se lehet takarni 2 $1\frac{1}{2}$ pos. köből után se lessz igen sűrű.

2. A' Vendég és Majorbeli Lovaknak egy formán adattatik ki az abrak, u. m. három etetésre, vagy 2 $\frac{1}{4}$ órára 2 lóra $1\frac{1}{4}$ pos. köből, és így egy hétre $7\frac{1}{4}$ köből. A' kiadás könnyítésére az Uraság Lovainak, mindenkor három napi abrakot, u. m. $3\frac{3}{4}$ köb. kell egyszerre kiadni: de minden Kotsisnak különös záros ládája, és az útra abrakos 'Sákja legyen, hogy egyik a' másikat nebánthassa. A' mellyik az abrakot megiszsza, vagy eladja, mint tolvajtestiképen büntettség. Ez a' Mérték 4 Lóra duplán adattatikki.

§. 86.

A' Kukuritzából egy hólra $1\frac{1}{4}$; a' Hajdinából egy; Kendermagból 4; Lentse, Borsó, és Büköny (Lendek) 1 pos. Köből. kívántatik; a' Loher, Lutzerna, és Muhar magból pedig 12 lb. A' Bab, ha felfolyó $1\frac{1}{8}$ ha gulyos $3\frac{1}{8}$ köblöt veszen fel.

Midőn a' Kukuritz, Sertés hizlalásra fordíttatik a' Megkiméllés abban áll:

1. A' hizlalni való vagy a' tarlón, vagy a' rostaalljával való etetés által megfejeződén, már jó húsban legyenek.

2. Mindenkor tavalyi száraz szemes kukuritzát kell a' hizlalásra fordítani.

3. A' mi a' Termesztőben a' Sertéshízlalásról mondatott: szorossan megtartani. Így

4. A' húsos Sertés 12 hét alatt, hat köből szemmel meghízik: de ha a' Sertés görhes, 16 Hetek alatt 10 köből szem után se lessz igen kövér. Az ideji Kukuritzából minden Sertés elemészt 12—15 köblöt, még meghízik, 16—20 Hetek alatt. Ez hát nem gazdaság.

§. 87.

A' Széna haszonra fordításában azt a' Megkiméllést teheti a' Gazdatiszt, hogy

1. Minden Sereg' kiteleltetésére bizonyos szekér, sőt mázsa számot határozhat meg előre. A' mivel ha ez, vagy amaz marha (kivált ha a' tél hosszú) be nem érné azért a' sereget éhséggel el nem kell rontani. Ha pedig valami ollykor felmaradni talál: az takaríttassék meg másszorra. Az illyen felosztást, a' mint felebb mondatott, még a' Rétenn kell a' Behordás előtt megtenni. A' felosztás azt húzza maga után, hogy a' Szénáspajtákat, és Kázalokat nem gondolomra, hanem szekérszámszerint kell megtölteni, és egy Rovásra a' rét nevét, marha nemét, és a' szekérszámot felírván, a' szénába bészúrní, 's egymás után a' teletetésre kiadni.

2. A' Jármosökrök, Vendég, és Majorlovak étetésére a' szénát Portziókra kötözve, adassaki az Ispányokkal, Gazdákkal, és Pajtabírókkal.

3. Ezen Sarkalatok szerint két dolgozó, vagy futosó Ló táplálására 16. szekér széna rendeltetik, a' mellyek közzül mindenik 7 mázsát nyomván egy portio szénának kell lenni 15 fontnak, és két portzionak 30 fontnak. Ezt két dolgozó Ló háromszori etetésre 24 óra alatt

megis eszi: mert időközbenis csak kell neki olykor egy két villahegyet vetni. Ha az ah-
rak két annyi szetskával kevertetik: elég két ló-
nak 24 órára 24 font széna: és ez mint gazda-
ságos dolog minden Majorba bévitessék. Így
két lora 12 hét mázsás szekér széna elegendő.

4. A' jármos-ökrök hat holnapig esznek
szénát, napjában ugyan háromszor, de majd
kétannyit, mint a' Lovak, és így a' Lovakkal
egyforma szekérszámot emésztének meg, noha
kevesebb időig vannak szénán.

5. A' Gulyabeli marha' minden egyjére, téli
eledelül, legalább két 7 mázsát nyomó szekér
szénát, és ugyan annyi búza, vagy tavasz szal-
mát kell számlálni.

6. A' fejős, vagy Csira tehének, négy sze-
kér szénát vagy sarjút könnyen elemésztének,
és ha hasznokat akarjuk venni, soványabb tar-
tásra nemis lehet őket szorítani. A' Göbölök-
rök a' Csirával egyforma szekér számot meg-
esznek, és így két szekér szénát, és annyi sar-
jút. A' Szénával való hizlalás után az Ökör fon-
tosabb, és nem apadó húsú. A' darálttól a'
marha hamar hizik, de hamar is apad. A' da-
ráltból a' széna mellé, egy Etetésre hat itztét
kell kiadni. Mentől jobb a' darált: az Ökör
annál hamarabb hizik; és így feleszénával és
sarjával kihizik. A' rostaallyja, Zab, és otsú-
val való hizlalás hoszsú, széna emésztő, és
így semmi nyereség nints általok: jobbis ve-
lek a' Sertéseket tengetni, mikor a' makk el-
fogyott.

7. Hogy 100 birka 6 szekér szénával kite-
lелjen, csak ritkán, és a'kor esikmeg, mikor
télenis kijárhat nagy részt. Erre nézve, ha
a' tél kemény, havas, és hoszsú, 100-ra 8 sze-
keret bátran lehet kiadni.

§. 88.

III. Az eleségetis szükség megkimélleni. Ele-
ségnek tartatik a' Kenyér, Liszt, Kása, da-
ra, lentse, borsó, bab, Káposzta, savanyú
répa, füstölt, és friss hús, szalonna, hár,
olvasztott zsír, Vaj, Só, etzet 's a. t.

1. Ha a' Munkás főtt ételt kétszer eszik
napjában: két font kenyérral bééri. Az Asz-
szony aratók, gyűjtők s' a. t. ketten három
fontot nem esznek meg általjában. A' Rabokis
napjában két font kenyeret kapnak: de mi-
kor hevernek, vagy Férjfi és Aszszony kevered-
ve vannak, rendszerint egy személyre 1 1/2
fontot kell számlálni.

2. Egy 75. fontos rozsból, a' megszitálás,
és malomvám után marad 60 lb Liszt. Ehez,
hogy Kenyér legyen, kell 24 lb, vagy 20 itte
víz, és 3/4 vagy egy font só; és ad, a' mint
a' rozs, vagy szitálás van: 10 nyoltzfontos
kenyeret. Ezen két számszerből megtudhatja
a' Gazdatiszt, hogy ennyi, vagy annyi arató-
nak, ennyi napra hány font kenyér kell; 's
hány köből rozsot szükség megörletni?

3. Két font lisztből leves étel lessz annyi,
hogy vele három Munkás egy evésre bééri. Ha
pedig száraz tészta ételt akarunk néki adni: min-
den egy Munkásra egy font lisztet kell kiadni.

4. Három munkás jól lakik 2 itte Főze-
lékkel egyszer; de Estvére ismét ennyi kell;
és így egész napra, három emberre, négy itte.

5. Tíz ember Főzelékje megzsírozásához
egy ételre felmegyen egy font kövér szalonna;
sovány pedig 1 1/2 font. olvasztott 'sír vagy
vaj 16 lóth, vagy fél font.

6. Három Munkásnak adatik egy ételre egy font nyers marhahús: de ha tsontos: öt fertály font: füstölt, vagy besózott hús pedig tsak 1 $\frac{1}{2}$.

7. A' Levesbe kell liszt, Káposzta, répa, vagy akarmi főzelék, u. m. Lentse, borsó s' a' t. minden egy font húshoz, vagy három emberre 1 $\frac{1}{2}$ ittze.

8. Egy ember egyféle étele megsózásához kell egy lóth só.

9. Tíz ember ételéhez egyszerre, elég egy ittze erős etzet; gyengébb pedig 1 $\frac{1}{2}$ ittze.

10. A' Szekerek, és Kotsik kenésére többféle szerek vagynak u. m. Kalamász, Olajseprő, háj, 's a' t. A' hol a' hájazás van egy vagy más okból bevéve, ezen két Cynosúrárt meg lehet tartani:

1. Két Lószerszám tavasszal, és ősszel való megkenésére, 3. $\frac{1}{2}$ hájj a' tapasztalás szerint elegendő: kétszeri megpuhítására pedig nyárban, egy meszszelet, és fél font hájj mindenkor.

2. A' dolgozó szekereket, és futosó Kotsikat minden Holnapban meg kell egyszer legalább kenetni. A' kik minden 14. napban megkenetik: hájjat többet adnakki: de a' Vasan, Kováts, és Kerekgyártó munkában megnyerik. A' hól tehát nem heverő lovak, vagy ökrök tartatnak: az utolsó praxist követik; és 24. megkenésre egy dolgozó szekérhez 24. font hájjat számlálnak. A' kisebb Gazdák harmad részszelet béérik.

11. A' Cselédnek, széna, gabona, és borhordáskor, Úr, és ujj esztendő napján, és a' három sátoros Innepekben, mindeniknek egy napra egy ittze bor adassék áldomásul, és így Esztendőt által egy fertály akó.

12. A' Só egy legdrágább eleség. Azértis azt, a' hol tsak lehet megkímélleni, elmulatni nem kell. A' megkíméllés így vagyon a' Marhákra nézve:

a) A' hol a' Mező széksós: ott tsak télben, és így felényi só se kívántatik.

b) A' Szarvasmarha a' szózás által nagyobb testű; a' nélkül pedig hitvány: Tehát akarmit mondjanak az Ujjab Gazdák: a' sót a' marháktól, és harmoktól el nem kell fogni.

c) Mentől esősebb az idő, és kövérebb a' legelő: annál gyakrabban kell sózni.

d) A' Jármos, és Gőboly ökörnek, és a' fejős Csirának minden egy, két, vagy a' mint az idő száraz, vagy a' fű ösztövé, három hétben kell egyszer kősót eleibe tenni a' nyalásra, és így esztendő által 10. fontot egynek. A' Gulyabeli Marhára pedig, 8. font rendel-tetik.

e) A' Birkákat mentől jobbfélék: annál kevesebbet, sőt épen nem akarják némelleyek sózni: de ki kell adni minden 100. darabra 1 1/2 sőt az igen nedves, és füves esztendőben 2. mázsát, önként értvén, hogy a' hol a' föld székes, a' szózásra leginkább télben van szükség tsak.

f) A' Lovakra 6. font só, tsak az Istállóban elég: de ha azok fűvön legelnek 8 — 10 fontot elnyalnak. Némelleyek épen nem szó-zák őket: de a' vályog, és tapasztott Istállók falát kirágják.

g) A' hízó Sertéseknek sós vizet szokás minden héten adni, egynek az italában 4. lóth sót olvasztván fel: és így 16. hét alatt egy fontot. Ugyan ennyit adnak a' fűvellőnek is egy nyáron. A' makkolóknak pedig só helyett, egy egy öszszemarok szitált hamú kevertetik

italokba minden két hétben egyszer, és ez egész artásigis folytattassék a' torok-gyik ellen ha a' Sertések a' makk után még Juniushan is 'sírosak.

§. 89.

IV. A' Robotos-erőt a' Gazdaságra a' legnagyobb megkíméléssel kell fordítani. Melly dologban ez az Uraság rendelése:

1. A' mennyire lehet, minden felesleg való Haszonvételeket, Kaszásokért, és Aratókért kell egész Helységeknek kiadni; és így ez által a' Robotot szaporítani. A' kézimunka soha se szegényíti úgy el a' Mezei-embert, mint a' Pénzfizetés.

2. Ha ellehet kerülni, a' Cséplőket kaszásokat, Aratókat, Árokmetszőket, Téglá, és Vályogvetőket, Nyomtatókat 's a' t. nem kell úgy fogadni, hogy az Uraság adjon nekik tartást. Legfelebbis csak száraz étel köbölt kell nekik ajánlani. Ha pedig éppen nem lehet: az előbbi Cynosúrák szerint kell lisztet zsírt, sőt, főzeléket kiadni, és magok süssenek és főzzenek magoknak.

3. A' Robot számot mind a' föld, mind a' Termés nagyságához kell alkalmaztatni. Egy robotos eke, ritka, vagy homokos földben megparrágot, és megis forgat egy 1200. öles holdat: de a' füves, igen száraz, vagy májjas agyagban $\frac{3}{4}$. holdnál napjában többre nem mehet. Vetéskoris őszzsel, a' midőn a' napok már négy órával rövidebbek; és keskenyebbetis kell az ekével fogatni, mint más-szor: egy Jobbágy eke $\frac{3}{4}$ holdnak felelhet meg betsületesen.

4. Öt holdnál többet két ló egy nap nehezen boronálhat meg, és két ökör négynél: és ez nem szaporaság a' földmivelésben.

5. Egy erős és jó Megvető 15. holdat egy nap elvet; a' rövid lábú, és gyenge, vagy lomha ember 10 - et.

6. Egy holdat hat robotos Arató, és egy kéveköttő egy nap feltakarít: és ez jó négy képésnek nemis elég.

7. A' mennyi Haszás megyen valamely rétre, ugyan Gyűjtőtis annyit kell számlálni; sőt ha az idő hűs, nedves, vagy esős, Gyűjtő két annyi felmegyen, mint Haszás.

8. Egy hold Hukuritzát, ha a' fészkekbe trágyát nem kell öntözni, 4. ember elrak: de ha kell, hat gyenge robotost szükség egy Holdhoz állítani,

9. A' Hukuritzá porhálásban 7 — 8 robotot felveszen egy Hold: de Töltő hat elvégez egy Holdat.

10. Egy hold Kolompért elrak 4. robotos, és megporhálja megis tölti 8.

11. Egy hold agyagos, perjés, vagy köves szőlőt kitakar, vagy kinyit 10 — 12 Robotos; megkapálja pedig másodszor, és harmadszor, hat erős, vagy nyoltz gyenge Munkás; és felkötözi hat aszszony, másodszor pedig, ha a' vesztőt tördelniis kell, 5. személlynek van estig dolga. A' homokos, és ritka földű egy hold szőlőt, vagy ha a' tél száraz fagyja megtörte az agyagot, hat ember rendszerint bekapálja. Ha pedig a' Szőlőhegy egy két órányira fekszik: mindenféle munka két munkással többet felvéssen.

12. Egy hold szőlő megmetszésére, ha közel van, és az elfagyott tőkét nem kell metélni, s tisztogatni 8. ember elég: de ha a'

Hegyeszszeis van, kopátsolniiis kell: egy Hold 10 — 12. Robotost felvészen metszésekör.

§. 90.

A' mondattakon felül még sok olly dolgok vannak a' Gazdaság körül, a' mellyeket ha a' Gazdatiszt képesen, és praxis, vagy Cynosúrák szerint használ, vagy fordít a' Gazdaságra: általok sok Költség megkíméltetvén, a' Jövedelem észrevehetőképen nevededik; és ha elmulatja, vagy tselekedetét meg nem gondolja: az Uraság erántok méltó Kérdést támaszthat, p. o.

1. A' jó föld, a' jómivelés, és jó idő által hold szerint általában 6 — 8. sőt 12. ollyan kereszt búzát szokott teremni, a' melly 18. kévével számálva egy köből szemet szokott teremni. A' rozs 4 — 5 — 7. két köblös keresztet. A Zab, ha esője jár: 5 — 6. három köblöt fizető keresztet; az őszi Árpa egy mag után 12. sőt 24-et ad. A' Kukuritza egy holdon 20 — 25 30. köből fejet terem. Két köből fejes pedig, egy köből szemet ad 's a' t. Ha már az Uraság azt látja, hogy a' föld jó; Csapás nem volt, és az Esztendő is középszerű; mégis a' termés olly kitsiny hogy az a' Cynosúrához ingyen még tsak nemis közelit: bizonyosan elhitei magával, hogy a' Gazdatiszt a' Földmivelésben tetemesen hibázott.

2. Sok helyen a' Termés keresztszámra jó: de az üszög, konkoly, Vadborsó, azt hasznavehetetlenné tette. Illyen helyen a' Gazda a' Mag megválasztása körül, nem volt hiba nélkül.

3. Ha a' Kukuritza hold szerint 10. köblöt sem ad; és az is éretlen, vagy üres: azt mutatja (ha másként semmi Csapás nem érte) hogy későn vetették, sárosan töltötték, rossz mag

vettetett, vagy a' föld rosszszúl volt szántva, és sovány, a' mit a' Kukuritza nem szeret.

4. A' Kender, Len, és egyéb Tavaszvételés' hibás volta azt mutatja (a' Csapást kivévén) hogy vagy hozzá nem illő föld volt választva, illendően megmívelve, vagy a' mag hibázott, vagy elázott. 's a' t. A' Kender, és Lenkörül való Cynosúrák a' Termesztőben előladva vannak a' jó Esztendőből, és jómívelésből véve. Mert meg kell vallani, hogy a' mi Tavaszunk öt esztendőben csak egyszer olyan kedvező, hogy benne minden Vetemény diszlik. Innen több a' Középszerű Esztendő, mint a' követér, vagy mostoha. Azértis a' Búza 6. esztendőben, a' Rozs 4. ben, a' Zab és Kender háromban, a' Kukuritza, és Méz ötben, a' Makk hatban, a' Bor pedig éppen 10-benszokott egyszer rendkívül jó lenni.

5. Ottis a' Gazdatiszt a' hibás: mikor Csapás nintsen; még sints sem elég, sem jó szénája. Sokszor az, korán van kaszálva; de többször későn, legtöbbször pedig későn vagy nyersen behordva; rosszszúl összerakva, fedetlen hagyva, 's összerothadva. Így vádolja a' kitsírzett Gabona kazal (ha valami Csapás nem jött közbe) az összerothadt kukuritza a' Górékban, és a' meg'si'sikedés a' Magházban, vagy a' Kazalbanis a' Gazdátisztet.

6. A' Szilva, ha édes, és megérett; és az Égető értelmes, 's a' Kazán jó: 8. akó után ad 1. akót: de ha éretlen, savanyú, mint a' hideg esztendőben megesik: 11 — 12. akóból lesz egy akó Láng. A' borseprővel, 's törköly jel szintígy van a' dolog. A' jó esztendőbeli seprő, és törköly 10. után ad 1. akót. Mikor a' szőlő savanyú, és éretlen: 14. akóból lesz egy akó. A' hol húsos a' szőlő, mint a'

Hegyallyján, 's egyébüttis, és az esztendő kemény bort hozott: legtöbb a' láng; és 8. akó Seprő ad 1. akót, és 10 akó kisajtott törkölyis egyet. A' leves törköly, egyezik a' jó Seprővel.

7. Egy vén Méhkas ad rendszerint két font lépet. Öt font friss, és fiatal lép, két és fél font viasszat. A' Vén lépből 6. font ad ennyit. Hat font jó lépért, ad a' Bábos egy font Asztali-gyertyát közönségesen.

8. A' faggyuból hány font gyertya lesz; és a' gyertya hány óráig tart égve, a' Gazdaszszonyban előlvan adva.

Ö T Ö D I K R É S Z.

A' Gondyis elésről.

§. 91.

A' Megkímélés után következik a' Gondviselés. Ennek tárgyai a' Gabona, Vetés, Széna, Zsúp, Épületek, Kerítések, Házi bútorok, Eszközök Szerszámok, Kályhák, Ablakok, Szekerek, Kotsik, Talyitskák, Kordélyok, Szának, Sráglyák, szekér oldalak, nyújtók, boronák 's a' t. Ezek igen sokba kerülnek az Uraságnak minden idén: de nem annyira azért, hogy az idő és erő elemésztí őket; hanem többnyire, és több helyeken azért, hogy illendő gondviselés alatt nintsenek. Azértis ezen tekintetből ezek rendeltetnek:

1. A' Gazdatiszt felvigyázása alá vettetnek a' Vetések általjában; és rosszszneven fogja az Uraság venni; ha a' nemvigyáztatást észrevévén a' Legeltetők: azt legázolják, 's leétetik, vagy pedig a' víz elnyomja (holott sok helyen, és sokszor tsak kitsiny árkonnis el lehetne,

kivált a' hóvizet ereszteti) vagy a' Szekereselvágtatják, a' sántzokon keresztülkasúl járnak; minthogy azok bedüledeztek.

2. A' nem gyomlálás a' legdrágább Magot is megvesztegeti; és a' Rozs a' Búzá. Kétszeressé; és a' Konkoly, 's Vadótz a' Rozsot szemetté tsinálja. Az ilyen Gondnemviselés szintannyi kárt teszen; mint a' mostoha esztendő.

3. A' Réteken öt hat Keresztútak vagynak sok helyen; holott rendes útnak nem kellene rajtok lenni. A' Metszéseken a' hídak elkorhódtak, az árkok be vannak vágva; e' miatt ezeken járnak az emberek, 's ágakkal telehányják. Innen a' Metszésekre tett nagy költség harmadik idén már hijjában elveszett. Sok Gazdatiszt az ilyenekre való gondoskodást nemis tartja köteleességének. Soha tuskésebb Réteket, 's bozdasabb földeket nem lát az ember, mint az Uraság Rétjein, és Tábláiban. Miért? azért, mert ez kitsinység. Hogy tehát az Uraság ne vádoltathassék, hanem a' Gazdatiszt Kérdőre vonattathassék: ezennel az illy károknak elfordítására szükséges Napszám, és Költség megengedtetik.

4. A' záporos esztendők, hó, hirtelen olvadások, veszedelmes Vízmosásokat kezdenek a' Szőlőkben, és partos Szántó földekben: de ez kitsinységnek tartatván, kevés esztendők múlva az Uraságnak feg tőle a' feje fájni. A' Gazdatiszt sokkal kissebbnek tartsa magát a' Romai Prétornál, és a' kitsinységek erántis tartozik gondoskodni.

5. Az Uraság Szőlőji rendszerint a' Hegyeken legsoványabbak (pedig lehetne mind a' Szőlő tetején, mind az allyján, gyepföldet oltszámra özszerakatni, és mikor megérett a' Sző-

lőbe, trágya helyett használni) leg perjésebbek és pusztábbak. Miért? Azért mert velek nem gondolnak. A' Vintzellérekre bízzák az egész Szőlőmivelést, a' Bújtást, és senkise néz munkáltatások után. Sok helyen pedig a' Hajdú a' legokosabb és vigyázóbb Metszető, és Kapáltató. A' Veszsző meghagyatásnak a' pusztá föltekhoz, a' döntésnek, és az óltásnak híre sints a' Szőlőben: de a' számadásban ugyan kivanám rakva, hány ember kapált, 's a' t. és mi fizettetett nekik?

6. Ha a' Pajtában megyen az Uraság: ráakad a' Csáky szalmájára, Húsz esztendőös szalmakazalis itt van özszerohadva, és 40 esztendőös törek, ritka nagy Majorban nem találkozik, holott mérsékelt árron megis vennék, és a' Szántóföldekre is lehetne használni még az Allföldönis, 's vele meggyújtva trágyázni, 'st. ilyenek.

7. Sok Majorokban, ha egyszer a' Gabona és Szénakazalok felhányattak, és a' Mag, vagy Terméstartónak Számadása alá adattak: a' Gazdatiszt nemis tartja többé azokat a' Felvigyázásra méltónak. Lássá a' Magtartó hogy jönki velek. Ez a' Gondviselés ellen való tselekedet. A' Magtartónak nints a' Robot a' kezén sok helyen, és nem fedetheti a' berothadott fedeleket. Jelenti; de ez nem használ sok helyen. A' Magtartó, mint Kishűnös meglakol többnyire, és a' nagyobb bűnös vereti gyakran vasra. Ezt az Uraság többé meg nem engedi; és a' kárért a' Gazdatisztet vonja Kérdőre, mint Felvigyázót. Ha pedig a' Magtartó egy úttal Gazdais, és még-is elromlik ez vagy amaz: ketősen fog lakolni.

8. Az Épületeknek fedele, vakolása, kerítése, kályhák, ablakok 's a' t. szint' így a' Gaz-

datiszt fő gondviselése alá tartozván, a' szükséges Újjításokat, Kiigazításokat, és Foldozásokat el nem kell mulatni; és az Árendásokat is, ha Kiigazítás-procentót nem ígértek, rá kell szorítani.

9. A' Gazdasághoz tartozó kotsik, szeke-
rek talyitskák, kordélyok, ekék, boronák, ol-
dalok; hogy az ég alatt gondviselés, és fe-
dél nélkül az advaron szanaszélthevernek, 's
elpusztúlnak? a' Gazdatisztnek nem szolgál be-
tsületjére.

10. A' Lószerszámok a' legdrágábbak: még-
is legroszszabb gondviselés alatt vagynak sok
helyen. A' Kotsisok értetlen foldozásánál töb-
bet ér, ha azok azt tisztítják, 's annak idejében
megkenik. A' foldoztatás dragább az Ujjve-
vésnél.

11. A' Magtartó akarmint igyekezzen gond-
ját viselni a' Számadás alá adatott vizes Kuko-
ritzának, nem lehet: az össze fog fűlleni, ro-
hadni, ha vízesen; és penészedni, ha éretlen;
vagy meg nem válogatva öntette, 's hordatta
rakásra a' Gazdatiszt. Mi haszna az ilyen Ter-
mesztésnek?

12. Valóban, hogy itt érzékenyebbek az
Uraság Rendeléseinek tsuda: a' volna inkább
tsuda, ha mindenét veszendőre, 's gondvise-
letlenségre kiténné.

H A T O D I K R É S Z.

A' Számadásról.

A' gondos Gazda, ha szinte a' maga részire gaz-
dálkodik: minden esztendő végével szá-
motvet magával, hogy megtudhassa; ha Ér-
tékje öregbedette, vagy fogyott: annyival

inkább kötelesek pedig ezt azok tselekedni; a' kik a' Földes-Uraktisztiben járván, azoknak, az önnön Cselekedeteikről törvényesen felelni tartoznak.

§. 92.

A' Gazdaságban két fő tárgyról szükség szoros számot adni, t. i. 1. A' Bévett, és Kiadott Pénzről. 2. A' Termésről, és Tenyészetéről. A' ki a' Pénzről számol, Pénztartónak, a' ki pedig a' termést, és tenyészetet betakarítja és kiadja: magyarul Magtartónak neveztetethetik; ha az a' ki a' Birtokosnak tisztit viseli, Tisztartónak régtől fogva helyesen mondattatik.

§. 93.

A' Számadásra főképen ezek kívántatnak, hogy az

1. Együgyű
2. Helyes, és
3. Hiteles legyen.

I. Együgyűsége a' Számadásnak abban áll, ha a' könyv az ő formájára nézve úgy van alkotva, hogy a' béírás kevés időt foglalal, benne semmi haszontalan Rubrikák, Combinationók, és Bilanxok nintsenek, a' mellyek a' Gazdasághoz; de nem a' Számadó könyvhöz tartoznak. Így a' Bevéések', és Kiadások' sorján az Uraság, vagy a' Számvevő akadék nélkül és folytában mehet. Ha a' Számadókönyvek kinyomva, és meghúzza vannak: sokkal könnyebbek, mintha tollal idővesztéssel, és mégis hibásan készítettnek. Bár a' Nyomók készen árulnák, mint az Abécét!

II. Helyes a' Számadás, ha a' ban minden Állítás azzal a' számmal, rendel, forral, és

mértékkel béiratik egymás után; a' mint a' Bevevés és Kiadás napról napra megtörtént.

II. Hitelesnek tartatik a' Számadás, ha minden Állítás azon személlyek által készült Meghagyásokkal (Commissio) Ráírásokkal (Assignatio) Megeszmérésekkel (Recognitio) és Menedéklevelekkel (Quietantia) erősítettik meg, a' kikben az Uraságnak egész bizodalma lévén, a' Bizonyításra megkerestettek.

§. 94.

Illyen együgyű, helyes, és hiteles Számadás formája, az úgy nevezett *Cameralis Számadás* formája; a' mellyel a' Hazában, a' mennyire tudhatom, vagy egész kiterjedésben élnek a' Birtokosok; vagy tsak annak egyik, vagy másik részével.

Némelylek tsak Diariumot vezettetnek, és ennek minden Allításit (Positio) Tanúságokkal kívánják megerősíttetni; és mint Számadást, az Esztendő végével bekívánni. A' mi a' Valóságot illeti: ez a' mód papirost, és irkálást sokat megkíméll egy részről; és legbizonyosabb Számadás neme: de más részről az Uraságot terheli egy, vagy több Személlyeknek a' véget fizetésével; hogy a' Diáriumokból formás Számadókönyvet (*Hauptbuch*) készít senek. A' mi nélkül sem az Uraság, sem a' Számadó nem tudhatja egy Summában: Mi vólt a' Bevevés, és Kiadás? ez vagy amaz Esztendőben. Ezt a' Számadás módját folytattatta a' maga Uradalmiban Grof Festetits Pál a' Fels. Kamara Alelölője.

Mások minden Diárium, vagy Strazza nélkül a' Fő számadó könyvvel éltek (*Hauptbuch*) és mais igen sok helyenn élnek, és ezt *Manualisnak* nevezik. Ez a' Könyv titulusokra van

felosztva, és minden egy Nemretartozó Tárgyak egymás után, a' mint a' Bevevésben vagy Kiadásban napjában előlfordúlnak, a magok tulajdon Titulusok alá iratnak egy munkával, ú. m. a' Bor Bevevés, és Kiadás a' Bor, a' Búza pedig, és a' többi, a' Búza titulus alá iratik, Állításonként (Positio) ha huszszor fordulás elől egy nap. Ez a' Manualis a' Számadónál marad örökre a' maga védelmére.

De hogy a' Birtokos legfelebb minden Hólnapban megtudhassa: Mi fordult elől, mennyiben, és hányszor a' Bevevésben, és Kiadásban: azt kívánja, hogy mind a' Pénz, mind a' Magtartó a' maga úgy nevezett Mánualisából minden Holnap végére készítsen kivonást (Extractust) minden megesett Bévevésről, és kiadásról; és azt hiteles Tanúságokkal megerősítve, minden Holnapban; és így Esztendő alatt 12-szer küldjebé a' Számvevőnek (Rationum Exactor) vagy magának az Uraságnak.

Ez a' mód látnivaló, hogy annyit teszen, mint a' minden Hólnapi Bevevésről, és Kiadásról hitelesen szoros számot adni. A' Kisebb Jóságokban ez a' mód valóban jó: de az Uradalmakban igen terhes, mind a' Számadóra, mind a' Számvevőre nézve.

Ezen Számadás módját találtam Keszthelyen 1792-ben, a' midőn Directori Hivatalomat elkezdtem. Megrettenvén az öszszegyűlött Holnapos-számadások' csomóján: a' forma szerint való Kamarai számadás módjához kellett nyúlni: és azt magyar nyelven a' felhányásokkal, a' Termés és Tenyésztetés különös biláantzával, a' Cseplés, és egyéb Controleriák Tabellájával, főképen pedig a' Commissiók Protocollumával, mint az Igazi-számadás meg annyi Talpköveivel megerősítve szükség volt kidol-

gozni, és a' Hónapos, vagy Extractualisszámadás helyett a' fő számadó könyv szerint, Esztendősszámadást bevinni.

§. 95.

Hogy a' Kamarai Számadás formáját, és vezetése módját itt előladjam nem lehet; de nemis szükség, minekutánna azt, a' mit én felállítottam, Keszthelyen, a' nélkül hogy tsak megemlítette volna: ki ökreinszántott? Csondor János közrebotsátotta, és engem megelőzőtt.

Megelégszem tehát azzal, hogy ezen Kamarai Számadás módjára, maga a' Számadás lelkéből, és nem annak mechanismussából merítve némelly Világosításokat adok; hogy a' Birtokosok a' Kamarai Számadások belső mivoltát értvén, annak hasznos, és könnyű voltától a' Kalmári Scrittura Doppia által magokat elvonattatni ne engedjék.

96.

A' Kamarai Számadás a' Scrittura Doppia-val megegyezik ezekben:

1. A' Kamarai Számadásbanis tartatik, mint a' Scrittura Doppiában Strazza (Signatura) Jegyzőkönyv. Egy a' nagyobb Uradalmakban, és Kereskedő Házakban elmaradhatatlan-könyv.

Valami naponként a' két Számadók kezén Pénzben, Termésben, Tenyészetben, és Mívben, és a' hányszor keresztül megy az a' Strazába mindannyiszor, Mérték, font, és szám szerint azonnal beiratik.

Ha valami okon, valamellyik Állítás (Positio) változtatást kíván: azt nem kívakarni; hanem olvasható módon keresztülhúzni, és vagy elhagyni, vagy megjobbitva ujra beírni

szükséges. Ez a Jegyzőkönyv Talpköve a Kamarai Fő Számadókönyvnek, és a Kereskedőknél a Napikönyvnek (Diarium).

2. Második könyvve a Számadónak a Napikönyv (Diarium) ez a Strazzától abban különbözik, hogy a'ba minden estve a' Strazzából a' Számadó mindent áltir: de öszvehúzza úgy: hogy ha p. o. Búza 15-ször találtatik a' Strazzában bévéve, vagy kiadva: azt a' számadó mint egész napi Be, 's kimérést egy summában, és egy számalatt írjabe a' Napikönyvbe. Innen világos az

a) A' kis Jóságokban, és az apró Kereskedésben a' Strazzára nints szükség.

b) A' nagy Uradalmakban ellenben a' Napikönyv elmaradhat: mert azon egy fáradtsággal a' Számadó az öszszehúzott Summákat, a' Fő Számadó könyvbeis nemek, és nevek szerint, tulajdon Titulussaik alá beírhatja.

c) A' Kereskedőknél a' Diarium szükséges: mert ők Állításaikat, minthogy magoknak tulajdon Számadóji; és a' magok Cselekedeteit vezetik Számadásban; magokat meghívén, semmi Documentumokkal nem élnek. De a' Gazdatisztek realiter, és a' másét tartozván számonadni: a' Diariumnak semmi hasznát se vehetik: Miért? Azért mert a' Strazzában, innen a' Diariumba, onnan pedig a' Fő Számadókönyvbe pusztá Áltírás által nem bizonyíthat a' távollévő Birtokos előtt. A' Kereskedő előtt bizonyítja mindennap az ő tulajdon tselekedeteit a' Diarium. Más e' szerint a' Számadó, más a' Számtartóis (Buchhalter) A' Számtartó csak számot tart a' Mennyiről: de számot nem ad; és így csak írásban foglalja a' Kereskedő tetteit. De a' Gazdasági Számadó a' távollévő más Vagyonját vezet-

vén, Bizonyságok, és Tanúságok nélkül semmitse bizonyíthat; ha tetteit százszor, és száz könyvbe beírjais.

d) Ha tehát a' gazdasági Számadás a' Bebizonyításon áll, és tartozik állani, mint Talpkövnön: látnivaló, hogy a' Strazza mellett Diariumotis vezetni haszontalan fáradság, és igazán mondván veszedelmes, a' mennyiben alkalmatosságot nyújt a' Számadónak arra, hogy a' maga Állításait az Uraság kárára Zavarba hozhassa.

3. Harmadik, vagy helyesebben szólván, második könyv a' Fő-Számadókönyv. Ez a' Kereskedőknekis megvan a' Scrittura Doppiában. E'be a' Számadó minden Héten, vagy legfeljebb minden Hónapban általírja mind azt, a' mi a' Strazzában, vagy Diariumba (a' mellyiket vezeti) beírva találhatik, Állításonként, vagy öszszehúzza Számszerint.

4. Van a' Kamarai Számadásnak, szintűgy, mint a' Kereskedők Scrittura Doppiájának Holnapos kivonásais. Ha a' Birtokos bizonyos lehetne a' felől, hogy a' Számadó nem rest, vagy gondatlan: erre a' Gazdasági Számadásban semmi szükség sem volna, vagy legalább tsak hébe-korban kívánná azt be mint a' Kereskedők tsak ollykor, és aztis tsak távollévő Társoknak (Compagnon) kedvéért készítik a' Conto Courantot.

5. Megegyezik a' Kamarai Számadás a' Scrittura Doppiával főképen abban, hogy minden Észrendő végével a' Pénztár, és Magház effectivus Statussa szintűgy felhánytattatik, mint a' Kereskedők a' Cassát kiborítják (die Casse stürben) és a' Magazínokat Szám, Mérték, és font szerint, és az Eszközökötis (bár tsak egy lakathól álljonis az) felhányják (inventant)

A' mit a' Kereskedők Magazinnak, vagy *Baaren Lagernek* hívnak: az a' Kamarai Számadás eljén, és végén *Remanentiának* vagy *Fundus Instructusnak* mondatik. A' mely Kereskedő a' Felhányást elmúlhatja: az nem tudja hányadán, vagy mitsoda lábonn áll *Értkeje*. Ha a' Birtokos, vagy ennek *Gazdatisztje* a' Jóságot úgy megerőtleníti, hogy a'ban az Esztendő végén, kevés Felhányásra való találtatik; vagy a' mi a' Számadókönyvben meglenni állítatik; de valósággal nints meg: a' jövő Esztendőben megfűljed: a' Számadó pedig vagy elkergettetik, vagy letartóztatatik.

A' Felhányásnak rossz karban, vagy épen nem létele tselekszi azt, hogy sok Birtokos az Eladó Tisztet Jó Gazdának, és Követőjét, a' kire épen semmire maradt eladni való: élehetetlennek tartja.

6. Még a'banis megegyezik a' Kamarai Számadás a' *Scrittura Doppiával*, hogy mind a' kettőnek van, még pedig kétféle Biláantzja: t. i. Részes (*Particularis*) és közkiterjedésű (*Generalis*) Részes Biláantz, a' Termés Tabela, Borárulás, és Tenyészet Esztendei Előmutatása minden ezekre tett költségekkel, és bejött hasznokkal fontba vetve. A' midőn pedig a' Gazdaságra tett egész Költség a' Jövedelemmel összeméretik: az *Közkiterjedésű Biláantz*nak, vagy *Jövedelem*, 's *Gazdasági Tükör*nek neveztetik.

Ez az összemérés megmutatja: Mi jött-hé általán fogva Termésben, Tenyészetben, Mivben, Eszközökben, Szerszámokban, Pénzben? Mi mentki ezekből Esztendő alatt? Mi marad a' Jövőre? Mivel vólt ez az Esztendő jobb, vagy rosszabb a' múltnál? Mivel hágott alá, vagy fel a' mostani *Gazdatiszt* az *Előbeni-*

beninél? Mivel nagyobb, vagy kissebb az idén a' Fundus Instructus, vagy a' Jóság belső hecse?

§. 97.

Ennyi bizonyos és világos Fogásokból állván a' Kamarai Köz Számadás: nem szükség azt a' Kereskedők Scrittura Doppia lábára állítani. A' Kereskedőké nem Számadás, hanem Számtartás, a' mint már mondtam. A' Kereskedő akár Pénzen veszi, akár Hitelben kapja Portékáját: mindenkor bizonyos, megalkudott árra van minden Réfnek, fontnak, köbölnek: de a' Gazdaságban e' nints. A' Gazdaságban a' Magazin az egész Jóság, és az nekünk Hitelben, vagy bizonyos árron semmitsem ad. Nem kell tehát itt Credit: hanem az egész Gazdaság egy Debet, és ehhez Számadó kell, és nem Számtartó. Nints itt Cassa, se Cassa könyv kalmári értelemben; és ha a' Jóságot Cassának képzeljük is: a' Számadó sohase köteles arra, hogy a' Creditet a' Cassának visszaadja; hanem arra, hogy a' Birtokosnak adja kezére, a' mit a' Jóság hozott, még pedig egészen, és valóban. Más-külömben a' ki a' Scrittura Doppia szerint, Jóságát Cassának, Jövedelmét pedig Cassa, Creditnek képzei, 's minden Terméseit bizonyos árra taxálja, mint a' Kalmári Portékák által: merem mondani, hogy merő Papiros Gazdaságot folytat. E'nél pedig még a' Rovás-gazdaság, vagy Számadásis jobb:

E L S Ő S Z A K A S Z.

A' Számadó könyvek ről közönségesen.

§. 98.

A' mint mondatott rendszerint minden Számadónak három Könyvet kell minden Esztendőben vezetni.

I-só A' Jegyző könyv, vagy Strazza a' nagy Uradalmakban. Ez mindenkor a' Számadónál marad a' végre, hogy belőle a' Számvevő által teendő Nehézségekre felelhessen; és magát menthesse. Ennek még a' Kereskedők köztis nagy Hitele van.

A' kisebb Jóságokban a' Diárium annyi mint a' Strazza, és Rubrikáiis egyeznek.

II-dik A' Fő-Számadó könyv (Hauptbuch) Erre különösen ezek a' szükséges fogások.

a) Az Esztendő végével záratikbe; és minden hozzátartozó Tanúságokkal együtt bekötve általadatik vagy az Uraságnak, vagy pedig a' Számvevőnek, a' mint a' Rendelés van.

b) Az ezen Könyvbe való általírást igen jól meggondolni kell; és az Összszedést, kivonást, vagy Sokszorozást kétszeris megpróbálni, hogy hibás ne legyen: mert azt többé igazítani, kitörölni, vagy vakarni nemszabad mint a' Strazzában megengedtetik. A' minek az a' következése, hogy a' Számvevő az ejtett hibából Nehézséget tsinálván, a' Számadó magát a' Felelet terhe alá rekeszti.

c) Mind a' Pénz, mind a' Magtartónak különböző Fő-Számadó könyve lévén a' szerint, a' mint amaz a' Pénzről; ez pedig a' Termésről, és Tenyészetéről számol Főképen mind a' kettőnek különböző Felhányásais (Inventa-

rium) van, a' mellyet mindenik alólírva, és megpetsételve, a' maga Számadó - könyveelejére köttet; hogy belőle a' múlt Esztendőről való Maradékot (Remanentia) a' Fő-Számadó-könyvbe renddel, és sorral legelsőbenis (mig t. i. új bevések nintsenek) általírhasssa, illy formán: Maradott a' múlt 1805. Esztendőről, Gabona ennyi, Bor és Pénz ennyi.

d) Mikor a' Számadók az Esztendő végére érnek: a' Számadókönyvet ugyan tartoznak Summázni, és a' Maradékot világosan kitenni: mindazáltal a' Számadó-könyvet bé nem zárhatják addig; mig a' Maradék felnemhánnyatik ujjonnan. Ha ez megesik: a' Felhányást alól kel írni, iratni, és petsételve a' Számadó könyvbézárlatására a'hoz köttetni: És e'kor van osztán a' Számadókönyv valóságosan bézárlva.

e) Hogy a' Számadók az új-bevéseket, és Kiadásokat akadály nélkül általírhasssák napenként, Nro. szerint, vagy hetenként a' Jegyzőkönyvből a' Számadókönyvbe: a' Tanúságokat megszerezzék magoknak már a'kor, mikor a' Bévések, és Kiadások megtörténvén, a' Jegyzőkönyvbe béíratnak, és ezekis Numerus alá vetessenek.

f) A' Számadások Hiteles volta egyedül a' Tanúságokon állván, Meghagyás, vagy Ráírás (Commissio, et Assignatio) nélkül, semmi legkissebbet se szabad se bevenni, se kiadni. Ezértis a' hol Tisztartó van: a' Számadó minden Állításaik, annak Meghagyásával és Ráírásával tartozik erősíteni. A' hol pedig Tisztartó nints; és a' Gazda maga egyúttal Számadóis (hogy Állításiban a' Számvevő gántst ne találjon) az Uraságot meg kell az

eránt kérdezni, hogy Kiben volna bizodalma leginkább, vagy kikben? Hiteles lenne e' az Állítás? ha azt csak a' két Számadó, az egymásnak minden Héten adni szokott Menedék, és Viszszázott menedékkal (Quietantiis et Contraquietantiis) erősítik; vagy pedig ezek nem léttében, ha a' Bévevéseket és Kiadásokat a' helybeli Fiscális, Pap, Helység-Jegyzője, Mester, Iródiák, vagy Eskütt, írástudó Megesmeréssel (Recognitio) bizonyítja? Mig ezt az Uraság Írásbeli parantsolatjával meg nem határozza: a' Számadó addig hivatalához ne fogjon: különben elébb vagy utóbb kárát fogja szenvedni. Hogy azomban a' *Menedék* szóba valaki meg ne ütközzön: megjegyzem, hogy a' Quietantiát, már 1472. Esztendőben Magyar Előjink Menedéklevélnek (Refugium) nevezték. Lásd a' G. Sz. Teleky Archivumat.

g) Se a' törvényes Raitélőszék, sem a' Számvevő meg nem elégszik azzal, ha valami Bévételt, vagy Riadást az írásttudatlan Hajdúk, vagy Esküttek, tsupa keresztvonással bizonyítanak; hanemha ezt valaki coramisálja, úgymint Vármegye Esküttje, Plebanus, vagy akarki, a' kit az Uraság írásban e' végre ki-rendelt.

h) Ha ezen Rendtartás mellett a' Számadók, még a' Helyességre, és Világosságrais vigyáztván, minden Bévevést és Kiadást megis keresztelnek, az az nem restellik a' Tanúságokban világosan kiírni: Mit, mitsodást, honnan, és mellyik Esztendőből valót, mennyit, mi árron, kinek, mikor, 's a' t. vettebbe, vagy adtakki? a' Számvevő annál kevesebb Állításokban ütközik meg.

i) Még az Uraságnak magának sem adhatnak semmit a'nak tulajdon Menedékje, vagy

Biztossának Megeszmérése nélkül: annyivalis inkább egyik Jóságbeli Számadó, a' másutt lévő Számadónak Menedék nélkül (ha százszor parantsoljais azt valaki) legkissebbet se adminisztráljon.

k) Így az Építéshez, Árokmetszéshez 's a' t. annál felebb ne merjen egy Számadóis költséget kiadni, mint a' Felsőségtől írásban megrendeltetett, vagy valamire Meghagyást, vagy Ráírást kapott.

l) A' Számadók, se a' Gazdatisztnek, se más valakinek meg nem engedhetik, hogy az ő Számadások alatt való dolgokba kotonázzanak, Pénzt felvegyenek, Gabonát kiméressenek, hir nélkül elvitessenek, eladjanak, 's a' t. Azomban ha a' Gazdatiszt Megvizsgálást, vagy Felméretést, 's több illyeket parantsol, vagy tselekszik: annak engedni szükséges, sőt mindent egész engedelemmel, és tisztelettel előlmutatni szoros kötelesség.

m) A' Számadók minden Szombaton összemérjék a' magok Bevévéseiket, és Kiadásait 's a' t. a' Tisztartó vagy Gazdatiszt kezénn álló Meghagyások' Protocollumával; és a' mi meghagyatott ugyan: de azt a' Vevő el nem vitte; vagy akarmi változás esett a' Meghagyás, és Bévétel, vagy Kiadás közt: azt a' Protocollumbólis ki kell húzatni, és ujjonnal meggyatni 's a' t.

n) A' Magtartó ne támaszkodjék egészen a' Pajtabírókra, 's más illyenekre, a' kikre a' Be, 's Kimérés van bízva; hanem magais (a' mennyire lehet) jelen legyen; 's ha valami dolog előtte gyanús: az Uraságtól, vagy a' Gazdatiszttól kérjen engedelmet a' Felhányásra.

o) A' kintlévő Ispánoktól, minden Hónapban formás Számadást kérjenek a' kezek

alatt való dolgokról; és ezek Állításit egy Summában írják által a' magok Számadó könyvekbe, és az Ispán Számadását, mint Tanúságot vegyék, a' magok Állításának bizonyítására.

III-dik A' Holnapos Kivonás. Ez a' Fő Számadókönyvnek holnaponként való Kivonása, mind magoknak a' Számadóknak javokra szolgál, mind pedig az Uraságot időről időre bizonyossá teszi a' felől, hogy mivan készen a' Pénztárban, a' Magházban, mi a' Hátramardás, Tartozás, és Adósság. Mire lehet számot tartani, mi van veszedelemben, mi az Eladni való 's a' t. Körültök ezek a' Rendtartások:

1. Különös Kivonással van a' Pénztartó Számadó könyvének, és különös a' Magtartónak is.

2. Mind a' ketten beküldik ezen Kivonásokat az Uraságnak, a' Számadó könyvvel meg egyezőleg; noha minden Tanúságok nélkül, és így tizenkétszer egy Esztendőben. E'ből tudja meg az Uraság azt is hogy: a' Számadás vezettetik.

3. Az Esztendő végén a' 12. Holnapos Kivonásokból, egy Summás, vagy közönséges Kivonást kell a' Számadóknak készíteni, és ennek pontban meg kell egyezni a' Számadó könyvet bezáró utolsó Summával.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Pénztartói Számadásról különösen.

§. 99.

1. Mi a' foglalatossága főképen a' Pénztartónak felebb a' 11. Résznek §. 71. 72. megmondva lévén, itt csak a'ról van szó, a' mi a' tulajdonképen való Számvezetést illeti.

Soha addig sem a' Magtartónak, sem a' Pajtabírónak, ki nem enged valamit adni: míg a' Meghagyásra, vagy Szerződésre ő maga rá nem írja, hogy e'nek, vagy a'nak árát már vagy egészen, vagy részében, a' mint a' Szerződés történt, felvette.

3. A' Gazdatisztnek Meghagyását megolvassa, és felvesse, ha ugyan azért, vagy ezért annyi járe? a' mint a' Meghagyásban kivantéve: különben az ő Állítását a' Számvevő Nehézség nélkül nem hagyja.

4. A' Mesteremberek Contóját, vagy Szerződését nem elég, mint Tanúságot a' Számadáshoz mellékezní; hanem arra rá kell iratni: 1. a' Meghagyástis, és 2. a' Mesteremberek Megesmerésétis, vagy Menedéklevelét.

5. Ha annál jobban tudjais, kinek mi jár: azt addig ki nem fizeti, míg a' Gazdatiszt vagy az Uraság azt Ráírással nem parantsolja (Assignatio).

6. Így a' Szegődséget se fizetiki senkinek; ha tsak a' Szegődség helyben hagyott Tabellája, minden fertályban különösen nem assignáltatik; és a'koris kivel kivel esmertessemeg, hogy eső-részét felvette azonkívül, a' mi a' kártételért befogatott:

7. A' Jobbágyok Urbáriomi Tartozásával, és Adozásával, és a' Megállított jövedelmek Tabellájávalis hasonlóképen kell tselekedni, az az, azokat két Terminusokra, a' *Fixus Jövedelmek*, és *Úrbáriális Tabellák* szerint, assignáltatni kell: de a' Hátramaradásokra (Resstantia) ne várjon semmi Meghagyást, vagy Ráírást; hanem behajtani igyekezzen.

8. A' Józsgon fekvő Terheket, akár legyenek azok Fundációk Stipendiumok, vagy Hadisegéd, soha addig ki ne fizesse, míg vagy

maga az Uraság, vagy annak Meghatalmazottja írásban meg nem hagyja; és a'koris magának, a' megesett fizetésről Menedéket vegyen. Az Eladásokról való szerződéseket is a' Vevővel alólíratni, mennyit, és hogy vette, s mennyit vett kezére, és mennyit fizetett öszszeséggel? megesmértetni mindenütszükséges; kivált pedig ott, a' hol a' Pénztartó, vagy Magtartó maga van a' Jóságban. Az ilyen szerződés bizonyos Tanúságul szolgál, mind az eladott Portékának mennyiségére, mind a' készpénz Bevételének erősítésére.

9. A' Magtartóval, a' mint mondatott minden héten, vagy legfelebb minden Holnapban számotvessen az eránt; hogy valljon felvette-e ő mind annak az árrát, a' mit a' Magtartó állít, hogy ezen feltétel alatt kiadott?

10. A' Költsönpénzekkel, Adosságokkal (Passivum et Activum) és ezek' Kamatjával mitévő legyen felebb megmondatott.

11. Ha még valaha Pengőpénz forogna a' Pénztartó kezén; szükséges hogy mind mértéke, mind Pénztabellája legyen; hogy hibás, hamis, és nemkelendő Pénzt, a' maga kárával el ne vegyen.

12. Ha a' Pénztartó a' Számadásban több Rihagyásokat tsinál: nem lehet tsupa Számbeli hibának (error calculi) tartani.

13. Akarmiszin, és név alatt adatik valamelly Pénz a' Pénztartó kezére: azt a' Számadókönyvbe hiteles Tanúság mellett be kell venni (percipere) és ha harmadnap múlva vissza kellis adni, azt mint rendes Kiadást, hasonlóan beiktatni szükség. Illyen az Árvák Pénze, a' mellyről felebb az rendeltetett, hogy a'ról a' Pénztartó különös, de egyszersmind hiteles Számadást folytasson. Ugy de az, hite-

les tsak úgy lehet, ha a' Számadókönyvben is felvetetik.

14. Minthogy a' Pénztartó fizeti a' Marha, és Barom-pásztorokat: az ő kötelessége is az főképen; hogy mindenféle Marhát, mikor kerül megszámláljon, és a' mi a' gondatlanság miatt elveszett: húzzale kinek kinek fizetéséből; sőt a' Magtartóval is, ha a' kár arra érdemes: a' Deputatumotis fogassabent, és vegyebé rendesen, és hitelesen.

15. A' mi a' Restantiákból hónaponként incassaltatik: azt egy Summában Perceptumban be kell venni így: Restantiákból beszedetett ennyi: és ezt ismét a' Kiadásbais be kell iktatni így: Restantiák erogáltatnak fl. 100 xr. 20

HARMADIK SZAKASZ.

A' Magtartói Számadásról különösen,

§. 100.

A' Magtartóság tárgyai sokak; azért is mind a' Maradéknak Felhányása, mind maga a' Fő Számadókönyv, mind pedig ennek Holnapos-kivonása kiterjedtebb; sőt maga a' tulajdonképen való Számadás több szemességet; és Számadói fogásokat kíván, mint a' Pénztartóé. Ehez képest e' következő Jegyzéseket használni kell.

1. Az Uradalom' szükségére való dolgokat soha addig ki nem adja, míg az Uraságnak, vagy a' Gazdatisztnek Meghagyása kezébe nem adatik.

2. A' mi pedig eladatott: addig azt fentartja: míg a' Pénztartónak Megesmerését az eránt nem veszi, hogy ennek, vagy annak árra már le van fizetve a' Pénztárnál.

3. A' hol a' Magtartó magánosan van valamely Jóságban: minden Bevévéseit és Kiadásait azoknak Megeszméréseikkel, sőt a' Vevők, és Mesteremberek Menedékes Szerződéseivel tartozik erősíteni; a' kiket az Uraság e' végre meghatalmazott; vagy legalább (akarkhól lakjonis az) a' Kormányozó Gazdatisztnek, hetenként, vagy holnaponként Meghagyását kikerje magának Tanúságul.

4. A' Felhányás után a' Számadókönyvben a' legelső laponn a' Bor-bévévé és Kiadás szokott állani. Hogy a' Magtartó nehibázzon: a' Borok' számonadásában ezeket tartsameg.

a) Legelsőbenis a' Maradékot vegyebé, a' maga Neme, Esztendeje, és termés helyje szerint.

b) A' Maradék után jön az Újbevévé, vagy az Uraság' Terméséből, és Kilentzedből, vagy az Összevévéből.

c) A' Termés, és Kilentzed, vagy Hegyvám első Bévévé, a' Termés és Kilentzedelés Összseírása (Conscriptio) által eléggé megbízonyíttatik: ha az, az öszszeíró által hitelesen alólírva van; és a' Meghagyó assignálta.

d) Ha a' Borok a' pintzékben tüzes forrásokat elvégeztek: a' hordók' forró-híjját hiteles Ember jelenléttében, és Megeszmérése szerint kell megtöltögetni; a' hordókat akó szám szerint öszsze summálni; és az öszszeírásnak egész kijjánosságát, mint Töltelék Megeszmérés, és a' hol kitelik: Commissio mellett a' Kiadásba beiktatni (erogare).

e) A' Borok minden Holnaphan kétszer töltögettetnek a' Magtartó jelenléttében; és a' mennyi itsze töltelékre felmegyen; hiteles Ember Megeszmérése mellett írássékbe a' kiadásba. Mert ezen túl semmi itsze szám sem enged-

tetik a' Töltelékre; és az a' Hordóknak különböző nagyságok miatt az Uraság, vagy a' Magtartó kára nélkül nemis eshetikmeg. A' Hegyallyján mindazáltal, a' hol egyforma Göntzi-hordókkal élnek, minekutánna már az ujjborok tüzes forrásokot elvégezték; és az elébbi rendelés szerint megis töltögettetek: az újj hordók első és második töltögetésére, a' midőn még az újj kordók apasztani szoktak, két it-szét egy hétre, azontúl pedig egy meszszyelt fellehet venni.

f) Mikor a' Borok lefejtetnek, vagy a' Seprőről levonatnak (a' hol ez szokásban van) az egész Borsummát a' Kiadásba be kell írni. Ha a' Fejtésnek vége van, hiteles Megeszmérés, és Commissio mellet, a' mitaláltatik: össze kell venni, és a' Bevevésbe beírni (repercipere). Így a' Seprőtis Akó, vagy itsze szerint be kell venni.

g) A' jövő-menő Cselédek' számára, sőt az Uraság' Vendéginek is a' Kádár, Kultsár, vagy maga a' Magtartó szokott bortitszénként kiadni. Hogy az ilyen Kiadásnak hitele legyen; és a' Gazdatiszt, 's a' Számadóis, annyi apró Meghagyásokkal ne terheltelessék: a' Kádár, vagy Kultsár egy közmeghagyás mellett egész Hét, vagy Holnapszám szerint adhatki bort: de a' Magtartó az ő aprólékos Kiadásait csak egy Hétben, vagy Hónaphban irjabe a' Kiadásba. A' Kiadónak a' Parantsoló által alólírt könyve, mint Tanúság fogszolgálni. Az Etzettel, és Pályinkával szinte így kell tseledni.

h. Ha a' Magtartó a' Seprőt, Törkölyt 's a' t. a' kiégetésre általadja: az akó és itszeszámot a' Kiadásba beírja; de egyszersmind azt is bevegye, a' mi azokból kiégettetett. Ennyi, 's ennyi akó szűlva, törkely vagy Seprőből,

hány itszét kell egy akó utánn az Égetőtől kívánni: felebb elől van adva, és az a' Gazdatisztet illeti: de a' hol a' Magtartó maga a' Gazdatiszt, az említett, égetésbeli Cynosúrárt megtartsa, és a' Próbaégetést hitelesen bizonyítsa.

§. 101.

A' szalmás Gabona számadására ezek szükségesek:

1. Az Újj-termést és Kilentzedet, mihelyt az Aratásnak vége van, hitelesen kell össze, és alólíratni; hogy az őszeírás Tanúságul szolgáljon a' Bévevésnek.

2. Ezen őszeírás Rubrikák szerint essen meg. Az első húzás az Esztendő, a' második a' Határ; a' harmadik a' Tábla, vagy a' Düllő állandó neve; a' negyedik a' Termés Neme; az ötödik a' Kereszt, vagy Kalangya száma. A' hol van: az őszeírást, nem tsak hogy az őszeírók alólírják; hanem a' Gazdatisztis Meghagyás által rendeli annak Bévevését: de a' hol a' Számadó tsak maga van: elég ha azt, a' meghitt személljek alólírásokkal erősítik.

3. A' mennyire lehet az egynemű, és jó-ságú Terméseket, egy vagy több Kazalokba kell őszerakni, másokba az alábbvalókat, és egészen másokba a' Kilentzedet és Tizedet.

4. Minden Asztagba, vagy Kazalba bele kell szúrni a' Rovást, az őszeírásnak Rubrikái szerint p. o. 1805. Püspökiben, az Aranyá-szon, Búza Kereszt 600 kéve 17.

5. Mikor az Élet a' Mezőről behordatik: minden Tábla terméséből egyenesen a' Csé-plő-pajtába kell egyik másik szekérről, válogatás nélkül, 3—6 keresztire valót lerakadni; és hiteles Emberek jelenlétében eltsépettet.

vén felmérteni; és ezt Meghagyással, vagy Megeszmérés által erősítve, mint Köz-próbat (proba generalis) Számadás alá venni.

6. Valamikor valamelyik Asztag, vagy Kazal eltsépettetik: újj próbát kell 3 — 6 Kereszttel (specialis proba) hasonló módon tétetni, és a' szemet bevenni, illy módon 25 Febr. próba tséplésből 3 — 6 Keresztből a' 12. szám alól; Kovátsi termés, 1805-ből, a' Rédegi Tábláról 3 — 6 keresztből bevétetik 4 1/2 köb. búza, vagy 9. köb.

7. Hasonlóképen kell körülírva a' próba-keresztek számátis a' Kiadásba béiktatni.

8. A' Hitelességre, és világosságra a' nagy Majorokban Cséplés vagy Nyomtatás Tabellát kell készíteni azon rubrikák szerint, a' mellyek ezen §. 2. pontjában az Összseírásra rendeltetve vannak.

9. Ezen Tabellába minden Asztag, vagy Kazal Numero, és Esztendő szerint béiratik, és ha valamelyik eltsépettetik: mind a' köz, mind a' különös próba beleiktattatván egymás után; azon Summais kitétetik, a' mit Próba szerint ez, vagy amaz Asztagból várni kell; mind pedig az, a' mi valósággal, és hitelesen megerősítve beméretik.

10. Ezen Tabella négyszer készül esztendőt által, az az, 10. Jan. 10. April. 10. July és 10. Octobr, és Meghagyással, vagy a' meghitt Bizonyságok Megeszmérése alólírásával megerősítve, a' minden egy fertályban esett kiadásnak, és Bévevésnek bizonyítására, mint Tanúság a' számadókönyvhöz mellékeztetik.

11. Hogy azonban minden Határnak, Táblának, és Esztendőnek nembeli Termését világosan lehessen megítélni: nem azt kell a' Számadókönyvbe tsak írni; hogy ezen, 's ezen

Fertályban eltsépettetett in Summa, Kereszt ennyi; 's bévétetett szem ennyi; hanem a' Cséplés Tabellából kell azt áltírni körülállásosan, a' mi a' Cséplés által sorban, és egymás után kiment, és héjött, p. o. 1806. Csitsón, az Aranyászi Táblában, 1805-ben termett Búzakazal, sub Nro. 12. eltsépettetvén szalmás Gabona Kereszt kiadatik 600, és Bévétetik szem, köb. 900 ugyan azon esztendőből és Táblából.

12. A' mellyik Kazal eldüllött, vagy beázott, és így belőle a' szemhibázott: a' Magtartó jó lelkiesmérettel, és hiteles Bizonyítás mellett tegye azt a' Kiadásba, és Bevevésbe körülállásosan. Külömben a' hijjánosság a' Magtartó nyakára fogiteltetni: annyival inkább pedig, ha a' kárt látta, és a' Gazdatisztnek a' befedetést nemjavasolta, vagy maga, ha egyedül van, be nem fedette.

13. Ugyan illy körülállásosan, és hitelesen kell aztis a' Számadókönyvbe beiktatni; ha valamellyik Kazal, olyan Táblából való a' mellyet a' Jég. Jun. 10-dikén megvert 's a' t.

14. Mikor a' Szem az őszi, és Tavaszi—vetésre kihordatik: ha a' Magtartó hitelesen megbizonyítja; hány köblöt adott ki: többé Felelet terhe alatt nints; hanem a' Gazdatiszt, a' ki vettet; és a' mezőre viteti; felel arról, ha több mentki, mint a' Holdak' száma kívánta. Ha a' Magtartó egy úttal Termesztőis, a' Felesleg — vetésért őt kérdi meg a' Számvevő.

15. A' Kukeritza, és Hajdina minden szemek közt legnagyobbat apad azért számonadások a' Magtartóknak többnyire méltatlan veszedelmekkel van egybekötve. Ezt tudván.

a) A' Kukeritzát nem szekér megmérve vegye Számadásába, hanem köböllel púpozva, a' mennyi ráfér.

b) Ha a' Hukoritzza éretlen, nyers, vagy megázott, és sokszor akkoris szakad az eső, mikor a' szekerekről kasokra, Górékra, vagy padlásokra hordják: a' Magtartó mind a' Gazdatisztól úgy irva kérje a' Meghagyást, hogy a' Hukoritzának minéműsége, és az idő mi-vóltais be legyen irva: sőt nagyobb bátorság kedvéért, más hiteles emberektől is bizony-ságot vegyen arról: mitsodás volt légyen a' Hajdina, vagy Kukoritzza, mikor azt bevette? Ezek a' Bizonyosságok jók lesznek a'kor a' midőn a' Számvevő el nem hiheti, hogy egy Góréba 1500. köből méretvénbe; a' Kiadásban minden százon 25. sokszor 30. köből hijjánosságis talál-tatik. E' pedig így szokott lenni; kivált az éretlenség miatt. Sőt láttam szemeim-mel azt is, hogy az egész 1814. és 1815. termés össze-rothadt, és senkise vette hasznát. A' Hajdina szinte így járt. Ha legszárazabban, és éret-tebben töltetnek is ezek a' Magházakba: a' hijjánosság a' megszáradás után, tsak tavasz-ig is minden százon 10. köbölre megyen legalább. Azért is legjobb volna őket kétszer venni Szám-adásba t. i. Összel és Májusban; és a'kor a' hijjánosságot hiteles Tanúság mellett a' Kiadásba kitenni.

A' Kukoritzát mikor csépelni kiadja a' Szám-adó: az egész Summát a' Kiadásba kell írni, és a' Szemet a' Révevésbe hiteles Tanúság mellett.

§. 102.

A' Kender, és Len zőlden való bevévése; noha egészen más okokból, szinte ilyen veszedelmes mind a' Gazdatisztnek, mind a' Magtartónak. Mert ezek olyan plánták, hogy természetesen többnyire az idő járásától, és a'

különös föld minéműségétől függvén, merő szerentse. De mivel nagy rájok a' szükség: a' Gazdatiszt kénytelen vetésekkel próbát tenni. A' Gazdatiszt helyes mentségét a' hibás Termés körül felebb már előladván; itta' Magtartónak adok jegyzéseket a' Kender, és Len számonadására.

1. A' Magtartó mikor a' zöld kéve kender, és Lent beveszi; meg nézze, ha azokat valami tsak kitsiny jégis nemütötte e meg. Ha megütötte: valahol a' seb volt, a' szál a' tiló alatt el fog szakadni; és így nagyobbára kótzba (Csepű) megyen. Az ilyen Bevevés mellé hiteles bizonyító Tanúság szükséges.

2. Ha a' Kender páltzás: a' vízben tsak hamar elfogázni és a' hijjánosság nagy lessz. Tehát mentől melegebb, tisztább, 's folyóbb az Áztatóvíz: a' Kender annál hamarább kifogázni. Erre a' Gazdatiszt tartozik gondoskodni; és a' Magtartó igazság szerint, tsak a' megtört, és meggerebenelt szálát, és kóltzot köteles hitelesen bevenni. De a' hol Ispányok, és Gazdák termesztik a' Falukon a' Kendert, és Lent; vagy a' Magtartók egyúttal Termesztőkis: a' Kender, és Len Számonadásokhoz ezen fogasok adatnak:

a) A' melly határban a' Kenderhez, és Lenhez tapasztalhatóképen ritka, fekete, és mindig valamennyire nedves föld nintsen: tsak a'kor lehet Kendert, és Lent vetni, mikor az Esztendő esős, és meleg.

b) A' hol a' föld jó: egy 1200. □ öles holdba bele megyen 4. köböl mag, és négyszer kell vele egymás után meghinteni a' földet. Ha a' mag se jó, se nem elég, minden hijjában.

c) Az illy föld, és meleg esős nyár, ad rendszerint 500. kéve Virágost; és annyi, vagy több

több Magos kendert; a' melly mindenik négy négy marokból, vagy közép Verethből áll: de a' magjó legyen, az az, érett, jól kiszáradott, a' füllőben meg nem égett, és a' föld vérmes, vagy nedves, különben a' madarak azt kiferdik, és; a' mi kikélis, elszárad. Huszadik Májustol fogva Úr napig lehet vetni, és vele inkább várakozni, míg a' föld megázik. Ha a' Vetést, vagy megszántott, de vetetlen földet a' Zápor megtsapja; oda van az 500. kéve Kender. Ha a' Nyár száraz, a' Kender rövid lessz; és a' fonszámigen fog hibázni. A' Számadó erről hiteles bizonytságot vegyen jóelőre magának.

d) Még a' magról meg kell jegyezni: hogy azt Cséppel verniki, káros. A' Csép a' magot megrepeszti, és ez, bár a' szemnek szépis, kinem kel. Még az se használ, ha a' Szórók, Szelelők, Eresztők, a' vékonyan fekvő magot, kivált tsismás lábbal taposságg. Tehát a' magot igen gyakran öszszetolni kell. A' drót, vagy Várostais igen éles a' Kender maghoz; elvágja, vagy megsérti a' magnak igen kinnülő alvó tsírjét. A' mit a' szél a' Szelelőtől, vagy Eresztőtől távolabb viszen, és Alljának (Suska) hívják, némellyek a' házi madaraknak adják; mások pedig a' kevés jó magot pótolják vele; és annál örömebb elvetik: mennél jobban elhitették magokkal; hogy e'ből mind Virágos Kender lessz. E' nem igaz, és belőle tsak olyan kevert Kender lessz; mint a' többi; hanem ritkánn kel. Én mindenkor szél, és a' föld végeire, a' hova a' madarak legjobban járnak, szoktam vetni jó sűrűen; és minthogy tsak harmada kelki: páltzásabb, de több magja van. Ennyi Vigyázás és fogás kell tsak az egy Kendervetéshez.

Magyar Gazdatiszt.

e) Minden két kéve, vagy 8. marok zöld Kender ad (ha a' jég meg nem tsapta, hosszúszerű és vékony, vagy igen el nem ázott) egy font eltörött pozdorjas szálát: és így 500. kéve 250. fontot. Ha a' Kender igen páltás; nintsis jól megázva: egy kéve után, egy font lessz; de semmitsem ér: A' száraz nyárban a' kiveszám igen messze jár az 500-tól.

f) A' 250. pozdorjas vékony szálú Kender, ha megsimíttatik; és meggerebeneltetik: ad 120 — 125. font szálát, és 40 — 50. közép szösz. A' jó Gazdaszszonyok elsőben a' gorombáját levonják, és 'Sákoknak fonatják: ez a' költz. Azután valamivel sűrűbb gerebennel hasogatják, és a' mi lejön, 15 — 20 font: Cseléd és Sütőruháknak, és köz gyertyabélnek fonják, 's közép szösznek nevezik. Ha pedig a' Kender érdemes, az az szép, vékonyszálú, erős, 's azomban mégis puha, fényes, és nem éles: még harmadik aprófogú, és tsaknem Len-gerebenen megvonják; és a' mi lejön: finom szösznek nevezik; 10 — 12. fontnál nem nyom többet. Ezt azok fonják, a' kik a' tiszta szálát szokták igen vékonyan megfonni. — Gyengébb mint a' szála fonál: azért is a' Szálaváson bélinek, vagy kereszt szálnak, és asztali gyertyabélnek fordítják.

g) Mentől több gerebenen megyen a' Kender keresztül: annál kevesebb lessz mind a' szál, mind a' Szösz. Ha a' Termesztőtiszteknek különös parantsolatjuk nints az Aszszonyágtól: a' Kendert tsak Robotban gerbeneltetvén meg; a' Kóztot, és Szöszt együtt levéttetik. Sokan pedig tsak eltöretik, és simíttatják; azután a' Kötélgyártónak eladják. A' Számadásban megkell jegyezni, és mutatni a' Felhányáskor mit tsinált a' Kenderrel. Így a' Számvevő nem tehet annyi gántot,

h) A' hol az Uraságnak az a' parantsolatja hogy a' Kender, Szálnak, Szösznek és Kótnak kivonatván, fonattassékis meg, vagy pénzért, vagy robotban: a' Számadó hogy idővel Nehézséget ne szenvedjen a' hijjánosságért, ezekre vigyázzon:

a) Ha a' Szála Kender háromszor gyaratott, és puha ad $1\frac{1}{8}$ font, egy font finom fonalat: de ha tsak kétszer gyaratott, vagy azis éles, és hársos: egy font fonálhoz kell egy font és egy fertály szála kendent kiadni. Külömben a' fonók (hogy a' fonál hijjánosnak ne mondasék) azt vagy megnedvesítik, és e' kor a' Számadó veszít; vagy ha felis gombolyítják: téglá, 's kőre gombolyítják. Mert egy font szálából soha se lessz, egy font fonál. Így pedig ha a' Számadó nem akar károsodni: bizonyosan a' Takáts fogja a' kő, és Téglát megfizetni. A' Nehézségeket örömet csináló Számvevők, ezeket a' Jegyzéseket szemek előtt tartván; a' Számadókat helyes okok nélkül, ne térheljék.

b) Ha 100. font fonál megkótyoltatik, megpároltatik, és felis gombolyittatik: elvesz belőle középszámszerint 12—15 font.

c) Ha a' fonál puha; és jól van fejezítve: a' vászna gyengébb, de annál tömöttebb lehet. A' kemény fonálból ritka vászon lessz.

d) Egy font Kender fonálban, soha sints annyi réf szál, mint egy font Lenfonálban. Ha ezt a' Takáts nem tudja: soha se fog annyi vásznat adni, mint a' mennyit ígért.

e) A' Kender fonálból (ha legfinomabb) réfes széles vászon lessz tsak 3. réf egy fontból, a' gorombábból harmadfél: a' közép szöszből kettő, és a' kóztból másfél réf, azis pedig tsak $\frac{3}{4}$ széles.

f) Jobb tehát az Urbarialis fonáspénzen különös jó fonókkal megfonatni a' szála fáin Kendert; mint elrontatni. De ezt a' Számadó írásbeli engedelem mellet tselekedje.

g) Azis jobb, ha a' Számadó réf, és nem font számra fonatja, és kötözteti a' fonalat. Így a' Takáts soha se hibázik, ha akarja. Lásd a' Házigazdaszszonyban, 's a' t.

h) Ha Urbáriom szerint parantsolja az Uraság a' fonatást; a' Számadó laistromba vegye a' fonó Helységeket, és rubrikákba írjabe, hány az egész, fél, fertályos fonó 's a' t? mi járna tőlök általjában; és mennyit fonatott velek? Ez a' Laistrom lessz osztán a' Kender Riadásnak, és fonál Bévevésnek hiteles Tanúsága.

i) Mikor a' Számadó a' zöld, vagy eltörött Kendert beveszi, a' Bevevésnek mellé tegye aztis; hogy mennyi magról, földről, és hány kévéből veszibe ezt, vagy amaszt?

k) Mikor a' Szálát, Szöszt, vagy Kóztot beveszi: szintúgy hozzá kell tenni aztis, hány kéve után van a' Bevevés.

l) Ha a' fonál bevétetik: annakis mellé kell tenni, 's a' Vászónnakis, hány font után való a' fonás; és hány font fonál után a' bévett vászon? Így a' Számvevő nem tehet annyi Nehézséget.

§. 103.

A' Lentermesztést tsak az esmeretes, és a'hoz való Határookban lehet haszonnal termesztetni. Azértis az Aszszonyságot szükséges a' dolog eránt megtudakozni, és általa, a' mennyiségetis írásban meghatároztatni. Mert a' hol a' Gazdaság Termesztésben, és Tenyészetben áll: nem gazdaság az erőt, időt, és Számadót a' kényes; de tseleky jövedelmű Len-

termesztéssel elfoglalni. A' hol mindazáltal a' parantsolat eránta megvan: a' Számadó magát jobbára azokhoz szabja a' fogásokban, a' mellyek a' Kender számonadásáról mondat-
tak: hanem a' mennyiség különbözvén, ezeket meg kell tartani:

1. Egy Holdba 3. köből mag elég.

2. Eről rendesen lejön 400. kéve zöld Len.

3. Három jó kéve ad egy font pozdorjás, vagy elvágott Lent.

4. 100. font pozdorjás Len ad, a' mint a' gyaratás van. 40 — 50. szálát: 20 — 30. szöszöt, vagy Kóztot.

5. Minden 10. font szálából, elapad a' fonásban egy font; sőt ha a' fonók sok Czuczorkát gyujtogatnak, többis.

6. A' Len fonál, ha finom: ad ötödfél fertályos vásznat négy réfet, de nem az Urbáriomi fonók keze után.

§. 104.

Az Eleségek közt a' Húsnak, Szalonnának, Zsírnak, Lisztnek, és a' többféle Főzelékeknek helyes Számadása legtöbb Nehézségeket szenvedvén, velek a' Számadónak legtöbb baja van. E' következő Jegyzések valamit könnyítnek a' dolgon:

1. A' Lisztet a' mennyire lehet a' felebbi örletés Tabellája szerint, font számra kell bevenni; és kiadni: a' hól pedig ez nem lehet legalább oda haza egy köblöt meg kell méretni hitelesen, és e' szerint a' többivel együtt Mázsa, és font számra kell Számadásba venni. Ha meg kell oda haza szitáltatni: mind a' Lisztet, mind a' kiesett korpát hitelesen meg kell

fontoltatni, és a' hijjánosságot a' Kiadásba kitenni.

2. A' nyers húst, szalonnát, hájjat természetes, hogy frissenis mindjárt fontszámra kell bevenni, és belőle, ha szükség ugyan font szerintis kiadni.

3. Mikor mindezek füstre köttetnek hiteles emberek által kell a' mennyiséget bizonyíttatni, és a' Kiadásba tenni. Mikor a' füstről levetetnek, hasonló hiteles Tanúság mellett kell újra bevenni, és így kétszer szükség bevenni, és kétszer kiadni. Így kell a' friss, és füstölt Sajtalis épen tselekedni: mert a' Száradás által mindenik nagyot apad.

4. Némely főzelék, (megesik) hogy elfogyván a' Magtartó a' Deputatumot nem tudja miből kiadni: azértis az ilyen esetben azt tselekedje, hogy másikat adjon, az elfogyott helyében. De hogy a' Számvevő bizonyost tudhasson: a' Kiadást meg kell magyarázni, hogy mi helyett, mi adatott, kinek, és mennyi, erre, vagy amaz időre? Búzáat mindazáltal (akartja ellen) Főzelék helyett nem kell adni senkinek sem Főzeléket pénzen venni; hanem természetni.

5. Mikor a' Magtartó Árpát, Kölest, Hajdinát, 's a' t. ad ki Kásának: azt Meghagyás mellett tselekedje. Tíz köből tavaszi Árpából lesz 6. köből öregszemű Árpakása; és két köből korpá. Finom kása pedig egy köbőlből, nem lesz több $1\frac{1}{4}$ köbőlnél, és azis csak a' jó Malomban és jó Molnár kezén: és 10 — 12 font korpaliszt. A' jó, érett Hajdinából 2. köből ad $3\frac{1}{4}$ kását: de rendszerint csak fél köblöt. Így van a' Kölesselis. Rendszerint pedig egy köből tiszta sárga kása 5 köből Kölesből kerül ki: és ezt megis kívánja a' Számadó a' Molnár.

tól, 's bévevéséhez mindenkor hozzátegye azt, hány köbőlből készült az.

§. 105.

A' Sóbeli Számadássalis többnyire nehezen elégszikmeg a' Számvevő; azértis körülte ezeket tartsameg a' Számadó:

1. Mikor a' Sóházakból a' Só megérkezik: meg kell odahaza hitelesen mázsáltatni; a' Híjánosságot a' Kiadásba tenni; 's a' Kövekre a' Nrot. és mennyiséget felragasztani.

2. A' hol van, a' Gazdatiszt kötelessége Meghagyni: mennyi Sót adjon ki a' Magtartó: de a' hol ő tsak maga van, a' felebbi Cynosúrákat a' marhák, és emberek ételére szorossan megtartsa: de else fogja, és Kiadást Megesmerésekkel erősítse.

3. A' Sót a' Számadó apródonként adhatja ki Meghagyás mellett; és a' Hónap végével az egész Kiadást egy Laistromba írván adja által a' Gazdatisztnek, hogy az a' Meghagyást írja alól és az aprókat tépjeel.

4. A' Számadó a' Pásztoroktól a' Maradék sót kérje elől; és vegyebe hitelesen megmérve.

5. A' Pásztoroknak kell adni, egy sókönyvetskét, a' mellybe a' Marhaszám Rubrikája után, a' többször kiadandó sót be kell írni.

6. Ezen Könyvetskének balóldalára írja a' Gazdatiszt mindenkor a' Maghagyást; és a' Számadó a' Sókíadást a' jobb oldalra.

7. Az Esztendő végével a' Magtartó ezen Sókönyvetskét békérje a' Pásztoroktól, és vele mint Tanúsággal erősítse a' maga Marhákra osztott Só kiadását.

8. A' Befejő Csirások, Tejet, Téjfelt, Vajat, és Sajtot szoktak beadni. Ezeknek tehát a' Magtartó Könyvetskét adjon; és valamikor,

valamit beadnak Számadás alá: a' Bevételt legelsőbenis ezen Könyvbe irjabe a' Számadó; hogy az, a' Csírásnak Menedékül szolgálhasson. Az Esztendő végével pedig a' Csírást egy Summába megnyugtattván, Könyvetskéjét vegye magához; és mint Tanúságot mellékezze a' maga, tej, sajt 's Vajbéli Bevevésinek erősítésére.

9. A' Sajtót, Viaszszat, és Gyapjút, mindjárt Számadás alá kell ugyan venni; és a' viaszszas, és gyapjús 'Sákokat elpetsételni: de a' Kiadásban az Eladáskor hitelesen találtató apadást (calo) különösen Kiadásba kell tenni.

§. 106.

Az Eleségek után a' Takarmányok' Számadása következik. Ezt, nagy helyet foglalván, bezárni se lehet; és minduntalan szükség lévén reá, mérték szerint kiadni, nem épen lehetetlen ugyan: de igen terhes. A' Számonadáshoz ezek a' fogások szükségesek:

1. Már a' Gazdatiszt, vagy a' Magtartó, mint ilyen, felebb látta, hogy mindenféle Marha, és Barom számára, külön kell össze rakatni a' szénát, és tavaszi szalmát. Ha e' meg van: felényire megkönnyedett a' Takarmányok számonadása.

2. Minden Pajtaközt, Boglyát, vagy Kazalt, két vagy négy marhás szekér számra kell össze rakatni, és a' Rovást bele szűnni. A' Rováson legyen a' Boglya, vagy Kazal Numeroja, a' szekérszám, és a' marha, vagy barom neve. A' Rovás a' behordás után való hiteles összeírásból készül; és az összeírás Tanuságul szolgál a' Bévevésre.

3. Ha eladatik valamellyik Boglya, vagy Kazal: a' Kiadásnak mellé kell írni azon Boglya, vagy Kazal Numerójátis, a' melyikből va-

lami, vagy egészen eladatott. Úgy kell tseledni, midőn ez, vagy amaz Kazal a' Gulya, Bírka, vagy Csira számára szekerenként kiadatikis.

4. Az ökrök, és hámos Lovak szénája portio számra lévén felkötözve; azt legkönnyebb font szerint Bevenni, és a' Kiadásba, ugyan font szerint Kiadni.

5. A' Deputatum széna' Kiadása a' Szegőség Tabellájával, és a' kivevőnek Menedékjével bizonyíttathatik tsak, és nem Meghagyással.

§. 107.

A' Tüzifa ölszámra szokott bevétetni, és kiadatni hiteles összeírás, és Meghagyás mellett: de az ölfával, kivált ha az az Erdőben tartatik, vagy a' Lerakódóban, nyersen rakatik össze szoros mérték szerint; a' Számadó soha ki nem jön betsületesen. Azértis a' nyersfát Erdőjöllel mérve vegyebé, a' mellynek magassága rendszerint hét láb, és nem hat. Számonadásához ezek szükségesek:

1. Az ölfá Bévévésére szükséges az Összeírásban világosan kimagyarázni, hol, mikor, Karátsonyifavágásban, Robothban, vagy pénzért vágattatott? Az Urbáriális Vágók' tartozásatis ide kell iktatni, hogy a' számvevő megítélhesse; ha a' fa annyi öl-e, a' mennyi a' Tartozás.

2. Az ölfá' kiadásra megkívántatik a' Meghagyás, a' Pénztartó Menedékje; vagy legalább valami elhihető Megesmérés. A' Deputatum fais a' fertályonként assignaltatni szokott szegőség Tabellájával erősítettik.

3. Ha valamellyik Tiszt ölfájával be nem érheti, pedig semmit sem adott: meg enged-

tetik, a' hol Erdő, és esettfa találtatik, neki a' Fajezés.

§. 108.

A' Deszka, Létz, és Állásfa hiteles Meghagyás, vagy Tanúság mellett vetessékbe, és adattassékki. De minthogy, kivált az Epület-hez kiadottak, nem mind, és nem egészen romolnakel: szükséges a' meglévőket hiteles Tanúság mellett, mint használt, vagy hibásokat ismét számadás alá venni, és ezt a' Palléris írjaalól (repercipere).

§. 109.

A' Gyertya Számonadása, igen apró Kiadásokból állván, a' Magtartó egy egész hólnapi Kiadásait, egyszerre irhatjabé a' maga Számadási kiadásába: de hogy azt elhinni lehesen, egy Könyvetskét tartson az egész Esztendőre. Ennek balóldalára írja a' Gazdatiszt a' Gyertyáról való Meghagyást; a' jobb oldalon pedig ezen Rubrikák legyenek: Asztali gyertya, Viasz, Faggyú, ordinari: Gőbolyösöknek, Kotsisoknak; Csírásnak, a' Tornátzba's a' t. Ezen Rubrikákba kell osztán írni a' Gyertya nemeket font és szálszámra.

Ha a' Számadónak nints Meghagyója (Committens) minden Hétbeli kiadásait bizonyíttassa a' megrendelt hiteles személlyekkel. Ha az Esztendőnek vége van: a' Gyertyakönyvet a' számadáshoz kell mellékezni.

Hogy pedig mind a' Meghagyó, mind a' Magtartó tudhassák: kinek, és hova, mennyi jár, ezeket kell megtartani:

1. A' Gőbolyösöknek egy Hólnapra jár egy font.

2. A' Kotsisoknak téli hónapokra egy font, ha külön Istállójok van, nyárban pedig egy hónapra fél font.

3. Az Óltárra viasz-gyertya, a' mint az Egyezés, vagy Ajánlás van: de gondolomra szabad consumót ide sem enged a' Számvevő.

4. A' kisebb Pintzékhez 25 a' nagyobbakhoz pedig 30 — 40 font a' mint a' Szegődség mutatja.

5. Jobb mindazáltal általjában kinek kinek, a' kitett mennyiséget vagy Gyertyában, vagy Faggyóban egyszerre, vagy Fertályonként kiadni.

6. A' mely Istállóban Lámpás nem volna lántzon felkötve, hogy azt el ne lophassák: a' Számadó oda gyertyát nem fogkiadni, a' tűz miatt. Tehát a' Gazdatisztet, vagy maga magát emlékeztesse, a' bádog Lámpások vételére.

§. 110.

A' Ponyvák, 'Sákok, Sütő, Vetőruhák, borvonó kötelek, Törlőruhák, Lópokrótzok, Abrak rosták, Lófésűk, Vakarók, Kötőfékek, futrás és pakoló kötelek, e' következő meghatározások szerint adassanakki.

1. Minden gabona 'Sákok, és Ponyvák, négy nyüstre (Rittel) szövessenek. Így három annyi ideig tartanak: de hogy ki ne tseréltesse nek, minden Vászón - eszközt kalamással meg kell bélyegezni.

2. A' gyapjus 'sákok, minthogy gyakran a' gyapjúval elmaradnak: tsak közönseges sima vászonból lehetnek.

3. A' ponyvák, sütő, vetőruhák, eresztő, gyapjús, és gabonás 'Sákok Esztendőre adatnak; azért is a' bélyeg mellé az Esztendőszám is

felirattassék. Az avúltak ítéltessenek meg, meddig tarthatnak még, és írassék rájuk a Varrás esztendeje posztó betűkkel, hogy még az ezentúl való tartásokkal együtt a 6. esztendő kijöj-
jön.

4. Az Abrakos 'Sákok, és dupla Lópokrótzok, abrak rosták, Lóvakarók, fésűk, négy: a' kefék, a' Kötőfékek futrás, és pakoló Kötélek két esztendőre. A' borvonó Kötélek tízre, a' rudazók pedig háromra adassanak. Ha az idő eltelik; újra Számadás alá vétetnek a' szolgálhatók; az elszakadozottak pedig a' Felhányáskor (a' Felhányóknak előmutattatván) ki-mustráltatnak.

5. Ha valami véletlenül a' nagy erő által elszakad, kivált a' külömbféle Marhakötélek, Strángok: a' Cselédek által, mikor azok ujakat kérnek bémutassanak; és így adassék mindeniknek új, az elszakadott helyébe. A' mit elől nemmutatnak, azt a' Számadó elvesztettnak tartsa; és az árrát a' Szegődségből fenttartsa, vagy tartsa, és nyomon újat vétén a' pénzzen a' Kamarába bevetessék.

§. 111.

A' Vas, a' mint meghozatik, újra megmázsáltassék; és a' mennyinek hitelesen talál-tatik; annyiis vétessékbe. De hogy az úton a' Hozók által nem menté el valami rossz felé: a' Kalmárral a' Contót úgy kell tsináltatni, hogy az, a' Vasnak, nemtsak nemét, és fontszámát, hanem azt is beírja, hány szálból, vagy darab-ból áll ez, vagy amaz Szállítás; és mellyik Fúros mennyit viszen.

A' mi valaminek tsinálására a' Kovátsnak kiadatik: az, vagy Meghagyás, vagy Meges-mérés által bizonyíttassék a' kiadásban.

A' mit a' Mesteremberek tsinálnak a' kiadott vasból: gyakrabban meg kell mérni. Így azokis észrevévén, hogy Vigyázás van; nem mernek dévajkodni. Az elolvadásra mindazáltal, a' mint a' munkavan, tízre, vagy az apróbb szerszámokban négyre egy fontot felhagyván.

A' törött Vasdarabokat szintúgy be kell kérni a' Cselédektől mint a' Vászón és Kötél-szerekről az elébb mondatott; és az avúlt vas Rubrikába Számadás alá kellvenni.

A' mi aprolék tsináltatik: a'ra az avúlt vasat kell használni; ha találkozik a'ra való; és mint avúlt vasat rendesen a' Kiadásba tenni.

Ha az ilyen avúlt Vas a' Kamarában sokra gyűl: azt, mig a' rosda meg nem eszi, ha az Uraságnak nem kell: el kell adni. Ide értetnek a' gyenge vásott, vagy szakadozott lán-zokis.

A' Kovácsok ugyan a' kimutatandó fákból magok égetnek szenet; az Uraság pedig haza viteti: de a' felrakás mindenkor köből szám szerint essék meg, hogy kilehessen körül belől tanulni, hany köből szénfa elég Esztendő alatt az Uraság' szükségéhez.

§. 112.

Sok Számadók ingyen se gondolkoznak a'ról, hogy a' Kerekgyártó, és Dugafát (Donga) Számadásba hordozzák; holott pedig ez, igen költséges Jószága az Uraságnak többnyire mindenütt. Azértis az a' rendelés, hogy.

1. Mihelyt az Uraság Kerekgyártója, és Kádárja, a' nekik szükséges fát darab számba elkészítik: azt a' Számadók hitelesen megszámlálván, összeírás alá, és Számadásba vegyék: a' hol lehet Meghagyás, másutt pedig Meges-mérés mellett; és ugyan így írják a' Kiadás-bais.

2. Az apróbb darabokat száz, a' nagyobb darabokat pedig tuzet számra adják, hasonló Meghagyás mellett; vagy a' hól ez nem lehet; a' kerekgyártóknak, a' számadás mellé Tanúságul bevejendő Könyvetskéjékbe irasékbe minden Kiadás. A' nagyobb Dugafák fonszám, vagy név alatt adatnakki, és tudva van, hogy ilyen hosszú Dugafából, hány, ennyi 's ennyi akós hordó szokott kikerülni: és 1. font fából, hány kissebb, vagy nagyobb Edény.

3. A' Kerekgyártó, és Kádár a' maga tetszéséből semmit se dolgozhatik, hanem minden Munkára írott Maghagyást tartozik a' Könyvébe tétetni: és a' munka beadattatván, a' Gazdatiszt, vagy a' rendelt Megesmerők tartoznak azt alólrni, hogy a' Magtartó általa hitelenen erősítesse Állítását.

4. A' hol tekenők, medentzék, és kötet abrntsok készittetnek a' Kulitárok, és Abrnts szivók által: mind a' kettőnek Könyvetske adassék; és bele mind a' tartozás, mind a' Béadás beíratván, mellette a' készitmények menjenek Számadás alá darab, vagy kötet szerint (Mázsa)

§. 113.

A' Marhák', és Barmok' Számonadása a' Termések', és Magtartói tárgyaktól egészen különböztvén, felőle ezeket kell megtartani:

1. Marhának nevezem a' Szarvas — marhát, és Lovat: Baromnak pedig a' Birkát, Sertést, Vad — disznót, Szarvast, és Dámvadat.

2. A' Méhek ugyan az Állatok, de tsak a' Bogarak közzé tartoznak: mindazáltal a' Számadó könyvekben egymásután vezettethetnek.

3. Ezeket elég a' Szaporaság, összeírásakor Tavasszal, és az Esztendő' végével, és így

egy Esztendőben kétszer felhányini (inventare) és Meghagyás, vagy Megeszmérés mellett Számadás alá venni.

4. Némelly Házaknál a' Kasznár, másutt pedig a' Pénztartó; sőt az Ispányok vezetik a' rólok való hiteles Számadást.

5. A' Szarvas — marha, és Ló négy Esztendőn felül, a' Birka pedig és a' Sertés két-tőn felül Öreg számba szokott menni. Ezen alól a' Marha IV. III. fű Tavalyi, és Idejének mondatik. Így a' Birkák ha Idejiek, Báránynak, a' Tavalyiak pedig Toklyóknak, vagy Örűknek neveztetnek. Az Ideji Sertést: Malatznak, a' Tavalyit: Süldőknek hívják. E' szerint az Ideji Méhek Raj: a' Tavalyiak pedig Anyakasnevet viselnek a' Számadásban.

6. Mint hogy ezen Állatok minden Esztendő elfolytával más Classisba mennek által, és így az Idejiekből Tavalyiak, Toklyók, Süldők, és a' Rajokból Anyakosok lesznek, és így tovább: a' Számadó minden idén minden Classist különösen a' Kiadásba tartozik kiadni, és újra minden Classist a' maga új Classissa szerint, a' mellybe az Esztendővel együtt lépett a' Bebevés Rubrikában újonnan Bevenni (repercipere) köteles.

7. Mikor e' szerint minden Classis egy-gyel fellebb lép: az Idejének Rubrikája üresen marad. A' mellybe a' Szaporaságot Békell mindenütt venni.

NEG-YEDIK SZAKASZ.

A' Számvevőségről. (Exactoratus)

§. 114.

A' Számvétel, sok helyen az Uradalom Fiskusára; több Házaknál pedig olly Személ-

lyekre bizatik, a' kik se Számadók, se Gazdatisztek nem voltak soha; és így a' Számadások Megrostálását nem tudván, a' helyett, hogy a' tetemes károkat értenék kikeresni: a' dolog helyett a' Számadó Személljét kissebbítik 's a' valóságos Nehézséget elmellőzvé, a' Kitsinységekbe felakadnak. Ez ilyen hibának elkerülésére, és hogy a' Számvevés bizonyosabb lábakra állitassék: ezeket az Eszrevételeket használni szükséges.

1. Az Uradalmi Fiskusok azokat a' Nehézségeket tartoznak feltenni a' Tisztek ellen; a' mellyeket nekik maga az Uraság, és a' Kormányzók által ad, vagy maga tapasztalt ezen Snak II. d. Számjában. *a. b. c. d.* és *f.* alatt elől forduló Eszrevételek ellen. És ezek ha vagynak, mint Törvénytudó tartozik előre megítélni, hogy az Elmenőtisztnak Személljét e' vagy Vagyóját a' Haza törvényje szerint lelehet; kell e' tartóztatni? vagy pedig elég atól egy olly Reversálist venni; a' mellyben magát kötelezi, hogy a' Törvényes idő alatt, a' vele közlendő Nehézségekre felelni; és a' ki-rendelendő Ráitélő — törvényszék előtt megjelenni elnem mulatja. Noha ez nem egészen szükséges: mert a' Törvény minden Reversálist nélküli elég bátorságba helyezettette a' Földes Uraságokat a' makats Számadókra nézve.

2. A' Számvevői Hivatalra azok választassanak, a' kik több Uradalmakban, Mag, és Pénztartóságot húzomosan viselvén, végre Kormányzó, és Meghagyó Gazdatisztek voltak. Ezek a' Praxisból jól tudják, hol van az Elmulatás, és rossz rendelésből következett kár? 's ha akarják meg is tudják különböztetni az Írásban esett számhibát a' dévajságtól.

3. Ha a' fentemlített Tabellák, Felhárnyások, özszeírások, Számadókönyvek, és ezeknek Hónapos, vagy Summás Kivonási minden forma nélkül, tsak a' szabadtetszés szerint hülömbözöen készülnek: lehetetlen a' legjobb Számvevőnekis, nyomos özszevetést (Combinatio) és valóságos Nehézségeket tsinálni a' Számadásokból; és még nehezebb a' Főkormányozónak, vagy az Uraságnak, a' Valóhoz tsak közeljáró Bilantzotis készíteni.

4. Ha a' Számvevő rest; és e' miatt a' Megrostálás több Esztendőkre halad: mind az Uraság, mind pedig főképen az elment, vagy eleresztett Számadó, és többnyire ezeknek özvegyje; és Árvái károsodnak.

5. Azértis, akar meghal valamellyik; akar a' szolgálathból menjen el: a' Számvevőnek kötelessége a' Helyszinére lemenni; a' Megholtak írásait rendbeszedni; a' bevenni Meghagyattakat beírni; és a' Kiadásokat kirakván, minden Állításokra a' kívántató Tanúságokat megszerezni, a' Mégélőktől; vagy helybenmaradóktól; és e' szerint a' Számadást berekesztvén, legelsőbenis a' Magrostálás alá venni.

6. Az Elmenőkis addig ki ne mozduljanak: míg Számadókönyveiket be nem rékesztik; és a' Megrostálásnak általnemadják. E' miatt a' Tanúságokat adó Gazdatisztek, és Megeszmérő Személljek se változhatnak addig: míg a' Számadók a' szükséges Tanúságokat meg nem szerzig tőlök.

7. A' most említetteken felül, az egyéb Számadókönyvek megrostálásában azt a' bizonyos Rendet kell tartani; hogy az elébbi Esztendő, mindenkor elébbis vetessék a' rostába: de mégis egynek megrostálásais, a' törvényes vagy Camerális két Esztendőt meg ne haladjon.

Magyar Gazdatiszt,

8. A' mint valamelly Számadókönyv megrostáltatott: az a'ból kihúzott Nehézségek azonnal a' Kormányszéknek, vagy az Uraságnak általadassanak.

9. Az ilyen Nehézségeket olly engedelemmel kell a' Számadónak kiadni; hogy ha tudja: Mentőfeleleteit azokra pontonként, és nyomosan Irásba foglalván, egy fertály Esztendő alatt mulhatatlanúl beadja.

10. A' Megrostálásban a' Számvevő legelsőbenis a' számokat vesse össze egymás közt; és azután a' Tanúságokkal. A' melly hibák ezekben, vagy amazokban; és a' hól találtatnak: a' Számvevő minden Próbákkal együtt írja által pontonként a' Nehézségek Laistromába folyó számszerint.

11. A' Számok, és Tanúságok összevetések után következő munkája a' Számvevőnek, a' Valóságos Károknak kikeresése. Ezek több kútfőkből származnak. u. m.

a) Az Uraság által megrendelt Cynosúrák oknélkülvaló megnemtartásából; és ezek ellenis, vagy a' Maghagyó Gazdatiszt, vagy pedig magok a' Számadók hibáznak. Az ilyen hibák: *Nemkímélésnek* vagy *Vesztegetésnek* (de Commissis) hivatnak. Meg kell azonban jegyezni, hogy tsalhatatlan Cynosura egy sints a' Világon.

b) A' mellyek a' Parantsolatok áltihágásából, az Iparkodás, és Felvigyázás elmulatásából származnak (de Omissis) neveztetnek.

c) A' Roszsz úton való járásból, hűségtelességből, és dévajságból (Maleversatio)

d) Tudatlanságból, vagy maga felnemtalalásból.

e) Az elfordítható Csapásokból, vagy szerentsétlenségből, p. o. hírt ad a' Molnár, hogy

nagy víz jön; adjon a' Tiztség Segédet. Így a' Birkás, és egyéb Pásztorok bejelentik, hogy rossz Nyavalya mutatja magát ez, vagy amaz Seregben; vagy a' rossz takarmány rossz következése, vagy a' jónak megfogyatkozása eránt 's a' t. előre Jelentést, vagy panaszt tesznek; és a' Gazdatiszt érzéketlen, gondatlan, rest.

f) Fejességből (Egoismus) Az innen származó kár legelengedhetetlenebb.

12. A' mint az előlszámlált kútfőkből származó valóságos Nehézségek, vagy a' Gazdatisztet, vagy a' Számadókat illetik együtt; vagy különösen úgy kell a' Nehézségeketis különkülön, vagy együtt, ezek, vagy amaz ellen formálni; és a' Felelet végett kiadni.

13. A' mi nem kár hanem a' forma, vagy tsak a' Rendtartás ellen való hiba: röviden ugyan ki lehet tenni. De tsak azok Számadásiban, a' kik továbbis folytatván Hivataljokat, a' hibát másszor elkerülni tartoznak.

14. Ha a' kár a' Számadókat illeti; és azok a' magok károkkal, ezt vagy amaszt a' Számadásból kifelejtették; vagy hibás számmal írták be; és ezt a' Számvevő megtalálja: hasonló Lelkiesmérettel tartozik a' Számadók Javára (pro bono) feljegyezni.

15. A' Számvevő, a' melly Számadókat pontosnak, figyelmetesnek, és gondosnak tapasztal Számadó könyveikből lenni: azokat az Uraságnak bejelenteni tartozik.

Ö T Ö D I K S Z A K A S Z.

A' Censuralis, vagy Ráítelő Törvényszékekről.

§. 115.

A' Ráítelő Törvényszékek' tartásához e' következő Eszrevételek sinormérsékül szolgálhatnak:

1. A' Törvény ugyan nem tiltja, mindazáltal illetlen, hogy a' Földes Úr, mint megkárosított Felperes; és mint Földes Úr a' Ráítélőszéknek Elölülője legyen.

2. Azértis, minden ilyen Székekhez a' Praxis szerint, a' N. Vármegyé' Tábla bírói közzül kell egy a' Gazdaságban tapasztalt Urat Elölülőnek megkérni. A' kiis a' Változott, és Végezett Számadót (vagy felelt a' kiadott Nehézségre, vagy nem) legalább egy Hónappal elébb, bizonyos megrendelt napra, forma szerint Törvényszék eleibe idézze.

3. A' Törvény parantsolja, hogy ezen időre, egy a' Szolgabíró Urak közzüls, a' maga Esküttiével meghivassék.

4. A' Széknek Jegyzője az Uradalmi Fiskus szokott lenni: és a' Felperes a' Számvevő; a' ki rosszsz neven nem veheti, ha Állítását minden pontra meg nem bizonyíthatván, a' Keresettől elvettetik.

5. Hogy többen legyenek jelen: nem épen szükséges: De ha a' Költséget az Uraság nem sajnálja; vagy a' Számadó a' maga erszényjére úgy kívánja: lehet; sőt kell még egy pár Meghívottaknakis jelen lenni; és minthogy itt a' Per summáson megyen ugyan: de a' Keresett több pontokból áll, a' Ráítélőszéken mindazokis megszoktak jelenni; a' kik Meghagyásokkal, és Megeszméréseikkel, a' Számadónak védelmére, vagy ellene lehetnek. Az ifjú Tisztek pedig a' kik tanulni akarnak a' más kárán: soha innen ki nem záratnak.

6. Természetes, hogy a' Számadásokhoz mellékezett Írások, és Tanúságok közzül, legkisebbnekis el nem lehet veszni, és ha elvesz: az a' Felperes kára legyen; úgymint a' kinek kezébe adta a' Számadó maga ellen minden

Mentő — fegyverét; és numerizálta az Állítás-hoz.

7. Minden Állítás pontjára különös Ítélet kivántatik; és ha az Ítéletben az Indítóis (Motivum) kitétetik: több ugyan az Írás; de a' Földes-Úrnak könnyebb a' megolvasás; és a' lágyítás, a' mellyre minden Számadónakszüksége van.

8. Nem tartozik a' Ráitélő - Úrszék senki-nek sem Erősséget, sem Mentséget keresgetni a' Számadásból, hanem azt ítéli meg, a' mit a' Péresfelek mondanak; és bizonyítanak.

9. A' Kéméllésbeli Cynosurák ugyan több Probatételeken épülvén, a' Kiméllésben út mutatásúl szolgálnak a' Gazdatisztnek: demint-hogy az Aranymértékis hibázik: ha a' hibát a' Cynosúra ellen tsak kitsinyben; és ritkábban, vagy pedig fontos Körülállás miatt, egészen annak ellenére kellett a' Gazdatisztnek v. a' Számadónak tselekedni: a' Ráitélő — Úrszék a' Megítélésben, igen szoros nem lehet.

10. Az ollyan Pontokra nézve, a' mellyek-ből a' Számadó nem tudja, magát írásból hitteles Tanúsággal kimenteni: de a' Törvényszék belsőképen meggyőződve találja magát a' megítélt Számadó ártatlansága felől: szokta azt rendszeren, legalább a' Végső — ítéletben az Ura-ság' Kegyelmébe ajánlani.

11. A' Tudatlanságból ejtett károk Ráitélésében a' Számadónak elég az ollyan gyalázatos főmosás; a' mellyből azt a' Tanúságot vegye magának, hogy nem kell senki-nek magát ollyan Hivatalra adni, a' mellyhez nemért.

12. A' Ráitélő Úrszeknek tellyes hatalma szokott arra lenni:

a) Hogy ha a' Számadónak javára feljegyzett Kihagyás nagyobb a' Megmarasztás Sum-

májánál: neki a' Feleslegvalót kiadatni, nem tskk megítélje; hanem azonnalis vissza is fizettesse. Mellyről való Menedéklevelet, az Előülő alólírván; azt a' Pénztartó lefizetésének Erősítésére a' Pénztárnak általadja.

b) Ellenben ha a' Megmarasztatott (Convictus) Számadó a' Megmarasztást lefizeti: azonnal az Úriszék őt a' Végsőítéletben feloldozza (absolvit) és a' Megítélést néki bátorságra alólírva kiadja.

c) Ha a' Megmarasztatott Számadó Felebbvivést (Apellata) kér: azt a' Perbe azonnal be is kellirni. Ha pedig az Uraság Kegyességéhez kíván folyámodni: az a' Végrehajtás előtt (Executio) nem tilalmaztathatik.

V é g e.

MUTATÓ.

I. RÉSZ.

A' Rendeléstevésről.

	§.	Page.
A' Gazdaság folytatásának tárgyai.	1	21
A' Tisztülésnek tárgyai.	3	23

I. SZAKASZ.

A' Termesztésről.

A' Termesztésnek tárgyai	4	25
A' Gabona termesztésnek meggondolása.	5	—
Az Időre nézve.	—	26
A' Magra nézve.	—	27
A' Mennyiségre nézve.	—	28
Az Erőre nézve.	—	—
A' dolgozó erőnek szaporítása.	—	31
A' Magvetést illető Tiszti rendelkezések	6	—
A' vetni való buzára nézve.	—	32
Az Aratáshoz való Szerszámok.	—	—
A' Kalangyák' és Asztagok' rakása.	—	—
A' Cséplés és Nyomtatás,	—	33
A' Széna termesztés.	7	34
A' természeti Rétek eránt való Rendelések.	—	—
A' Vetett Rétek körül való Rendelés.	—	36
A' Bortermesztésről.	8	37
A' Szőlő művelésre való rendelkezések.	—	—
A' Majorság - szőlőket néző parantselatok	—	39

M U T A T Ó.

	9	Pag.
A' Bortsinálás, és a' Borokkal való bánás.	—	40
A' Dézmálás	—	—
A' Bor-deputátum.	—	41
A' Pintzék és a' hordók	—	42
Az Erdőkkel való bánás.	9	43
A' Favetés.	10	44
A' Csemeték ültetése.	—	—
A' Fialtal erdőkkel való bánás.	11	45
A' Favágásnak ideje.	12	46
Favágásnak módja.	13	—
Az Erdőknek kiméllése.	15	47
Az Erdőkből való haszonvétel.	16	49
A' Vadászaszas eránt való rendelések.	—	51

II. S Z A K A S Z.

A' Tenyésztetésről.

A' Tenyésztetésnek tárgyai.	17	52
A' Lovak' tenyésztetéséről.	—	—
A' Szarvasmarha tenyésztetése.	18	54
A' Gulyák szükséges nevelése.	—	—
A' Csira, vagy Szvájtzeria körül való Uraság rendelési.	—	55
A' Birka tenyésztetés.	20	56
Hol kell Birkasereget állítani.	—	—
A' Kosarazás, v. fektetés hol engedtetik meg és mikor.	—	—
A' tenyésző Birka seregek külömbbféle nevei	—	—
A' Birkák' fejése eránt való rendelés.	—	57
A' Birkásoknak, Birka helyett Szarvas-marha engedtetik.	—	—
A' Sertés tenyésztetés.	21	58
A' Hazi tenyésztetés a' Jobbágyoknak ajánlatatik.	—	—
A' Göndör Sertés hamarább hizik, mint a' sima.	—	59
Malatzoikat mellyik ontózásból kell hagyni.	—	—
A' Tenyésző Sertések negyedik esztendőre kihérlettetnek.	—	—
A' Méhek' tenyésztetése.	22	60
A' Szalmakasok legjobbabk	—	—
Minden bokrban Méházat állítani nem kell	—	—
A' Felebeli Méhtartás	—	61

T Á B L A.

III. S Z A K A S Z.

Az Építésről.

	§.	Pag.
Az Épületnek kiigazítása körül való rendelések.	24	62
A' Kiigazításhoz mik szükségesek.	—	—
Az Épületnek bátorsága.	—	63
Az új Épületekhez szükséges fogások.	25	64
Tartós Épületeket szükséges építeni.	—	—
Ölszámra kell építeni.	—	65
A' Materialét v. maga készítetteti az Uraság, v. az első kézből veszi.	—	—
A' Fedelekre nézve való rendelések.	26	65
Az álló és fekvő Székekről az Épületben.	—	—
A' Mestergerendák hosszúsága és erőssége.	—	66
A' Padlások flastromozása.	—	—
Az Ablakok minéműsége.	—	67
A' Sindelezés Fa, és Cserép.	—	—
A' Gerendák minéműsége.	—	—
A' Kőlabak' távolsága egyik a' másiktól.	—	68
A' Szarúfák és Létzek sűrűsége egymáshoz	—	—
A' Szarúfák és Létzek hosszúsága.	—	69
Az Épület dereka, v. fala meghatározás.	27	—
A' Gazdasági Épületek fekvése.	—	70
A' Fa - épület megtiltatik	—	—
Házat Kemény nélkül építeni meg nem engedtetik.	—	—
A' Fa, Sár, és Válog épületeknek fundamenta.	—	—
A' Közöséges házak fala magassága :	—	—
Az Ablakok és Ajtók magossága és szélessége.	—	71
A' Kálhokról.	—	—
Mikor kell vakolni.	—	72
A' Fagyos - mészén hogy kell segíteni	—	—
Rajzolatokat a' Gazda tiszttól nem lehet kívánni.	28	—
Az Építésnek több esztendőkre való felosztása.	29	73
Az Épületek hejheztetése.	—	—
A' Felvetésnek (Ubrósfág) Sarkalatai a' Falakra nézve.	30	—
A' Fedélre nézve.	31	74
Különös jegyzések az új épületek nemei körül.	32	—

M U T A T Ó

	§.	Pag.
Nagy téglá - pintzékét hol lehet hasznosan építeni.	—	75
Hol jobb a' Borárulást árendába adni.	—	—
Hol gazdaságos Vendégfogadókát állítani	—	76
A' Vendégfogadók minéműsége.	34	—
A' Magházak építtetése módja.	35	78
A' Magházaknak közönséges hibái	—	79
A' Faggot Kéményjei	—	80
A' Birka aklok állítása, helye, nagysága, udvara formája	36	81
A' Ló - Istállók, Méhesek, Sertéshízlalók.	37	83
A' Jármos és Göböl Istállók szélessége és hoszsúsága.	—	—
A' Kukoritza Górék minéműsége.	38	84
Új Kukoritza Góré formája.	—	—
A' Pintzék ásatása körül való rendelések.	39	87
A' Pintzék szélessége és mélyisége	—	88
A' Téglá Kementzék formája.	40	89

IV. S Z A K A S Z.

Az Eladásról és Vevésről.

Nagy Summákat maga az Uraság adhat el.	41	91
A' Gazdatiszt mennyit adhat el.	—	—
Az Eladás könnyítésére való rendelések	—	92
Az Eladandó termések árrát kik határozzák meg.	—	—
A' Kereskedőkkel való bánás.	—	—
A' Kereskedőknek való Kedvezés miben áll	—	—
A' Kereskedőknek mennyi időre lehet Hitelt adni.	—	93
A' Borok eladásában való rendtartás.	—	94
A' Gyapjú eladás	—	—
A' Jőféle Birkák eladása.	—	—
A' Szőlők eladása.	—	—
Az eladott terméseknek Szállítása.	—	94

V. S Z A K A S Z.

Az Árendába adásról.

Az Árendába adás eránt való Rendelések	42	95
Az Árendás Esztendőök mennyisége.	—	96
Az Árendások körül való Rendeléseik az Uraság- nak.	—	97

T Á B L A.

	§.	Pag.
Hány esztendőre lehet a' Pusztákat árendába adni.	42	98
Az Erdők Árendába nemadatnak	—	99
A' Mészárszékek és Malmok Árendába adása körül való rendelés	—	—

VI. S Z A K A S Z.

A' Szerződésekről.

Minden szerződést írásba kell tenni	45	100
Kiknek jelenlétébe eshetnek meg a' Szerződések.	—	—
A' Szerződésnek feltételei,	—	101

VII. S Z A K A S Z.

A' Kereskedőkről.

Az Uraság rendelései a' Kereskedőkre nézve.	44	102

VIII. S Z A K A S Z.

A' Cselédekről és Mesteremberekről.

Kik neveztetnek Cselédeknek.	45	104
A' Cselédek szegődsége.	46	—
A' Cselédfogadásnak ideje.	47	106
A' Csikósok, Gulyások, Birkások szegődsége.	48	107
Személyes kötelessége.	49	—
A' Béresék kötelessége.	—	108
A' Kotsisoktól mit kell megkivánni.	—	109
A' Cselédek megfenyítése.	50	110
A' Béfejó Csirások eránt való rendelések.	51	—
A' Méhészek szegődsége és kötelessége.	52	111
A' Conventiós Mesteremberek	53	112
Ezek eránt való rendelés.	—	—
A' Kádárokban megkivántató tulajdonság.	54	113
A' Kádárok gyertya pénze.	—	114
Az Edények meg billyegezése.	—	—
A' Kovácsokban megkivántatók.	55	115
A' Herékjártók mirekötelesek.	56	—
A' Cseplők és Nyomtatók eránt való rendelések.	57	—

M U T A T Ó

A' Cselédek gyarmekai eránt mit rendelt az	§	Pag.
Uraság	57	116
Az Elnyomorodott Cselédek eránt való Hegyesség.	—	117

IX. S Z A K A S Z.

A' Jobbágyokkal való bánásról

A' Jobbágyok oktatása.	58	117
A' Jobbágyoknak atyai módonn való Kormányoztatása.	59	118
Dézmáláskori Hegyesség	—	119
A' Dézmálásnak ideje.	—	120
A' Jobbágyoknak munkára kiharantsoltatások.	—	121
A' Robotos erő fel osztása.	—	122
A' Jobbágyok robotja, és egyéb adózása.	—	—
Többféle Földes Uri hegyességek a' Jobbágyok eránt.	—	124
Fels. Urbáriális resolutió a' Jobbágok lakhelyére és Földjeikre nézve.	60	128
A' Legelőkre és Rétekre nézve.	61	133
A' Jobbágyok' személyes jussai.	63.	133
A' Földes - Uri jussok a' Jobbágyokra nézve.	62	136
A' Jobbágyok borárulása.	65	137
Pálinka egetés, Fájészás, Makkoltatás, és Gubats szedés	—	138
A' Jobbágyok Kereskedése	—	143
A' Jobbágyok tartozásai a' Gabona Kilentzedre nézve.	64	144
A' Gabona Tizedre nézve.	—	147
A' Bor kilentzedre, Tizedre, és Hegyvámra.	—	149
A' Robotra nézve.	—	151
Dupla robot.	—	153
Hosszúfür.	—	154
Karátsonfa.	—	155
Vadászat.	—	—
Felesleg robot.	—	156
A' Jobbágyok adózásai.	65	157
Rendkívül való adózások	—	158
A' Kalmárok és Mesteremberek adózásai.	—	159
A' Jobbágyi tartozások behajtása.	66	159
A' Jobbágyok magok közt való rendtartás.	67	—

T Á B L A.

II. R É S Z.

I. S Z A K A S Z.

A' Felvigyázásról.

	§	Pag.
A' Felvigyázásnak tárgyai	68	163
A' Megnézés	69	—

II. S Z A K A S Z.

A' Számadó Könyvek Kivonások, és Tabellák készítése.

A' Számadó Könyvek béküldése' ideje.	71	165
A' Hónapos Extractusok	—	—
A' Felhányás v. Inventárium Készítés	72	167
Urbáriális Tabella.	73	168
Fixus proventusok Tabellája.	74	169
A' Robotnak számon adása.	75	—
A' Szegődség Tabellája.	76	170
A' Termés Tabella.	77	171
Cséplés Tabella.	78	172

III. R É S Z.

A' Rendtartásról.

A' Pénztár, v. Cassa körül való rendtartások.	79	173
A' Magházak, Gabonás, és Szénás Pajtákat mi- rendbe szükséges tartani,	80	175
A' Pintzék körül való rendtartás	81	177
A' Borokkal való bánás	—	—
Hülömbbféle rendtartások.	82	178
A' Malmok körül.	—	—
A' Majorbéli Lovak körül,	—	180
A' Csira, Méhek,	—	181
Marhák és Barmok.	—	—
Arvák pénze 's a't. körül.	—	182

IV. R É S Z.

A' Megkiméllésről.

A' Megkiméllésnek tárgyai.	83	184
A' Részpénz megkiméllésére való rendelések.	—	—

M U T A T Ó.

	§	Pag.
A' Termésnek megkiméllése.	84	186
Az Örletésbeli Megkiméllés	—	—
A' Zabba való megkiméllés	85	188
A' Rukoritza, és Hajdina körül való kiméllés.	86	—
A' Szénabeli kiméllés.	88	191
A' Robotos - erőbeli kiméllés.	89	194
A' Kiméllést tárgyozó többféle Cynosurák	—	—

V. R É S Z.

A' Gondviselésről.

A' Gondviselésnek tárgyai.	91	198
A' Vetések, Rétek, Szőlők, Gabona és Szé- na Hazalok.	—	199
Épületek fedele, Kerítése, 's a' t. A' Kotsik Sze- kerek.	—	200
Talitskák 's a' t. gondvételése.	—	201

VI. R É S Z.

A' Számadásról.

A' Számadásoknak tárgyai.	92	202
A' Számadó Könyvek minéműsége.	93	—
A' Camerális számadás formája.	94	203
A' Számadó Könyvhöz tartozó Könyvek,	—	204
A' Jegyző Könyv.	—	205
A' Napi Könyv.	—	206
A' Camarai számadás egyezése az Scrittura Doppiával.	—	207
A' Gazdasági számadásokat nem lehet a' Kal- mári számadással össze zavarni.	97	209

I. S Z A K A S Z.

A' Számadó Könyvekről közönségesen.

A' Jegyző Könyv	98	210
A' Fő Számadó - könyvhöz megkívántató fogá- sok.	—	—
A' Hónapos kivonás.	—	214

II. S Z A K A S Z.

A' Pénztartói Számadásról.

A' Pénztartó köteleességei.	99	214

T Á B L A.

III. S Z A K A S Z.

A' Magtartói Számadásról.

	§	Pag.
A' Magtartónak kötelességei.	100	217
A' Szalmás - gabona számadása.	101	220
A' Conscriptiális tabella.	—	222
A' Rendszer és Len számadása	102	223
A' Fonál.	—	227
A' Lentermesztés.	103	228
Az Eleségek számonadása.	104	229
A' Só számonadása.	105	251
A' Takarmányok számonadása.	106	232
A' Tüzifa számonadása.	107	233
A' Deszka, Létz, és Állásfa.	108	254
A' Gyertya számonadása.	109	234
A' Ponyvák, 'Sákok, Sütő, Vető-ruhák 'sa' t. számon tartása.	110	234
A' Vassal való bánás a' Számadásba.	111	236
A' Heregyártó, és Dugafa számonadása.	112	257
A' Marhák és Barmok számonadása.	113	238

IV. S Z A K A Z S.

A' Számvevői hivatalról.

A' Számvevőnek kötelességei.	114	239

V. S Z A K A S Z.

A' Censurális Székekről.

Ide tartozó Észrevételek.	115	243

THE GREAT

100	100	100	100
200	200	200	200
300	300	300	300
400	400	400	400
500	500	500	500
600	600	600	600
700	700	700	700
800	800	800	800
900	900	900	900
1000	1000	1000	1000
1100	1100	1100	1100
1200	1200	1200	1200
1300	1300	1300	1300
1400	1400	1400	1400
1500	1500	1500	1500
1600	1600	1600	1600
1700	1700	1700	1700
1800	1800	1800	1800
1900	1900	1900	1900
2000	2000	2000	2000

THE GREAT

100	100	100	100
200	200	200	200
300	300	300	300
400	400	400	400
500	500	500	500
600	600	600	600
700	700	700	700
800	800	800	800
900	900	900	900
1000	1000	1000	1000
1100	1100	1100	1100
1200	1200	1200	1200
1300	1300	1300	1300
1400	1400	1400	1400
1500	1500	1500	1500
1600	1600	1600	1600
1700	1700	1700	1700
1800	1800	1800	1800
1900	1900	1900	1900
2000	2000	2000	2000

